

LEVÉLTÁRI SZEMLE

73. évfolyam

2023. 4. szám

LEVÉLTÁRSZAKMAI FOLYÓIRAT

- Maradandó értékű egészségügyi iratok feltárása és gyűjtése a fővárosban I.
- A Habsburg Ottó Alapítvány online megjelenése és digitális kommunikációs felületei
- Forrás a szolidaritásról
- Krónika – válogatás a levéltári élet híreiből

A Levéltári Szemle előfizetési felhívása

Kérjük segítse előfizetésével folyóiratunk megjelenését!

A Levéltári Szemle megrendelhető:

a Magyar Posta Zrt. bármely postahivatalában,
valamint elektronikusan a Magyar Posta webshopjában
[https://eshop.posta.hu/storefront/hirlapok/szakmai-lap/
leveltari-szemle/prodB605100.html](https://eshop.posta.hu/storefront/hirlapok/szakmai-lap/leveltari-szemle/prodB605100.html)

E-mailben: hirlapelofizetes@posta.hu

Telefonon: +36/1 767-8262

Levélben: Magyar Posta Zrt. 1900 Budapest

Belföldi éves előfizetési díj: 2400 Ft

Külföldre történő megrendelés esetén
az előfizetési díj a szállítás költségét is magában foglalja,
amely a Magyar Posta Webshop felületén
a megrendelés helyétől függően automatikusan hozzáadódik
az előfizetési díjhoz.

Korábbi lapszámaink fellelhetők itt:

[https://library.hungaricana.hu/hu/
collection/mltk_leveltari_szemle/](https://library.hungaricana.hu/hu/collection/mltk_leveltari_szemle/)

<http://epa.oszk.hu/01100/01117>

LEVÉLTÁRI SZEMLE

73. évfolyam ▪ 2023. 4. szám

LEVÉLTÁRI SZEMLE

A Magyar Nemzeti Levéltár (MNL),
a Magyar Levéltárosok Egyesülete (MLE) és
a Magyar Levéltárak Vezetőinek Tanácsa (MLVT) folyóirata

A megjelenést támogatja:

a Magyar Felsőoktatási Levéltári Szövetség,
a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet
és a Magyar Egyházi Levéltárosok Egyesülete

RETÖRKI!

Rendszerváltás Történetét Kutató
Intézet és Levéltár

Szerkesztőség:

Kovács Eleonóra, főszerkesztő
Szálkai Tamás, felelős szerkesztő
Németh Ágnes, szerkesztő
Sasfi Csaba, szerkesztő
Világi Dávid, szerkesztő
Kiss Norbert Péter, olvasószerkesztő
Gáty István, műszaki szerkesztő

A szerkesztőség címe:

1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2–4.
levszemle@gmail.com

ISSN 0457-6047

Felelős kiadó: az MNL főigazgatója, az MLE és az MLVT elnöke

Nyomdai munkák: Fellini Kft.

Felelős vezető: Marosi Attila

Kenyeres István	Budapest Főváros Levéltára szakmai fejlesztési koncepciója 2023–2028	5
FORRÁS ÉS ÉRTÉK		
Koltai Gábor – Ogoľjuk-Berzsenyi Anett	Maradandó értékű egészségügyi iratok feltárása és gyűjtése a fővárosban I.	33
MŰHELYMUNKÁK		
Dékány Szilveszter	A Habsburg Ottó Alapítvány online megjelenése és digitális kommunikációs felületei	47
Garami Erika	Online felületek használata Budapest Főváros Levéltára kommunikációjában	54
LEVÉLTÁR TÖRTÉNET		
B. Stenge Csaba	Forrás a szolidaritásról – <i>Benda Kálmán segítségkérő levele Gábrriel Asztrik Lászlóhoz Kosáry Domokos bebörtönzése idején 1958-ban</i>	65
KILÁTÓ		
Beszámoló a 90. Német Levéltári Vándorgyűlésről	<i>Bielefeld, 2023. szeptember 26–28.</i> (Kenyeres István)	69
Beszámoló a Fiume a horvát–magyar kiegyezés idején (Rijeka u doba Hrvatsko–Ugarske Nagodbe) című tudományos konferenciáról	<i>Rijeka, 2023. szeptember 15–16.</i> (Ordasi Ágnes)	75
MÉRLEG		
Szeghy-Gayer Veronika: Tost László, Kassa polgármestere (Kis Attila)		79
Tolna vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1721–1725 (Hecker Henrietta)		82
Városházák történetei. <i>Brunner Attila: Magyarországi városházák</i> (Kőfalviné Ónodi Márta)		84
HÍREK		
Zentán vendégeskedtünk. <i>A Fialat Levéltárosok Egyesületének XIV. Őszi Tábora</i> (Kiss-Huszár Renáta)		88
A Magyar Felsőoktatási Levéltári Szövetség 2023. évi vándorgyűlése (Homor Péter)		91
Krónika – válogatás a levéltári élet híreiből (Világi Dávid)		96
IN MEMORIAM		
Rozs András (Gőzsy Zoltán)		106
Dr. Kovács Ilona (Szendiné Orvos Erzsébet)		109

- B. Stenge Csaba, igazgató
- Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára
- Dékány Szilveszter, gyűjteményi főmunkatárs
- Habsburg Ottó Alapítvány
- Garami Erika, főlevéltáros
- Budapest Főváros Levéltára
- Gőzsy Zoltán, igazgató
- Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Vármegyei Levéltára
- Hecker Henrietta, segédlevéltáros
- Magyar Nemzeti Levéltár Tolna Vármegyei Levéltára
- Homor Péter, levéltárvezető
- Széchenyi István Egyetem Egyetemi Könyvtár és Levéltár
- Kenyeres István, főigazgató
- Budapest Főváros Levéltára
- Kis Attila, doktorandusz
- ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Művelődéstörténet Program
- Kiss-Huszár Renáta, levéltáros
- Budapest Főváros Levéltára
- Koltai Gábor, főosztályvezető
- Budapest Főváros Levéltára
- Kófalviné Ónodi Márta, főlevéltáros
- Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Vármegyei Levéltára
- Ogoljuk-Berzsényi Anett, levéltáros
- Budapest Főváros Levéltára
- Ordasi Ágnes, levéltáros
- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
- Szendiné Orvos Erzsébet, igazgató
- Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltára
- Világi Dávid, gyűjteményvezető
- Ráth Mátyás Evangélikus Gyűjtemény

Kenyeres István

Budapest Főváros Levéltára szakmai fejlesztési koncepciója 2023–2028

Egy közgyűjtemény öt éves időszakra szóló vezetői pályázata az intézmény középtávú stratégiáját képezi. Magyarországon nem általános, sőt inkább ritka kivétel, ha a közgyűjtemények vezetőinek nyertes pályázatait a nagyközönség is megismerheti. A vezetői koncepció az adott közgyűjtemény 5 éves stratégiáját, annak főbb kereteit, irányait jelöli ki, ezért tartalma nem csupán az intézmény munkatársai, esetleg a szakma szűkebb vagy szélesebb körét érdekelheti. Legutóbbi, 2018. évi vezetői pályázatomban nemcsak nyilvánosságra hoztam Budapest Főváros Levéltára (BFL) honlapján, hanem tanulmány formájában, stratégiai dokumentumként megjelent a Levéltári Szemle hasábjain is.¹ Jelen publikáció célja a 2023–2028. évre elfogadott vezetői pályázatot mint az elkövetkező időszak intézményi stratégiai alapvetését megismertetni az érdeklődőkkel.²

Alapvetésem, és ez az alábbi stratégiai dokumentum vezérfonala, hogy a 2018-ban kijelölt stratégiai irányok most is útmutatásul szolgálnak, az akkor megkezdett úton halad az intézmény. Természetesen érték az országot, a fővárost és a levéltarat is az elmúlt években új kihívások, ezekre szükséges megfelelő választ adnunk.

Az intézmény feladatai

A BFL az 1995: LXVI. a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről szóló törvény (Ltv.) 16 § (2) bekezdése értelmében általános levéltár, így a Magyar Nemzeti Levéltárral (MNL) azonos kategóriába tartozik, azzal a különbséggel, hogy az MNL központi, míg a BFL területi általános levéltár. A BFL tehát több, mint egy városi levéltár, egyaránt lát el önkormányzati és állami feladatokat, ugyanakkor a köztudatban, és ahogy egyre inkább tapasztalom, az államigazgatás részéről is városi levéltárként határozzák meg. Maga az intézmény identitása is inkább a városi szerepkörhöz kapcsolódik, azzal a kitételrel, hogy Budapest nem csupán messze a legnépesebb magyarországi város, hanem az ország, a nemzet fővárosa is, tehát helyesebb fővárosi identitásról beszélni. Ez egyúttal kötelezettséget is jelent az intézmény számára, nem tekinthetjük úgy, hogy a mi feladataink Budapest közigazgatási határainál véget érnek. Amint a főváros is többet jelent az ország, a nemzet számára, mint egyszerűen azt, hogy ez a legnagyobb

¹ Az eredeti pályázati szöveget ld.: https://bparchiv.hu/sites/default/files/atoms/files/palyazat_bfl_foig_kenyeresi.pdf A tanulmány-verziót lásd: Kenyeres, 2019.

² Jelen publikáció a pályázat rövidített, aktualizált verziója, a teljes pályázati szöveg elérhető: https://bparchiv.hu/sites/default/files/atoms/files/szakmai_koncepcio_budapest_fovaras_leveltara_foigazgatoi_kenyeresi.pdf (A megtekintés ideje: 2023. október 19.)

települése és egyúttal közigazgatási, gazdasági és kulturális központja, hanem szerepe messze kisugárzik az egész országra, a Kárpát-medencére, sőt a közép-európai régióra, így levéltárának is tudatosan vállalnia kell országos és nemzetközi szintű feladatokat – természetesen az MNL-lel való együttműködést és feladatmegosztást szem előtt tartva.

Az intézmény küldetése

A levéltárak esetében ugyan jogszabály (Ltv.) nem írja elő intézményi jövőkép vagy vízió és küldetésnyilatkozat készítését, mégis, igazodva a múzeumi és könyvtári gyakorlathoz, a stratégiai tervezés részeként 2019-ben javaslatomra elkészült a BFL e két nyilatkozata, amelyeket érdemes mindig szem előtt tartani a középtávú stratégiai tervezés során:³

A 2019-ben elfogadott intézményi jövőképben és küldetésnyilatkozatban megfogalmazott komplex célok és feladatok kijelölik az elkövetkező időszak főbb cselekvési irányait: a modern, nyitott, szolgáltató levéltári működést, a Kárpát-medencei, elsősorban a városi levéltárak iránti elkötelezettséget, a BFL saját erőforrásainak és általában véve a teljes magyar levéltárügy fejlesztését, míg alapvető feladataink továbbra sem változtak: az illetékességünkbe tartozó iratok átvétele, megőrzése és feldolgozása mellett egyre nagyobb hangsúlyt kap a magániratgyűjtés, az egyik legfontosabb kihívás pedig az elektronikus iratok átvétele és hosszú távú megőrzése. Kiemelten fontos feladat az őrzött források modern eszközökkel történő közzététele, igaz, az adatvédelmi jogszabályok e téren egyre nagyobb korlátokat állítanak elénk. Nagyon fontosnak tartottam a küldetésnyilatkozatban kiemelni a levéltár tudományos mivoltát, kutatási feladatait is. Hangsúlyos célunk a kutató- és ügyfélbarát szolgáltatások fejlesztése, amely a 2020-tól velünk lévő válsághelyzetek (Covid, majd az energiaválság) idején nagy kihívást jelent. A levéltár ugyanakkor ma már számos plusz szolgáltatást kell, hogy nyújtson, kiemelve ezek közül a levéltár-pedagógiai foglalkozásokat, a kulturális programok szervezését, az oktatási, továbbképzési projekteket indítását, amelyek révén a társadalom levéltárak iránti bizalmát és egyúttal a tudatos levéltárhasználatot is erősíthetjük. A levéltár ugyanis nem csupán emlékezetintézmény, hanem a demokratikus állam egyik alapintézménye is. Mind az intézményi vízióban, mind pedig a küldetésnyilatkozatban tetten érhető a levéltárak és ezen belül a BFL elmúlt évtizedekben végbement totális szemléletváltása: olyan intézményt működtetünk, amely nem elzárkózik, hanem nyit a felhasználók felé, válaszol a kihívásokra, a társadalom egyre szélesebb rétegeinek biztosítja a szolgáltatásait, amelyeket az újabb elvárásokhoz igazít és ennek érdekében folyamatosan fejleszti munkatársai tudását, és e tudást igyekszik a levéltáros szakma egésze felé is továbbadni.⁴ E folyamatok révén pedig nem csupán saját illetékességi területén, hanem azon túl is feladatokat vállal a főváros szerepköréhez igazodva.

³ Kenyeres, 2019: 7. Lásd még: <https://bparchiv.hu/statikus/kuldetesnyilatkozat>

⁴ A levéltárak attitűdváltásáról újabban közzétett írást lásd: Kenyeres, 2022.

A BFL SWOT-elemzése és a levonható tanulságok

A mai világban egy-egy szervezet, intézmény jelenlegi helyzetének elemzésére és stratégiai tervezésének előkészítéséhez általánosan elfogadott az üzleti stratégiai tervezés alapjaként számontartott SWOT-analízis.

I. A BFL SWOT-analízise

Erősségek (belső tényezők)	Gyengeségek (belső tényezők)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Szakmai tudás ▪ Kiváló szakembergárda ▪ Jó infrastruktúra ▪ Rendezett fizetések ▪ Világos, nyilvános intézményi stratégia ▪ Hazai és nemzetközi beágyazottság ▪ Digitalizálás, adatbázisépítés, online szolgáltatások, e-archiválás ▪ Közművelődés, PR, levéltár-pedagógia ▪ Sikeres hazai és nemzetközi projektek ▪ Szakmai felsőfokú és továbbképzőhely ▪ Pozitív visszajelzések a levéltárhasználók részéről (kutató- és ügyfélszolgálat gördülékenysége, szakmai és széles közönségnek szóló rendezvények sikere) ▪ Intézményi reziliencia kialakulása (rugalmas ellenállási képesség) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Versenyszférához nem mérhető bérek ▪ Műszaki, pénzügyi, informatikai szakember-utánpótlás nehézségei ▪ Elavuló, folyamatosan fejlesztendő infrastruktúra ▪ A feladatokhoz képest alacsony létszám ▪ Növekvő adminisztrációs teher ▪ Belső kommunikációs problémák ▪ Vertikális visszajelzések hiánya ▪ Belső továbbképzések hiánya => szakmai lemaradás ▪ „Konzervatív attitűd” – tartózkodás az új infokommunikációs eszközöktől, digitális eljárásoktól, humán erő-fejlesztési újításoktól
Lehetőségek (külső tényezők)	Veszélyek (külső tényezők)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ A közigazgatási folyamatok elektronizálása / digitalizálása ▪ Intenzív online tudományos jelenlét ▪ „Hasznosnak lenni” – a társadalom, az oktatás, a tudomány számára, általános közgyűteményi attitűdváltás ▪ Otthoni munkavégzés kultúrájának kialakulása ▪ Szakmai területek folyamatos bővülése, interdiszciplinaritása ▪ Európai uniós és hazai pályázati lehetőségek 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bizonytalan gazdasági jövőkép (kulturális szféra finanszírozása, infláció stb.) ▪ Bizonytalan humánpolitikai helyzet (egyetemi képzés problémái, fiatalok pályaelhagyása) ▪ Bizonytalan hazai és EU-s pályázati lehetőségek ▪ Covid, más pandémiás helyzet és várható következményei (gazdasági, politikai, mentális) ▪ Egyéb vészhelyzetek (ld. energetikai, háborús stb.)

A fenti elemzés rávilágít a BFL jelenlegi *belső* helyzetére: *erősségeink* közé tartozik a képzett humán erőforrás, amiben szerepet játszik az, hogy a BFL immáron két évtizede az ELTE BTK levéltáros szak (MA) képzőhelye is egyúttal, a jó infrastrukturális adottságok. De ide tartoznak a rendezett a fizetések, a világos stratégia, az adatbázisépítési, digitalizálási eredményeink, a kutató- és ügyfélbarát szolgáltatásaink, rendezvényeink – ezek mind jelentős szakmai és társadalmi elismerést hoztak. Fontos, hogy kialakult az intézményi reziliencia képessége, a munkatársak nagyon gyorsan álltak át a pandémiás helyzet következtében megváltozott viszonyok között az új feladatokra, így a visszatérő hasonló helyzeteket is jobban tudjuk majd kezelni. Összességében a BFL számos erősséggel rendelkezik, ezek hatóereje, nagyságrendje szerencsére meghaladja gyengeségeinket, és kellő erőt ad azok javítására.

Mivel úgy vélem, hogy az erősségekkel jól állunk, talán a *gyengeségeinkre* kell jobban koncentrálni. Ugyan az elmúlt időszakban sokat léptünk előre a fizetések területén, de a versenyszférát meg sem tudjuk közelíteni, ez főként olyan munkakörökben okoz problémát, mint az informatika, a pénzügy, a műszaki-épületfenntartási területek. Ezen a problémán részben *belső* átképzésekkel tudunk segíteni (pl. az informatikai osztályunk állományának fele levéltáros végzettségű), adott esetben munkaerő-kölcsönzéssel (műszaki) vagy magas szintű munkakörülmények és továbbképzési lehetőségek nyújtásával (pl. pénzügyi területen). Ugyan hazai és nemzetközi szinten kiváló infrastruktúrával rendelkezünk, azonban ez folyamatosan avul. Amennyiben valamelyik területen nem sikerül a szinten tartást elérni, az komoly működési problémákat okozhat (pl. épületüzemeltetési rendszerek, liftek, informatikai rendszerek avulása stb.), éppen ezért e területeket prioritásként kell kezelni a továbbiakban is. A feladatokhoz képest alacsony létszám kapcsán a fenntartóval való folyamatos kommunikációval lehet előrelépést elérni, illetve *belső* munkaerő-átcsoportosítással lehet átmenetileg kezelni a kérdést. Az egyre növekvő adminisztrációs terheken is meg kell próbálni könnyíteni, annak ellenére, hogy ezek elsősorban külső nyomásra (jogszabályi kötelezettség, fenntartói, ÁSZ ellenőrzések eredményeként stb.) nehezednek intézményünkre. A feladatok jobb és hatékonyabb tervezéséhez és végrehajtáshoz nemcsak a folyamatos vezetői monitoring szükséges, hanem az is, hogy a munkavállalók részéről megfelelő visszajelzések érkezzenek az egyes feladatok végrehajthatóságáról, a szükséges beavatkozásokról. Gyengeségek közé tartozik a megszerzett szakmai tudás folyamatos avulása is, és új kompetenciák megjelenése, illetve annak hiánya, ezért szükség van a legújabb jogszabályi változások követésére, az informatikai rendszereink új trendeknek megfelelő fejlesztésére, a szakmai-módszertani újdonságok folyamatos oktatására, valamint a hiányzó kompetenciák fejlesztésére is.

A *külső tényezők* táblázatban ismertetett főbb elemek kapcsán érdemes röviden a *lehetőségeinkről* beszélni. Szakmánknak fontos területe a digitalizáció, de ebbe beletartozik a folyamatok digitalizálása is. Mindenütt egyre nagyobb szerepe van az elektronikus ügykezelésnek, az ezt kiszolgáló rendszerek folyamatosan fejlődnek. A levéltárnak is tartani kell a lépést ezekkel a fejlesztésekkel, sőt, e-archiválásnál – egyelőre – mi vagyunk helyzeti előnyben. Ugyanígy a nemzetközi és hazai együttműködések keretében létrejövő tudást is ki lehet használni, legyen szó informatikai fejlesztésekről,

levéltári szabványosításról, új protokollokról, állományvédelmi újdonságokról, történet- és levéltártudományi módszertani kutatásokról, új típusú intézményközi vagy civil szervezetekkel való együttműködésről. Nemzetközi projektekben való részvételeknek az egyik legfontosabb hozadéka a tudástranszfer, és ilyen együttműködések kialakítására lehetőségünk is nyílik az elkövetkező öt évben. A *veszélyek* sajnos mindenki előtt jól ismertek, a nehezedő finanszírozási helyzettől a különböző hivatalosan is deklarált veszélyhelyzetekig, például a rezsikrízisig. Az eseményeket folyamatosan követni kell, és reagálni az újabb és újabb kihívásokra.

Feltételek, adottságok, erőforrások és intézményi stratégiai célok

A BFL alapfeladatait az Ltv. és a 27/2015. (V. 27.) a közlevéltárak és a nyilvános magánlevéltárak tevékenységével összefüggő szakmai követelményekről szóló EMMI rendelet (a továbbiakban: R.) határozza meg, az intézmény konkrét feladatait és működési kerekeit pedig az Alapító Okirat és az SZMSZ rögzíti. A stratégiában meghatározott céloknál a fentebb már idézett intézményi vízióban és küldetésnyilatkozatban megfogalmazottak szolgálnak még további iránymutatásként.

Humánerőforrás-adottságok, humánpolitika

A stratégiai feladatok végrehajtásának legfontosabb eszköze a humán erőforrás, így az ezzel kapcsolatos teendők a legfontosabb vezetői feladatok közé tartoznak. A BFL jelenlegi engedélyezett létszáma 123 fő. Az épület recepciós és portaszolgálatát, valamint takarítását szerződtetett, külsős cégek látják el, így az említett létszámkeret döntően szakmai feladatokat lát el. 2013-ban, amikor átvettem a BFL vezetését, az engedélyezett létszám 115 fő volt, a betöltött álláshelyek száma 105. Összehasonlításként a 2010. évi nagyarányú leépítés előtt 135 fő volt az engedélyezett létszámunk. Először azt sikerült elérni, hogy valamennyi engedélyezett álláshelyet be tudjunk tölteni, majd a folyamatosan növekvő, részben jogszabályok által generált többletfeladatok indokolták, hogy további 6 fővel tudtuk növelni az álláshelyek számát 2018-ig. Az elmúlt ciklusban ugyanis fontosabbnak tartottam a létszámemelésnél, hogy a munkatársak a 2018. évihez képest nagyobb bért kapjanak, azaz célként azt tűztem ki, hogy legalább a magyarországi átlagbér színvonalát érjük el, amit 2023-ra – a fenntartói és a kormányzati intézkedéseknek köszönhetően – meg is tudtunk valósítani. A közgyűjteményi területen versenyképes fizetések, a kiváló munkakörülmények és a világos intézményi vízió, a munkavállalói érdekeket figyelembe vevő intézményi humánpolitika együttesen játszott szerepet abban, hogy az elmúlt időszakban drasztikusan csökkent a fluktuáció: 2019-ben 16 fő, 2020-ban 14 fő, 2021-ben 8, míg 2022-ben mindössze 2 fő lépett ki! A BFL vonzó munkahely lett, az általában nyugdíjba vonulás miatt felszabaduló álláshelyekre szinte azonnal szakképzett, az esetek döntő részében levéltáros MA-diplomával vagy PhD-val rendelkező fiatalokat alkalmazunk. A nem szakmai területeken is sikerült megfelelő szakembergárdával erősíteniünk. Jellemző, hogy az engedélyezett létszámot az elmúlt időszakban mindig

be tudtuk tölteni. Jelenlegi állományunk jól képzett, motivált, nyitott a tanulásra, és egyúttal rendelkezik az új viszonyokhoz történő alkalmazkodási képességekkel. Olyan intézményi attitűd alakult ki, amely nagy erőssége, egyúttal erőforrása a BFL-nek.

Látok azonban egy már középtávon veszélyeket magában rejtő humánpolitikai problémát. Azzal, hogy a közalkalmazotti jogviszonyt 2020 őszén felváltotta a munkatörvényes jogviszony, megszűnt a szolgálati időt, illetve a tanulmányi előmenetelt (újabb felsőfokú végzettség, PhD-fokozat, nyelvvizsga) honoráló előrelépési rendszer, így nehéz motiválni a kollégákat újabb diplomák, végzettségek megszerzésére, illetve az intézményhez való lojális, hosszútávú viszony mint érték elérésére. Szükség volna egy (legalább) fővárosi közgyűjteményi karriermodell kidolgozása, ami egyaránt honorálná a főváros szolgálatában eltöltött időt és az újabb kompetenciák megszerzését.

Fontos kérdés egy intézményen belül a munkavállalók korcsoport szerinti megoszlása. A BFL-ben jelenleg 30 év alatt 10 fő, 30–40 éves kor között 36 fő, 41–50 év között 46 fő, 51–60 év között 37 fő, 61 felett 3 fő dolgozik. A levéltár jelenlegi törzsgárdáját a 41–50 év közöttiek képezik, az alattuk és felettük lévő korcsoport tagjainak száma nagyjából megegyezik és nem marad el nagyságrendben a 40 felettiektől, így van elegendő utánpótlás és a megfelelő szakmai tapasztalat is rendelkezésre fog állni az elkövetkezendő 5-10 évben. Az elmúlt években mindig szorgalmaztam a fiatal, képzett pályakezdők alkalmazását és a későbbiekben is őket kívánom előnyben részesíteni, ami nem zárja ki idősebb, tapasztalt, magasan kvalifikált munkavállalók alkalmazását sem. A BFL több éve, évtizede a levéltárban dolgozó tapasztalt munkatársai adják a szakmai állomány gerincét, és a továbbiakban is rájuk fog hárulni a munka „dandárja”, de már most foglalkoznunk kell azzal, hogy 10-20 év múlva kik vehetik át az intézmény meghatározó munkavállalóinak szerepét.

Az intézményi fluktuáció ugyan csökkent, de 2018 és 2022 között így is 46 fő lépett ki, ezzel szemben ténylegesen 59 új munkatársat fogadtunk (az újak közül is léptek ki később). A munkavállalók több mint fele az elmúlt ciklusban került a BFL állományába, így a kiválasztási metódusunkat is igazolja a kedvezőbb korfa. A BFL-ben jelenleg kb. fele-fele arányban dolgoznak női és férfi kollégák (nők 58 fő, férfiak 65), ez az arány ideálisnak mondható. Tudományos munkakörben 74 főt foglalkoztatunk (66%), ami kimagasló, közülük 22 fő – a tudományos munkatársak 30%-a – PhD-fokozattal is rendelkezik, tehát felsőfokú diplomával rendelkező, tudományosan is képzett, magasan kvalifikált munkaerővel rendelkezünk.

A megüresedő vagy éppen újonnan létrehozott szakmai állások betöltésénél továbbra is előnyben részesíteném a levéltáros MA-diplomával rendelkező fiatalokat. Többek között azért is veszünk részt aktívan kollégáimmal az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar (ELTE BTK) levéltáros képzésében vezetőtanárként, oktatóként, gyakorlatvezetőként, hogy az utánpótlásunkat képezzük és kiválasszuk.

Jó lehetőséget kínál az önkéntesek bevonása is szakmai feladataink végrehajtásába, amire az elmúlt időszakban bőven akadt példa. Ugyanígy az egyetemi hallgatók és a közösségi szolgálatot ellátó diákok gyakorlata is jól hasznosítható az intézmény munkájában.

Minden stratégia megvalósításában kiemelt szerepe van a vezetőknek. A BFL felső- és középszintű vezetőinek száma 20 fő, közülük a levéltárszakmai területen 11 fő rendelkezik PhD-fokozattal, két fő pedig jogi diplomával. A BFL-ben a tudományos fokozattal rendelkezők fele a vezetésben végzi munkáját, hozva magával tudományos tapasztalatát és kapcsolatrendszerét. A magasan kvalifikált vezetők kihívásként értékelik az egységes stratégia mentén végzett szakmai feladatokat, önálló projektirányításra képesek, rendelkeznek is ilyen gyakorlattal.

Hazai és nemzetközi kapcsolatok mint erőforrás

A BFL-nek kiterjedt nemzetközi kapcsolatai vannak. Meghatározó tagjai vagyunk a bécsi székhelyű ICARUS (International Centre for Archival Research) szervezetnek, amely több, mint 200 közép-európai levéltárat, kutatóintézetet tömörít. Jó kapcsolatot ápolunk a határon túli jelentős mennyiségű magyar vonatkozású iratot őrző városi levéltárakkal (Zenta, Szabadka, Újvidék, Kassa), illetve az újvidéki Vajdasági Tartományi Levéltárral és a Kárpátaljai Területi Levéltárral (Ungvár, Beregszász). A 2018-ig terjedő időszak nemzetközi kapcsolatépítésének volt a gyümölcse a Szentpétervári Városi Levéltári Bizottsággal való kiváló együttműködés, aminek az ukrajnai háború drasztikus véget vetett, ugyanakkor a kárpátaljai és kijevei kollégákkal nagyon jó a viszonyunk továbbra is, és már tervezzük a háború utáni időszakban megvalósítandó újabb beregszászi projektünket. Nyugat-Európai partnereink közül a Bécsi Városi és Tartományi Levéltárral, a Heidelbergi Városi Levéltárral, valamint a zürichi székhelyű Archiv für Zeitgeschichte-vel szoros együttműködést sikerült kialakítani. Újabban a Stockholmi és Koppenhágai Városi Levéltárakkal épült ki EU-s pályázati sikert hozó kapcsolat. Állományvédelmi területen pedig – V4 együttműködés keretében – a Szlovák Nemzeti Könyvtárral, a Cseh Nemzeti Könyvtárral és a Varsói Egyetemmel dolgozunk együtt. Fontosnak tartom az e fórumokon, nemzetközi konferenciákon, szakmai utakon való részvételt.

Főbb intézménystratégiai célok kijelölése

A BFL szakmapolitikai helyzetének erősítése

Véleményem szerint ma megkérdőjelezhetetlen a BFL kiemelt szakmapolitikai pozíciója. Vezető munkatársaink ott vannak a szakma legjelentősebb testületeiben, a kultúráért felelős miniszter tanácsadó testületében, a Levéltári Kollégiumban, valamint jelen vannak a levéltári szakfelügyelők soraiban, a levéltáros szakmai egyesület vezetésében, valamint a Nemzeti Kulturális Alap könyvtári és levéltári kollégiumában, többen közülük a levéltáros képzésben közreműködő egyetemi oktatók. Valamennyi, a szakmát érintő jogszabálymódosítási ügyben a kulturális tárca kikéri véleményünket, számos esetben kapunk a minisztériumtól központi szakmai feladatot megvalósításra (pl. akkreditált képzések kidolgozására, savtalanítási projekt megvalósítására) felkérést, illetve forrást; vállalunk országos, sőt határon túli projekteket. A hazai levéltári világban is jó kapcsos-

latokat ápolunk társintézményeinkkel, korrekt viszonyra törekszünk az MNL-lel, valamint a városi és más hazai levéltárakkal is partneri viszonyt ápolunk. Fővárosi társintézményeinkkel – Fővárosi Szabó Ervin könyvtár (FSZEK), Budapesti Történeti Múzeum (BTM) – kiváló kapcsolataink vannak, amelyeket közös projektekben is tudunk hasznosítani. Nagyon jó a viszonyunk országos szintű könyvtárakkal, múzeumokkal, szorosán együttműködünk az egyetemi oktatásban az ELTE BTK-val a levéltárosképzésben, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemmel (BME) a műemlékvédelmi szakmérnöki képzésben, történettudományi területen pedig a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetével és más tudományos intézményekkel is. Feladatunk ezeknek a kapcsolatoknak, vagyis a BFL szakmai és tudományos hálójának a szinten tartása, erősítése, további tényleges együttműködések kialakítása.

Rendkívül fontos a BFL és a fenntartó Fővárosi Önkormányzat viszonya is. Főigazgatóságom kezdete (2013) óta sikerült a BFL-t újrapozícionálni a főváros tekintetében. A BFL nemcsak gyorsan és hatékonyan szolgálja ki a fenntartói információs igényeket, de képes plusz szolgáltatásokat is nyújtani. A most aktuális, egyik legfontosabb fővárosi projektünk a főváros egyesítésének 150. évfordulójához kapcsolódik, ennek előkészítésében proaktívan vettünk részt, folyamatosan egyeztetve társintézményeinkkel, a BTM-mel és a FSZEK-kel.

A BFL tudományos jellegének erősítése

A levéltárak egyúttal tudományos intézmények is, az Ltv. szerint (Ltv. 13. § g. és az SZMSZ – II. fej. 6. bek. – alapján) alapfeladataik közé tartozik az őrzött iratanyag tudományos feldolgozása és közzététele, ennek érdekében történet- és levéltártudományi kutatások folytatása. Annak ellenére, hogy nemzetközi szinten és hazánkban is egyre inkább dominál a levéltár hivatali tevékenysége, fontos, hogy megtaláljuk az egyensúlyt a hivatali feladatok, a levéltári alapfeladatok és a történeti kutatások között.

A tudományos munka végzésének rendjéről szóló szabályzatunk lehetővé teszi, hogy a tudományos munkakörben dolgozók Budapest történetére, a Kárpát-medencei, a nemzetközi város- és településtörténetre, valamint az őrzött iratanyag tudományos feldolgozására, Magyarország történetére vonatkozó, levéltári forrásfeltáráson alapuló egyéb történettudományi, művészettörténeti stb. témák vagy levéltártudományi-módszertani kérdések tudományos feltárására vállalkozzanak. Nem kizárólagos feltétel tehát a budapesti vonatkozású kutatások végzése – gondoljunk a hozott témával érkező PhD-hallgatókra, vagy a más történettudományi területeken kiemelkedő kutatásokat végzőkre, az intézménynek is érdeke, hogy ezek a kollégák folytassák kutatásaikat és tudományos kapcsolati tőkéjüket a BFL érdekében is kamatoztassák. Nyilván az intézmény szempontjából kiemelt támogatást – például publikációs lehetőséget, külföldi ösztöndíjakon (MÖB, CH, Klebelsberg) való részvétel támogatását – a Budapest történetéhez, kiemelt tudományos projektjeinkhez illeszkedő kutatások kapják. A tudományos munkát részletesen meg kell tervezni, majd be is kell számolni róla, kötelező a megjelent publikációkat a Magyar Tudományos Művek Tára adatbázisában is rögzíteni. Fontosnak tartom,

hogy levéltártudományi kutatásokat is folytassunk, hiszen munkatársaink alaposan részt vettek a nemzetközi levéltári szabványok adaptálásában,⁵ jogszabályi változtatások tudományos megalapozásában, tevékeny szerepünk volt a levéltári fogalomtár kialakításában és megújításában,⁶ valamint a legfontosabb hazai levéltártudományi adatbázis, a Levéltári korpusz⁷ megalkotásában és bővítésében. Munkatársaim rendszeresen publikálnak levéltárszakmai kérdésekben a Levéltári Szemle hasábjain vagy a Magyar Levéltári Portál (archivportal.hu) felületén. A továbbiakban is szeretném az ilyen jellegű tudományos munkákat ösztönözni, támogatni.

Az elmúlt évtizedben a BFL a hazai várostörténeti kutatások legjelentősebb műhelyévé vált. 2022-ben jelent meg kiadásunkban az Urbs, Magyar Várostörténeti Évkönyv 16. kötete, 2023-ban rendeztük meg a 9. Magyar Várostörténeti Konferenciát. Mindkét produktum a BFL brandjévé vált, és a továbbiakban is hangsúlyos szerepet kap az intézmény életében.

A BFL szolgáltató levéltár jellegének erősítése

Deklarált szakmai célként kell kijelölni a BFL kutató- és ügyfélbarát szolgáltatásainak fejlesztését, a szolgáltató jelleg további erősítését. Ennek érdekében szükséges a lehetséges innovációk rendszeres áttekintése, vizsgálata, körültekintő bevezetése nemcsak a kutató- és ügyfélszolgálati területen, hanem a rendezvényszervezési, közönségszolgálati, levéltár-pedagógiai munkánkban, és online felületeinken.

Szakmai stratégiai célok és megvalósításuk

Iratátvételi, gyűjtőterületi stratégia

- Gyűjtőterületi funkcionális stratégiák kidolgozása és alkalmazása

A BFL 2018–2022 közötti gyűjtőterületi tevékenysége során úgy sikerült az elmúlt öt évben jelentős mennyiségű szervlátogatást, magániratgyűjtést és ezek nyomán iratátvételeket lebonyolítani, hogy 2020 márciusától a koronavírus-járvány, illetve a különböző egyéb válságok jelentősen megnehezítették a levéltár ez irányú tevékenységét.

Iratátvételi lehetőségeinket nagy mértékben határozza meg a raktárkapacitási helyzet. Az elmúlt évek raktárbővítései (fix állványzat helyére gördülőállványzatok beépítése) eredményeként jelenleg 9 ezer fm-nyi szabad kapacitással rendelkezünk, amelynek az eddigi tapasztalatok szerint legalább egy évtizedre elegendőnek kell lennie.

Az önkormányzati iratképzők esetében jó az együttműködés a fővárossal és a kerületekkel, az iratok átvétele az irattári tervek alapján jól tervezhető feladat, a problémákat

⁵ <https://archivportal.hu/index.php/leveltarosoknak/leveltari-szabvanyok/>

⁶ <https://fogalomtar.archivportal.hu/>

⁷ https://library.hungaricana.hu/hu/collection/leveltari_iratok_leveltari_korpusz/

az irattári területen dolgozók leterheltsége, munkaerőhiánya, s a helyenként felmerülő iratfertőzöttség okozza. Kiemelt feladatként kezeljük az építészeti örökség egyik legfontosabb forrásanyagának, a tanácsi-önkormányzati szervek műszaki osztályai iratainak kérdését. 2014–2015-ben kidolgoztuk a tanácsi korszak építési-műszaki iratainak mintaselejtezési eljárásáról és a levéltárárett iratok átvételéről szóló koncepciót. A megfelelő őrzési idő eltelte után 2021-ben érkezettnek láttuk az időt arra, hogy az 1990 után keletkezett hasonló tárgyú iratoknál is ilyen jellegű vizsgálatot végezzünk. A minta-projektek alapján terveink szerint 2024-re kész koncepciót dolgozunk ki az 1990 után keletkezett műszaki iratok átvételére.

A jogszolgáltatási területen régóta hangsúlyos szerepet kap a gyűjtőterületi munka elméleti megalapozása is.⁸ Új kihívást jelent a jogszolgáltatási rendszer dinamikus átalakulása az elmúlt időszakban, további tapasztalatunk, hogy látványosan romlottak az irattári állapotok is. Az Országos Bírósági Hivatal (OBH) és a megyei levéltárak felől érkező iratkezelési, értékelési, selejtezési stb. megkeresésekre is éppen ezért igyekszünk mindig válaszolni. A bírósági gyűjtőterületen 2019–2020 során végzett komplex iratfelmérésből fontos tanulságokat vonhattunk le. A felmérés jól érzékeltette, hogy a bíróságokon a papír és elektronikus alapú, azaz hibrid iratkezelés rendszere milyen problémákkal küzd, de a legfajszúlyosabb megállapítás az, hogy az elektronikus iratok átvétele határozott együttműködést, azonnali beavatkozást igényel iratképzői oldalról. A probléma egyik forrása, hogy a bírósági területen az elektronikus iratkezelés rendszere a levéltári illetékességünkön túlmenően centralizált, az érintett informatikai részlegek – amely a bírósági oldalon részben helyben, részben az OBH-n működnek – ugyanakkor sokszor csak vonakodva állnak rendelkezésre. Hasonló felmérést tervezünk az ügyészségi és rendőrségi területen is, itt szintén az elektronikus iratok helyzetének a vizsgálata áll majd a középpontban. A bírósági szervek esetében a papír alapú iratok átvétele az eddigi gyűjtőterületi munka eredményeként, amely támaszkodott a BFL-ben készült iratértékelési koncepciókra, továbbra is elvileg jól tervezhető, ugyanakkor problémát jelent az irattárosok hiánya, a rossz állapotú irattárak és a fertőzött iratok nagy mennyisége. Nagy sikereket értünk el ugyanakkor az elmúlt időszakban a büntetvégrehajtási iratok átvétele terén, ugyanakkor további átvételek várhatók még ezen a területen, itt is a szervek előkészítő munkálatainak befejezésére várunk. Jelentős gyűjtőterületi eredmény volt a Budapesti Ügyvédi Kamara iratanyagának részleges átvétele, évtizedes szándékunk valósult meg azzal, hogy a veszélyes körülmények között őrzött személyi dossziékat át tudtuk venni.

Az oktatási-nevelési intézmények esetében a 2017-ben elfogadott gyűjtőterületi koncepció⁹ mentén zajlott a munka 2018–2022 között: 97 ifm terjedelmű iratanyag került a levéltárba, ami 43 új fond létrehozását és 66 korábbi kiegészítését jelenti. Idén és a későbbiekben is e koncepció mentén kívánunk tovább haladni, fókuszálva az 1948-as államosítások előtti maradandó értékű iratok mielőbbi átvételére. A jelzett számok

⁸ Lásd pl. Kenyeres–Sarusi Kiss–Sipos, 2001.; Kenyeres, 2004.

⁹ Koltai, 2020.; Koltai, 2022.

mutatják, hogy az iskolai iratok gyűjtése kifejezetten sikeres tevékenységünk volt, még a 2020–2021-es pandémiás évekbeli visszaesés ellenére is. A civil iratok gyűjtését a 2017-ben elfogadott koncepció¹⁰ szerint végeztük, és a továbbiakban is ez szolgál a gyűjtési munka alapjául. 2018–2022 között ezen a korántsem könnyű terepen, ahol napjainkban a civil szervezetek meglehetősen bizalmatlanok bármilyen hivatalos megkeresést illetően, sikerült 32 új fondot létrehozunk 57 ifm terjedelemben, amely mellé jelentős elektronikus dokumentációt is sikerült begyűjteni.

Az egészségügyi intézményekre vonatkozóan komoly jogszabályváltozás történt az elmúlt időszakban, ugyanis ismét közlevéltári illetékességre került az egészségügyi dokumentáció gyűjtése. E területen a maradandó értékű iratok esetében jelentős mennyiségű kintlévőségről beszélhetünk, amelyet immár az elméleti megalapozottságú és felméréseken alapuló gyakorlati tapasztalat szerint készített, 2021-ben elfogadott gyűjtőterületi koncepció révén tudnak munkatársaim a következő években csökkenteni. A fókusz a fővárosi kórházak 1990 előtti irataira irányul, mind a működési, mind az egészségügyi dokumentáció esetében. A közeljövő átvételeinek komoly hátráltató tényezőjét jelenti azonban az egészségügyi intézmények kifejezetten rossz irattározási körülményeinek és az ezek között tárolt, gyakran fertőzött iratoknak a problémája – nem véletlen, hogy a dokumentumok elázása, penészesedése miatt a legtöbb kényszerselejtezt itt kell lebonyolítani.

A 2023 utáni években elkészítjük a kulturális és a szociális szervek iratainak gyűjtésére szolgáló koncepciókat. A kulturális területen az elmúlt években sikerült több fontos intézménnyel és gyűjteménnyel felvenni a kapcsolatot. E területen az oktatási szervekhez hasonló módon kérdőíves felméréseket tervezünk. A szociális intézményekkel már a koronavírus-járvány előtt is nehéz volt az egyeztetés, így e téren más jellegű megoldásban gondolkodunk, és inkább néhány meghatározó szereplőtől tervezünk iratátvételeket.

A fővárosi gazdasági szervek esetében folyamatban van a területre vonatkozó iratgyűjtési koncepció véglegesítése, amely főleg a fővárosi közüzemektől és gazdasági társaságoktól történő papír és elektronikus iratátvételre fókuszál. Ezenkívül folytatjuk a fel- és végelszámolásokban érintett fővárosi cégek iratainak vizsgálatát, bár e téren komolyabb iratátvételeket nem remélhetünk. Tervezzük továbbá cégbírósági irataink kiegészítését is, aminek mértéke viszont már részint a raktárkapacitási helyzettől is függ.

■ Magániratgyűjtési stratégia

A 2018 és 2022 közötti években a BFL magániratgyűjtési tevékenysége a korábban már kialakított utakon haladva magánszemélyek felajánlásai és irateladásai, illetve régiségkereskedőktől, valamint árverési vásárlások révén zajlott. A magánirat-együttesek megvásárlásához részben pályázati, részben saját forrás biztosította a keretet (2018–2020 között saját forrásból, 2021–2022 folyamán részben NKA-pályázati, részben saját for-

¹⁰ Györgyi, 2021.

rásból). A fővárosi lakosok részéről érkező megkeresések a koronavírus-járvány idején sem vesztek intenzitásukból, sokan jelentkeztek irataik odaajándékozása céljából. Az öt év munkájának eredményeként 22 új családi és 69 új személyi fond jött létre ajándékozás, vásárlás vagy letét formájában, illetve több korábbi iratanyagot is kiegészítettünk.

Ezen időszak alatt a fényképgyűjtés mind tudatosabbá vált az irathagyatékokra irányuló munkánkon belül, s ezzel párhuzamosan az évek alatt felhalmozódó magánirati fotógyűjteményünk gondozását, feltárását is kiemelten kezeltük és kezeljük jelenleg is.

A BFL magániratgyűjtési tevékenységének egyik fő feladata az ezen munka révén felhalmozódott és folyamatosan gyarapodó iratanyag hasznosulásának elősegítése, egyfelől a tudományos közegben, másfelől a nagyközönség, a fővárosi lakosság körében. Míg a tudományos kutatás számára azt kell megmutatnunk, hogy a magániratok egyedülálló, semmilyen más hivatali iratból nem rekonstruálható és pótolható módon képesek rálátást adni a fővárosi társadalom történetére, addig gyűjteményünk lakosságnak való megmutatása a tájékoztatáson túl a további gyarapodást is elősegítheti. Az elmúlt időszak egyik alapvető tapasztalata, hogy a magánszemélyek, családok irathagyatéka sok esetben a szemétként végzi, vagy kereskedelmi – elsősorban árverési – forgalomba kerül, ami a hagyatékok szétesésének, megsemmisülésének, illetve a múlt megismerése szempontjából hozzáférhetetlenné válásának sajnálatos és biztos útja. Az iratkereskedelem mint konkurencia olyan, nem egyszer a főváros történetét meghatározó személyiségek hagyatékát is érintő nehézséget jelent a gyűjtőmunkánkban, amellyel csak módszeres ismeretterjesztéssel tudunk megküzdeni.

Rendezési és segédletkészítési, digitalizálási stratégia

Az átvett maradandó értékű iratanyag rendezése és segédletezése minden hazai közlevéltár Ltv.-ben és R.-ben meghatározott jogszabályi kötelezettsége. A jogszabályi kötelezettségen túl, az iratátvétel és az iratok hozzáférésének biztosítása mellett ezek a levéltár ténylegesen legmeghatározóbb alapfeladatai. Hiába gyűjtjük be az iratokat, ha nem tudjuk azokat rendezni, és a rendezettség sem segíti kellőképpen elő az anyag használatát megfelelő színvonalú segédletek nélkül. Ezt azért is hangsúlyozni kell, mert számos esetben tapasztalható, hogy a levéltárak éppen a rendezést és a segédletkészítést sorolják hátrébb tudományos vagy más jellegű – például digitalizálási, közművelődési, évfordulós stb. – projektjeik miatt. Azért sem lehet ezzel a gyakorlattal egyetérteni, mert a bekerülő anyagok rendezése és segédletezése segíti elő az iratok kutatását vagy az ügyfélszolgálati munkát, ezekre az alapfeladatokra építve lehet tehát szakszerű digitalizálási, közzétételi, közművelődési vagy más projekteket alapozni. A BFL-ben éppen ezért – a köziratok tekintetében feltétlenül – elvárás, hogy bekerüléskor, amennyiben szükséges, alapszintű, legkésőbb pedig a következő évben megkezdve középszintű rendezésnek vessük alá az iratokat, és a rendezéssel lényegében párhuzamosan elkészüljenek a R.-ben előírt raktári nyilvántartások, s azokat az Levéltári Nyilvántartó Rendszerben (LNYR) rögzítsük. A régi iratanyagok esetében (itt egyaránt beszélhetünk

18-19. századi vagy 20. század első feléből származó iratokról) a fő feladat rendezés tekintetében inkább a darabszintű rendezések irányába mutat, hiszen ez a rendezéstípus teszi lehetővé a tömeges adtabázisépítést és digitalizálást.

Az elmúlt öt év rendezési adatait az alábbi táblázat foglalja össze:

II. Rendezés a BFL-ben 2018 és 2022 között (ifm)

Rendezés – ifm	2018	2019	2020	2021	2022
alapszintű rendezés	0,76	26,56	44,44	78,41	45,79
középszintű (ügyirat- és tételszintű)	530,37	234,69	257,77	553,42	926,17
ellenőrző (középszint)	837,66	242,53	121,83	2948,43	739,91
ellenőrző (darabszint)	19,93	103,58	68,56	34,43	369,87
darabszintű rendezés	80,37	80,52	46,81	115,52	130,66
Összesen	1469,09	687,88	539,41	3730,21	2212,4
Mintaállványozás, raktárrendezés	887,36	2629,36	1763,81	5796,45	8109,31

A táblázat adataiból az alábbi következtetések vonhatók le: a BFL éves átlagban 1727 ifm iratanyagot vett rendezés alá (mintaállványozást leszámítva); az intézmény alapszinten kb. 40 ifm-t, középszinten 500 ifm-t, ellenőrző rendezést középszinten 978 ifm-t, darabszinten pedig átlag 90 ifm-t végzett. Előző pályázatomban, igaz kicsit más megoszlásban, évi maximum 1000 ifm-re tettem a közép- és darabszinten rendezendő, illetve ellenőrző rendezendő iratok mennyiségét. Ehhez képest azonban 70%-kal több anyagot vettünk éves átlagban rendezés alá, ami azt is bizonyította, hogy a BFL munkatársai e stratégiai célt szem előtt tartva végezték munkájukat. A BFL rendezési teljesítményét érdemes összevetni a közel 700 főt foglalkoztató, 21 tagintézménnyel rendelkező MNL teljesítési adataival: a BFL 2021-ben 553 ifm-t, míg az MNL 1357 ifm-t rendezett középszinten, darabszinten a BFL 90 ifm-t, az MNL pedig 179 ifm-t. Ez azt jelenti, hogy a BFL az MNL rendezési összteljesítményének középszinten 40%-át, darabszinten 64%-át hozta, míg létszámban a 20%-át sem éri el a másik intézménynek. A táblázat adatai ugyanakkor jól tükrözik a Covid-időszak eseményeit is, hiszen a kényszerű home office munkavégzés időszakában érhetően visszaesett a levéltárban végzett rendezések volumene, igaz 2021-ben igyekeztük bepótolni elmaradásainkat, és még 2022-ben is több mint négyszer annyit rendeztünk, mint a negatív csúcspont minősülő 2020-as évben. Jól látható tehát, hogy a rendezési teljesítmény 2020-at követően kezdett el felfelé ívelni, és ezt a szintet kell továbbra is tartani a következő periódusban. A rendezési feladatok között megjelentek már jó ideje a digitális állományokkal kapcsolatos – home

office-ban is végezhető – különböző típusú rendezések is, a jövőben nyilván egyre nagyobb szerepet kapnak az ilyen munkálatok is.

A klasszikus rendezési munkákon kívül nagyon sok anyagot kellett mintaállványozni (átdobozolni, feliratozni), illetve a raktárátépítési munkák okán rendszeresen megmozgatni, átpakolni, 2022-ben ez a mennyiség már meghaladta a 8000 (!) ifm-t.

A BFL gyakorlata szerint csak selejtezett irattári tételeket veszünk át a köziratképzőktől. Tapasztalat azonban, hogy a vállalati vagy a családi és más magániratok tartalmazhatnak selejtezendő dokumentumokat is, illetve főként a darabszintű rendezések során számos, főként ballasztnak tekinthető iratanyagot lehet leválasztani (főként duplumokat), ezek időszakonkénti lesejtezése is szakmai feladat.

A rendezéssel párhuzamosan végezzük a segédletezési munkálatokat, amely feladat az iratok hozzáférhetősége tekintetében kiemelt jelentőségű. A levéltár R.-ben előírt kötelezettsége a törzskönyv vezetése, illetve a raktári nyilvántartások készítése és aktualizálása. Ezek a segédletek a BFL LNYR-ében érhetőek el naprakészen. A frissen beérkezett iratok átadás-átvételi jegyzékeit ellenőrizni kell, hogy ideiglenes raktári nyilvántartásként használhatók-e, de a BFL-ban az a norma, hogy véglegesített, naprakész, ellenőrzött, az LNYR-ben és így az interneten is elérhető raktári nyilvántartásokkal rendelkezünk. A BFL-ben már 2003 óta fontos feladat a nemzetközi szabványon – ISAD(G) – alapuló, az iratanyag keletkezéséről, az iratképzőről és az iratanyag tartalmáról, kutathatóságáról fontos információkat közlő fond- és állagismertető készítése, amelyet 2017-től a R. is előír. A BFL-ben készült ilyen dokumentumokat szintén az LNYR-ben tesszük elérhetővé a kutatók számára.

III. Segédletkészítés a BFL-ben 2018–2022 (ifm)

segédletek	2018	2019	2020	2021	2022
raktári nyilvántartások ifm	798,09	2025,93	411,19	3239,26	2451,75
fond- és állagismertető ifm	402,11	518,96	863,51	2071,75	1051,45
adatbázis-rekordok	217 249	173 483	541 107	269 922	356 525

A BFL 5 év alatt átlagban évi 1785 ifm-hez készített raktári nyilvántartásokat, míg fond- és állagismertető éves átlagban 981 ifm-nyi anyaghoz készült. Itt is megfigyelhető a Covid-időszak negatív hatása, majd pedig a 2021 után bekövetkezett jelentős teljesítménynövekedés. Elvárás volt ugyanis a rendezési munkálatok mellett a segédletkészítési munkák felgyorsítása is. Bízom benne, hogy a 2021-2022-ben elért teljesítményszintet tudjuk tartani az elkövetkezendő 5 évben. (Összevetésül: 2021-ben a BFL-ben 3239 ifm-hez, ugyanekkor a teljes MNL-ben 4370 ifm-hez készült raktári nyilvántartás.)

A fenti táblázat ugyanakkor jól szemlélteti az elmúlt évtizedben átalakult segédletkészítési trendeket: míg a rendezésnél a darabszintű rendezés került előtérbe, a segédletkészítésnél az ügyirat és iratszintű adatbázisépítés vált meghatározóvá. Mindkét szakmai feladat szorosan kapcsolódik a BFL digitalizálási és mikrofilmmezési stratégiájához: a da-

rabszinten rendezett iratokat lehet szakszerűen mikrofilmezni vagy digitalizálni, és belőlük lehet adatbázist építeni. A táblázat adatai azt is jól szemléltetik, hogy míg a Covid idején visszaesett a benti munkálatokat feltételező rendezési és más segédletkészítési teljesítmény, addig az adatbázisépítésnél pont a fordítottja történt: 2020-ban a 2019. évi teljesítésnek több mint háromszorosát produkálta a BFL.

Középtávú feladatunk, hogy az adatbázisépítési tevékenységünket továbbra is e magas színvonalon tartsu. Ehhez szükséges a digitalizálási és adatbázisépítési stratégiánk felülvizsgálata is, ugyanis több nagy iratsorozat esetében merül fel adatvédelmi probléma az elkészült adatbázisok és az iratokról készült digitalizált felvételek közzététele kapcsán. Amennyiben egy irat adatbázisban elérhető és digitalizált verziója is rendelkezésre áll, nagy segítséget jelent a kutatásban, tehát ilyen jellegű munka nem vész „kárbá” a kutatók, ügyfelek szempontjából, ugyanakkor nyilván előtérbe kell helyezni azokat a feldolgozási munkálatokat, amelyek eredményeit, azaz az elkészült adatbázisokat és digitális felvételeket online is közzé tudjuk tenni.¹¹

Adatbázis-tartalmak és a digitális közzététel stratégiája

A BFL már a 2000-es évek elejétől úttörő szerepet vitt az adatbázisok és digitális tartalmak közzétételében. A digitális tartalmak tömeges közzétételét 2007-től a Magyar Levéltári Portál adatbázisrendszerében valósítottuk meg, itt több százezres nagyságrendben térképeket, terveket, közjegyzői iratokat, közgyűlési, tanácsi párt-vezetőtestületi és más iratokat publikáltunk.¹²

A 2013-ban megvalósított e-levéltár-projekt során kialakított Elektronikus Levéltári Portál (ELP)¹³ keretében szolgáltatjuk törzskönyvi állományunkat az LNYR-ből, az e-levéltár rendszerében archivált digitális tartalmaink közül a nyilvánosak pedig ugyanitt térhetők el. Az ELP-n jelenleg 3 millió 256 ezer rekordunk érhető el (fond- és állagjegyzék, raktári nyilvántartás ügy- vagy névrekord adat), és amihez van a Központi Archivumban (KIA) archivált digitális tartalom, az itt is elérhető. A digitális tartalmak használatához azonban sok esetben az alább tárgyalandó Hungaricana-ra kalauzolják át a kutatót. Nem véletlenül, ugyanis a digitális megjelenítés nem erőssége a portálnak. A digitális tartalmak megjelenítése sokszor komplikált, időigényes, emelt szintű szolgáltatásokat (például térképek georeferált megjelenítése) ez a rendszer nem tud nyújtani. Míg kutatóink az ELP-n iratkoznak be, ott tájékozódnak a levéltár iratairól, és kéri ki az őket érdeklőket, addig digitális tartalmainkat csak ritkán kutatják ott, erre a Hungaricana sokkal alkalmasabb felület. A KIA és az ELP szolgáltatás fenntartása körül jelenleg súlyos problémák jelentkeznek, állami finanszírozás nélkül az ELP hosszú távú működtetése, így az ott tárolt tartalmak kutatói hozzáférése is bizonytalanra válhat.

¹¹ Ezzel kapcsolatos nézeteimre lásd Kenyeres, 2017.

¹² Az archivportál ma már – a Hungaricana portálba való integrálása okán – nem elérhető adatbázisrendszerére lásd Kenyeres – Sipos, 2011.

¹³ eleveltar.hu

2015-től fő publikációs felületünk az NKA által kezdeményezett és az Országgyűlési Könyvtár által létrehozott, jelenleg az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) formális fenntartásában működő Hungaricana Közgyűjteményi Portál (hungaricana.hu). A portál egyik kezdeményezője és egyik legnagyobb tartalomszolgáltatója a BFL. Jelenleg 30 adatbázisunk érhető el, 1,6 millió (ügy)rekordot és mintegy 2,5 millió digitális felvételt teszünk itt közzé. A Hungaricana képes emelt szintű szolgáltatásokra, térképek georeferált megjelenítésére, iratok, fotók geokódolt közlésére, azaz GIS rendszerek építésére, amelyre számos példát is találhatunk a portálon. Gyors keresést biztosít a tartalmakban, legyenek azok metaadatok vagy karakterfelismertetett gépellt iratok, levéltári kiadványok. Ráadásul a különböző levéltári tartalmak együtt kereshetők múzeumi és könyvtári tartalmakkal. A BFL-tartalmak használatáról sokat elmond, hogy az utóbbi években átlagban évente 1,5 millió, és naponta 4100 oldalmegtekintést regisztráltunk.

A Hungaricana alapjaira felépített, 2017-ben útjára indult, 2023 végén teljesen megújított Budapest Időgép innovációban, megjelenésben, felhasználói élményben Európaszerte komoly elismerést váltott ki, amelyre újabb hazai és nemzetközi projektek alapozhatók.

Az utóbbi években a Hungaricana fenntartói (Országgyűlési Könyvtár, majd rövid ideig a Petőfi Irodalmi Múzeum, 2021-től OSZK) évek óta nem fizetik a rendszer fenntartását, így annak működtetése a fejlesztő Arcanum Adatbázis Kft.-re hárul. Kérdés, meddig biztosítható így Magyarország, sőt Európa egyik legjelentősebb, leginnovatívabb, ráadásul szabadon elérhető közgyűjteményi adatbázisának működtetése? A BFL oldaláról szeretnénk, ha a Hungaricana működtetése és finanszírozása biztos lábakon állna, és olyan fenntartója lenne, amely képes és akar is megfelelni a kihívásoknak. A helyzet fonákságát jelzi, hogy 2022-ben a BFL „ugrott be” az állami (nem)fenntartók helyére, hogy központi frissítéseket és fejlesztéseket hajtson végre a Hungaricánán az NKA támogatásával. Ezeknek a fejlesztéseknek egyik fontos eleme a közös térképes kereső¹⁴ megvalósítása volt, de fontos cél volt az is, hogy kialakítsunk adatkarbantartó és beviteli felületeket is. Ennek a fejlesztésnek köszönhető, hogy a BFL egyelőre a közjegyzői iratok esetében a jövőben maga tudja – a portál üzemeltetőjének közreműködése nélkül – digitális tartalmait és ehhez kapcsolódó metaadatait feltölteni és karbantartani. A frissen kifejlesztett adatbázis-menedzsment felület és alkalmazás lehetővé teszi, hogy a levéltár metaadatokát, valamint levéltári iratokról készült digitális képeket tömegesen töltsön fel a Hungaricana felületére. További stratégiai tervünk, hogy a többi bővülő adatbázistípusainkra is kialakítsuk az adatbázis-menedzsment felületet.

Állományvédelmi, reprográfiai stratégiai célok

Az alábbiakban a hagyományos állományvédelmi területeken előttünk álló kihívásokról és stratégiai célokról ejtek szót. A hagyományos restaurálás mellett egyre nagyobb szerepet kap a konzerválás, amelyet elsősorban a digitalizálási munkálatok elkészítése

¹⁴ <https://www.hungaricana.hu/hu/map>.

során alkalmazunk. A másik, viszonylag új feladat a tömeges savtalanítás. A savtalanítást 2017 óta végezzük, kezdetben évi 20 ezer oldal savtalanítását tudtuk tervezni az extrém magas költségek miatt. 2020-tól a kulturális minisztérium céltámogatásaival már 70 ezer oldal körüli teljesítmény tervezhető. A mikrofilmezés az egyik legrégebbi reprográfiai eljárás. Hazánkban a Magyar Országos Levéltár az 1950-es, a BFL az 1970-es évektől végezte tömegesen a mikrofilmezési felvételezési munkálatokat. A BFL-ben volt olyan év az 1990-es évek második felében, amikor akár 1,5 millió felvétel is készült. A mikrofilmezést a 2010-es évek elején kezdte el felváltani a digitalizálás. A BFL 2012-től rendelkezett modern, könyvbölcsős A/1 és A/2 méretű szkennerekkel, amelyek már kiválthaták a korábban a 35 mm-es, illetve 16 mm-es kamerákon végzett feldolgozást. A térképek és a tervek esetében a BFL már 1998 óta áttért a digitalizálásra. A digitalizálás előtérbe kerülése ellenére az intézmény – hazánkban „utolsó mohikánként” – nem hagyott fel a mikrofilmezéssel 2013, az e-levéltári rendszer bevezetése után sem. Álláspontunk szerint a mikrofilm bizonyított technológia, a mikrofilmtekercek megfelelő klimatikus viszonyok közötti tárolása esetén több évtizedig is megőrzik a denzitásukat, olvashatóságuk biztosított. 2013-tól annyi változást vezetünk be, hogy csak negatívokat készítünk, majd ezeket digitalizáljuk és a digitális példányokat bocsátjuk a kutatók rendelkezésére, míg a negatív tekerceket az MNL Lángliliom utcai raktáraiban őrizzük biztonsági másolatként. Ugyanakkor, mint az alábbi táblázat is szemlélteti, egyre kevesebb mikrofilmfelvételt tudunk előállítani, ami részben kameráink avulásával függ össze, de főként azzal a megállíthatatlan nemzetközi folyamattal, hogy a nagy filmgyártók felhagytak a negatív filmek gyártásával, a többiek pedig nagyon alacsony szintre vitték termelésüket, így a költségek az egekbe szöktek. A kamerák alkatrészutánpótlása is kezd egyre inkább megoldatlanná válni, így e két fejlemény egyértelműen a mikrofilmezés kivezetésének irányába mutat.

IV. Mikrofilmezési adatok, 2018–2022, felvételszám alakulása

	2018	2019	2020	2021	2022
Mikrofilmezés	344 855	255 780	203 892	214 892	132 870

A modern állományvédelemi reprográfiai metódus ma már egyértelműen a digitalizálás. Ugyanakkor a megfelelő géppark beszerzése, a szkennerek üzemeltetéséhez szükséges supportszerződések, az elkészült állományok tárolási költségei jelentősek. A géppark üzemeltetéséhez megfelelő munkaerővel is rendelkezni kell. Az iratanyagok digitalizálásra való előkészítése a szakmai osztályok feladata, a digitalizálás megvalósítása állományvédelmi feladat, az elkészült felvételek ellenőrzése szintén a szakmai osztályok feladata, archiválásuk pedig az informatikai osztály felelőssége. A digitalizált állományok közzététele sokszor projektek keretében valósul meg, de az ELP vagy a Hungaricana rendszerén keresztül is számos anyagot teszünk saját magunk elérhetővé. A kutatói kiszolgálást a közművelődési és tájékoztatási főosztály koordinálja, a szakmai

osztályok és az informatika segítségével. Már ebből a rövid felsorolásból is kitetszik, hogy a digitalizálás egy nagyon összetett folyamat, sok figyelmet, sokfajta szaktudást, koordinációt és jelentős munkaerőt igényel. A következő táblázat mutatja be az elmúlt ciklusban készült digitális felvételek számát:

V. Digitalizált felvételek számának alakulása, 2018–2022

Digitalizálás / szkennertípusa	2018	2019	2020	2021	2022
A/1 szkennertípusa	175 855	178 913	145 718	226 801	302 164
A/2 szkennertípusa	150 120	140 298	176 938	307 976	253 141
dokumentumszkennertípusa	222 361	35 113	34 993	23 090	13 342
térképszkenner	5 177	4 512	5 643	5 859	6 062
fotó	3 177	1 061	2 117	6 405	3 536
mikrofilmszkennertípusa	963 032	1 381 789	804 412	344 843	1 494 533
Összesen	1 521 740	1 743 705	1 171 841	916 995	2 074 800

Az elmúlt öt évben 7 millió 429 ezer digitális felvétellel gyarapodott a ma mintegy 19 milliós gyűjteményünk. Az éves teljesítmények között a Coviddal összefüggésben tapasztalható volt visszaesés 2020-2021-ben, főként a mikrofilmdigitalizálás területén, ugyanakkor 2022-ben már több mint 2 millió felvételt állítottunk elő (összevetésként: az MNL 3 millió felvételt készített 2021-ben, ebből 2 millió 370 ezer a mikrofilmdigitalizálás). Említést érdemel a főként önkormányzati testületi üléseket tartalmazó audio anyag digitalizálása is, éves szinten 400-450 különböző hangkazetta, felvétel digitalizálása tervezhető. Összességében azt kell hangsúlyoznunk, hogy kezelhető szinten kell a digitalizálási tevékenységünket menedzselni, 2024-től éves szinten a 600-700 ezer tervezett felvétel jónak mondható.

Állományvédelmi területen kiemelt stratégiai cél az iratanyagok fertőtlenítésével kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok gyűjtése, feldolgozása, ugyanis ez a mai napig az egyik legjelentősebb, a levéltárakat és iratképzőket egyaránt érzékenyen érintő megoldatlan szakmai kihívás. Áttekintve a jelenlegi technológiákat és az időközben felmerült újabb megoldási kísérleteket, részemről továbbra is a Csehországban (Cseh Nemzeti Levéltár, Prágai Városi Levéltár, Movaországi Levéltár) kidolgozott, Szlovákiában (Turócszentmártonban) a Szlovák Nemzeti Könyvtár is hatékonyan használt, károsanyag-kibocsátást is kezelő etilén-oxidos megoldás hazai megvalósítását szorgalmazom. Mivel ehhez jelentős, több száz millió forintos beruházásra van szükség, a legjobb volna ezt állami bázison megvalósítani, ugyanis a fertőzött iratok fertőtlenítése az állami/önkormányzati iratképzőket érinti leginkább, és e szervek jogszabályi kötelezettsége marandó értékű fertőzött irataik levéltári átadás előtti fertőtlenítése.

Szintén fontosnak tartom az állományvédelmi (tovább)képzéseket. Egyrészt stratégiai kérdés a levéltárosok állományvédelmi továbbképzése, hiszen a legtöbb levéltárban nincs restaurátor, illetve a BFL esetében a restaurátorokat lehet tehermentesíteni olyan állományvédelmi feladatok elvégzésével, amelyeket a digitalizálási előkészítő munkálatok keretében a szakmai osztályok is el tudnak végezni. Másrészt fontos a megelőző állományvédelem is, a megfelelő ismeretek birtokában megelőzhetőek a később már költséges állományvédelmi beavatkozások. A levéltárosok továbbképzése mellett azonban szintén nagyon fontos volna papírrestaurátorok képzése, a restaurátor szakma megújítása is, az állományvédelmi menedzsment szemlélet meghonosítása.

Kutató- és ügyfélszolgálati stratégia

Abból az alapvetésből kell kiindulnunk, hogy a BFL üzemelteti az ország egyik leglátogatottabb kutatótermét, sőt a legfrissebb adatok alapján azt is kijelenthetjük, hogy a BFL-ben fordul meg a legtöbb kutató. E helyzetben a Covid időszak sem változtatott, annál is inkább mert a levéltárakat csak az első lezárás érintette, a 2020 őszi – 2021 tavaszi időszakban a közlevéltárak az egyetlen működő közgyűjteményként folyamatosan látták el feladataikat. Érdekes felsorolni a BFL látogatottsági adatait: 2018-ban 2745 fő, 2019-ben 2800, 2020-ban, a Covid első évében 3152 fő (!), majd a Covid által részben terhelt 2021-es évben már 3176 fő iratozott be és jelent meg nálunk. (Összehasonlításképpen 2021-ben az MNL 21 tagintézményében összesen 3928 beiratkozást regisztráltak ekkor, de ebből csak 2258 fő jelent meg ténylegesen a kutatótermekben, tehát nálunk járt ténylegesen a legtöbb kutató.) 2022-ben a kutatók száma még jelentősebb mértékben, 3740 főre emelkedett, így ez a tendencia tovább folytatódhat. Mi lehet az oka a BFL ilyen mértékű népszerűségének? Egyrészt a nyitott intézményi attitűd lehet meghatározó, ezt a kutatók felé is propagáljuk rendezvényeinken, programjainkon, honlapunkon keresztül, illetve ők is érzékelhetik szolgáltatásaink magas színvonalát. Számos olyan szolgáltatást nyújtunk, amely nem megszokott máshol: nálunk 2013-tól be lehet iratkozni az e-levéltári portálon (ELP) keresztül (az MNL-ben csak 2022 óta), ezáltal előre ki lehet kérni elektronikus úton az iratokat. Nagymértékű adatbázisfeldolgozási projektjeinknek köszönhetően több mint két milliányi ügyirat érhető el és kérhető ki az LNYR-ben. Ugyanakkor digitalizálási projektjeink révén egyre több irat digitális másolatát is elérhetővé tesszük online felületeinken, ami elvben azt hozná magával, hogy ha a kutató a „fotelben ülve” hozzáférhet az őt érdeklő iratokhoz, akkor már nem jön be a levéltárba. Mi mégis azt tapasztaljuk, minél több anyagot teszünk ki az internetre, annál inkább növekszik a kutatóforgalmunk. Ennek oka az is, hogy számos esetben adatvédelmi vagy más okokból nem közölhetünk iratokat online, illetve az őrzött iratanyag mennyisége is lehetetlenné teszi azt, hogy akár a közeli évtizedekben a levéltár teljes anyagának digitalizálására sor kerüljön, ezért a kutató kénytelen beiratkozni a levéltárba. Itt ugyanakkor hatékony, gyors kiszolgálásban részesül, lehetősége van fotójegyet váltani, és saját magának digitalizálni az iratokat. Adataink azt mutatják, hogy a legtöbb kutató csak egyszer fordul meg a levéltárban, elektronikus úton beiratkozik, kikéri adatbázisainkból

az őt konkrétan érdeklő ügyet vagy ügyeket, bejön a kutatóterembe, lefotózza az iratokat, és az adatok feldolgozását már otthon végzi el. Természetesen előfordulnak nálunk is professzionális kutatók, akik tervszerűen használják a levéltár anyagát, akár több hónapon keresztül is folyamatosan kutatnak, de ma már ők, az úgynevezett akadémiai szféra képviselői képezik a levéltárhasználók kisebb részét. Érzékelve a kutatói profil változását, úgy alakítottuk ki szolgáltatásainkat, hogy akármilyen laikus érdeklődő is udvarias, gyors kiszolgálásban részesüljön, ne képződjön a levéltár használata során egy informális fal, amelyen csak a felkészült, professzionális kutatók tudnak áttörni. Meg kellett nyitni a kapukat, fel kellett készülnünk a legváltozatosabb kutatási kérdésekre, igényekre. Ilyen irányba képeztük tovább a kutatóteremben dolgozó kollégákat is (például rendszeres információáramlás a levéltári osztályok új adatbázisairól, szervezetszichológiai, konfliktuskezelési, kommunikációs tréningek szervezése).

Ügyfélszolgálati munkánk is jelentősen megnövekedett: 2018-ban még 1026 ügyet intéztünk, addig 2022-ben már 1873-at. Az ügyfélszolgálat nyitvatartását a kutatóterem nyitvatartásához igazítottuk, hiszen számos esetben bebizonyosodott, hogy a hozzánk betérő nem tudja mindig, hogy az ügyet, amiért jön, a kutatóteremben vagy az ügyfélszolgálati irodában kell-e intéznie.

Honlapok, közösségi oldalak, kommunikációs stratégia

A BFL 2015-ben fejlesztett intézményi honlapja (www.bparchiv.hu), annak ellenére, hogy dizájnya ma is vállalható, jelentős mértékben elavult. A fentebb már jelzett technológiai avulás miatt is szükséges a teljes megújítása, s ezt legkésőbb 2024-ben meg kell valósítanunk. Egyre aktívabban használjuk a BFL Facebook (FB) oldalát is, ennek eredményeként a 2020-regisztrált 2060 követő száma 2023-ra 3530 főre növekedett. Igyekszünk nemcsak az aktuális híreket itt is megosztani, hanem új sorozatokat vezettünk be, mint például a Levéltári egypercesek (2022-ben 35 ilyen cikk jelent meg).

2008-ban a BFL hozta létre a Magyar Levéltári Portált (archivportal.hu). Az elektronikus folyóiratként akkreditált honlap célkitűzései között szerepel, hogy gyűjtőfelülete legyen azon új, a magyarországi levéltárosok és kutatók közösségét érintő információknak, amelyek számottevő érdeklődésre tarthatnak igényt. A honlapot 2017 óta a Magyar Levéltárosok Egyesületével (MLE) közösen működtetjük. Ez a weblap, amelyet egy közös projekt keretében a kulturális minisztérium támogatásával 2022-ben teljesen megújítottunk, lett az MLE hivatalos honlapja is egyúttal, amelynek a szerkesztősége a BFL-ben működik.

Újabban az Instagram mellett már a Tiktokot is használjuk programjaink, szolgáltatásaink népszerűsítésére. A BFL rendelkezik saját YouTube csatornával, ahol kisfilmjeinket (a kiállításainkhoz kapcsolódó animációkat, a projektek keretében készült vagy a levéltár fontosabb eseményeiről tudósító kisfilmeket) és több konferenciának az online anyagát tesszük közzé.¹⁵ Az utóbbi időben fordítottunk figyelmet a social media

¹⁵ https://www.youtube.com/playlist?list=PLnrYaYsO_AiBtyp1vqXT-KWVuDeGVU8WO

és az online marketing képzésekre is, ennek eredményei tükröződnek vissza a látogatottsági adatokban. A továbbiakban is ezeket a felületeket kell használni programjaink, rendezvényeink, kiadványaink népszerűsítésére.

2021-ben döntöttünk úgy, hogy új online folyóiratot indítunk Budapesti Levéltári Mozaikok címmel. A folyóirat egy-egy száma rövid, de szakszerű tanulmányt közöl a főváros múltjához kapcsolódva levéltári források alapján. Ez egy újfajta kezdeményezés, a lényege, hogy rövid, lényegre törő írásokat közöljünk, amelyek alkalmasak a levéltári források népszerűsítésére.

Feladatunk egy az ICARUS (International Centre for Archival Research, Bécs) által szervezett projekt (Co:op) keretében létrehozott hazai topotékák projekt utáni menedzselése is. A topotékák¹⁶ olyan alkalmazások, amelyek lehetővé teszik egy-egy közösség magániratainak, emlékeinek a közzétételét. A BFL számos hazai¹⁷ topotéka létrehozásában működött közre, ezek közül a városligetit gondolja, de a többi hazai topotéka működtetőivel is folyamatosan kapcsolatban áll.

Immáron évek óta elkészítjük az intézmény kommunikációs stratégiai tervét. A dokumentum összefoglalja, hogy milyen eszközökkel, milyen módon tudjuk támogatni és javítani a BFL kommunikációját. Készülünk a tervezhető eseményekkel, amelyek éves listáját a kommunikációs terv részeként állítjuk össze és tartjuk karban, de tanulság, hogy mindig vannak nem tervezhető, ad hoc események is, amelyekre jól kell tudnunk reagálni, ennek megfelelő protokollját már kidolgoztuk. Fontos felmérnünk, hogy mely eseményünket milyen szinten és eszközzel kívánjuk népszerűsíteni, mikor van szükség célzott kommunikációra.

Rendezvény- és kiállítási stratégia

A BFL közművelődési stratégiájának fontos eleme az éves rendezvényterv. 2022-ben például 47 (!) rendezvényt tartottunk, ami azt jelenti, hogy lényegében minden hétre jutott egy esemény. Minden évre tervezünk egy nagykiállítást, de év közben számos kisebb elkészítésére is sort kerítünk, akár külföldön is, illetve az előző évi nagykiállítások utazó verzióit is bemutatjuk itthon és külföldön egyaránt. A kiállítások tematikája általában az MLE éves Nyitott Levéltárak programsorozatához kapcsolódik, a megnyitót pedig többnyire az év legjelentősebb közművelődési rendezvényéhez, a Nyitott levéltárak megnyitó rendezvényeként megvalósuló Levéltári Piknikhez igazítjuk. Tudományos alkalmaink közül a legkiemelkedőbb a városegyesítés napjához igazítva, november közepén a Levéltári napon megrendezett konferencia. Minden második évben ekkor szervezzük meg a Magyar Várostörténeti Konferenciát. E kétnapos rendezvényre határon túli előadókat is hívunk. Szeretném, ha intézményünk folytatná a BFL+ rendezvényeket is, amilyen a levéltár munkatársai adhatnak számot kutatásaikról.

¹⁶ Toma, 2019.

¹⁷ Ld. <https://www.topothek.at/de/unsere-topotheken/>. Összesen 14 hazai toptéka van, ebből 4 működik Budapesten.

2023 és 2028 között a következő tematikák köré szervezzük éves kiállításunkat és konferenciánkat, illetve egyéb rendezvényeinket, projektjeinket. Évfordulós események közül kiemelendő 2023-ban Budapest egyesítésének 150. évfordulója, 2024-ben több évfordulós esemény is figyelmet kaphat: Budavár visszafoglalásának és a Lánchíd átadásának 175. évfordulóját, de 80. évfordulója lesz Budapest ostromának és a holokausztnak. 2025-ben lesz 75 éves Nagybudapest, ez kiváló alkalmat jelent – a város-egyesítés 150. évfordulóján megvalósított programok, fejlesztések mintájára – újabb projektek létrehozására. 2026-ban az 1956-os forradalom 70. évfordulóját ünnepeljük. 2027-ben a BFL mint levéltári hivatal alapításának 125. (1902. január 1.), míg 2028-ban Buda és Pest 1703. évi szabad királyi városi rangja visszaszerzésének, azaz a két Diploma Leopoldinum kibocsátásának lesz a 325. évfordulója. Kiállításainkat részben ezekhez az évfordulókhoz, illetve középtávú terveinkre alapozva rendezhetjük meg. 2023-ban a budapesti hidak kiállítás, 2024-ben a régóta tervezett budapesti közlekedés történetét feldolgozó kiállításunk valósul meg. 2025-ben Nagybudapest létrehozásához kapcsolódóan rendezünk kiállítást, míg 2026-ban egy szintén régóta előkészítés alatt lévő projektet, a budapesti turizmus történetét bemutató kiállítást fogjuk tető alá hozni, aminek egyfajta apropóját adhatja, hogy a Székesfővárosi Idegenforgalmi Hivatal 1916-ban 2027-ben a főváros nemzetiségeinek (szerbek, németek, szlovákok, görögök, örmények stb.) történetével kívánunk foglalkozni. 2028-ban egy korábban tervezett kiállítást valósítanánk meg, igazodva a Diploma Leopoldinumok évfordulójához, a főváros privilégiumait szeretnénk bemutatni.

Levéltár-pedagógia

2018-ban 284, 2019-ben 512, 2020-ban 205, 2021-ben 289, 2022-ben 483 gyermek és fiatal vett részt a levéltár-pedagógia tevékenységünk keretében megtartott témanapokon. A megvalósított programok az esetek nagy részében a következő témák köré szerveződtek: Családfakutatás, Szépirodalom és valóság – A kötelező olvasmányok világa. A Pál utcai fiúk világa; A Pilvaxtól a vesztőhelyig; Hely, ahol élek – Budapest története a levéltári források alapján; Az életem iratokban őrzött nyomai, Állatkerttörténet, Buda ostromai.

A 2013 óta szervezett budapesti városismereti vetélkedő legfontosabb oszlopa a levéltár, a vetélkedő szervezésében olyan nehézségekkel küzdöttünk meg, mint a pandémia és a fővárosi intézményi/szervezeti háttértámogatás kiesése.

Foglalkozásaink nem korlátozódnak az ifjúságra, nyugdíjas csoportokat is fogadunk, valamint nemcsak a levéltár épületében, hanem adott esetben az iskolákban is megtartjuk foglalkozásainkat, valamint konferenciákon is részt veszünk, képzéseket (határon túli levéltárosok, Nyitott levéltárak akkreditált képzés) tartunk, és publikálunk a témában. A pandémia időszakában dolgoztuk ki a 2022-től honlapunkról letölthető Interaktív társtörő című, ma már 5 elemből álló (Családfakutatás, Arany János Pest-Budán, Molnár Ferenc Józsefvárosban, illetve utóbbi kettőről kvízzjáték) nyomozó játékunkat. A megnövekedett látogatási számok és a programok sokrétűsége miatt 2018-tól egy levéltár-

pedagógiai státusz megteremtésére volt szükség, ami nagy segítséget jelent a levéltár-pedagógiai céljaink megvalósításhoz. Természetesen nem csupán ez az egy kolléga végzi el valamennyi levéltár-pedagógiai munkát, hanem a levéltári főosztályok munkatársaiból összeállt levéltár-pedagógiai munkacsoport tagjai működnek közre a feladatok megvalósításában.

A BFL mint szakmai képző- és továbbképző központ

A BFL az elmúlt évtizedben komoly szakmai képzőközponttá vált. Az ELTE BTK Segédtudományok Tanszékével mint a levéltárosok egyetlen magyarországi *egyetemi képzőintézetével* folyamatos az együttműködésünk 2005 óta. Az ELTE BTK történelem szakos levéltári szakirányú BA és levéltáros MA hallgatói számos szemináriumot a BFL épületében végeznek el, a képzésben több kollégánk működik közre. Fontos feladatunk az egyetemi hallgatók gyakorlatának biztosítása is. Ezekben nem csupán az ELTE vagy a Károli Gáspár Református Egyetem hallgatói, hanem kolozsvári partnerünk, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem levéltáros hallgatói is rendszeresen részt vesznek. Az ELTE-n kívül együttműködünk a BME Építészettörténelmi Tanszékével a műemlékvédelmi szakképzésben, amelynek fontos eleme a leendő szakmérnökök levéltári területen való képzése. Az Óbudai Egyetem Ybl Miklós Építéstudományi Karával is gyümölcsöző együttműködést alakítottunk ki, velük hazai és nemzetközi kiállításokat valósítottunk meg, illetve az utóbbi években közreműködésünkkel beindítottak egy tanegységet, amely történelmi épületek 3D-s modellezésére irányul. Az ez utóbbi képzés eredményeként megszülető modelleket a Budapest Időgépen tudjuk hasznosítani.

A szakmai továbbképzések területén is meghatározó intézményünk. Kiemelten fontos képzési programunk az „Egy a múltunk – őrizzük egy azonképp a jövőnek!” Egyházi és határon túli magyar levéltárosok mesterkurzusa. A BFL 2013-ban indította útjára háromnapos mesterkurzusát a határon túli és egyházi levéltári szakemberek számára azzal a céllal, hogy a levéltárügy különböző területein szerzett széles körű ismereteit megossza velük, és fórumot teremtsen az intézmények közötti rendszeres tapasztalatcserére. A Kárpát-medencében található, magyar vonatkozású iratanyag megőrzéséhez, feltáráshoz kívánunk hozzájárulni azzal, hogy közvetítjük a határon túli és egyházi levéltáros kollégák felé azon új, innovatív lehetőségeket, amelyekkel intézményünk találkozhat a nemzetközi együttműködések során. Az eltelt 10 év folyamán a háromnapos rendezvény a Kárpát-medencei levéltárak egyik fontos találkozási pontjává és együttműködési formájává nőtte ki magát.

Képzési tapasztalatainkból kiindulva 2021-ben döntöttünk arról, hogy a BFL-t hivatalosan is regisztráljuk mint felnőttképző intézményt. Ezzel megteremtettük a feltételeit annak, hogy a BFL szakmai akkreditált továbbképzéseket tartson. Ehhez kellett az is, hogy 2020-ban nyertünk egy EMMI pályázatot akkreditált továbbképzések kidolgozására, akkreditálására és megtartására, valamint ugyanebben az évben egy NKA-pályázatot online továbbképzések megtartására. Négy 30 órás továbbképzés kidolgozását és akkreditáltatását végeztük el. A Covid helyzet tapasztalataiból kiindulva ugyanakkor to-

vábbi két képzést már kifejezetten az online térre optimalizálva fejlesztettünk ki. Hagymányos, kontaktórák képzéseket a következő témakörökben és címekkel dolgoztuk ki: Állományvédelem; Nyitott levéltárak; Digitális levéltár; Levéltármenedzsment. A négy képzés összeállítása során arra törekedtünk, hogy az elméleti megközelítések mellett hangsúlyos legyen a gyakorlati ismeretek átadása, ami a kontaktórák képzések lényegét jelenti, és amit nehéz, bizonyos területeket szinte lehetetlen online formában közvetíteni a résztvevők felé, azt személyes jelenléttel oktatjuk. Határozott célunk, hogy az akkreditált jelenléti képzéseket továbbra is megtartsuk, ezekre folyamatos az igény a városi, egyházi és felsőoktatási levéltárak részéről.

Az akkreditált továbbképzések mellett humán erőforrás-fejlesztési céljaink elérése érdekében kiemelten fontosnak tartom a BFL munkatársai részére tartott, külső képző által nyújtott továbbképzések szervezését is (az adatvédelmi és egyéb jogi ismeretek, a munkapszichológiai kompetenciák bővítése, irodai szoftverek használatának vagy idegennyelvi ismereteknek az elmélyítése).

Kiemelt projektek megvalósítása

A Budapest 150 projekt

Buda, Pest és Óbuda városok egyesítésével 1873-ban jött létre Budapest székesfőváros, amely az alig fél évtizeddel korábban megkötött kiegyezést követően megalakult Osztrák–Magyar Monarchia társfővárosa lett. A városegyesítés megteremtette a lehetőségét az egységes szemléletű településfejlesztésnek, a megszülető Budapest elindulhatott a ma ismert világvárossá fejlődés útján. 2023-ban ünnepeljük a városegyesítés 150. évfordulóját, amely a Főváros egésze szempontjából kiemelt jelentőséggel bír. A többször átdolgozott, a költségvetési realitásokhoz illeszkedő tervezetet a főváros 2022-ben tartotta támogatandónak, így már előző évben elindíhattuk a Budapest 150 programsorozatot. A projekt több, önmagában is komplex alprojektre oszlik, megvalósításuk döntően a 2023. és 2024. évre esik, de van olyan projektemünk is, amelynek lezárása 2025-ben történik meg majd, az alábbiakban ezek közül néhány fontosabbat emelek ki.

A Budapest Időgép fejlesztése

A BFL az NKA pénzügyi támogatásával hozta létre a Budapest Időgép alkalmazás¹⁸ alapjait 2017-ben, amely mögött a Hungaricana Közgyűjteményi Portál hatalmas, több millió adatot tartalmazó adatbázisa áll. Az Időgép fejlesztéséhez, a tartalom bővítéshez csatlakozott a FSZEK is. Hasonló nemzetközi kezdeményezések zajlanak más európai nagyvárosok – Velence, Amszterdam, Párizs stb. – részvételével is, amelyek a Budapest Időgépre mint már működő alkalmazásra példaként tekintenek.¹⁹ A BFL és a FSZEK

¹⁸ <https://hungaricana.hu/hu/budapest-idogep/>

¹⁹ A Budapest Időgép kialakítására, továbbfejlesztésére és főbb tartalmi elemeire lásd: Kenyeres, 2023.

a 2024-ig tartó időszakra közösen hajtja végre a fejlesztési feladatokat, a fejlesztés irányának stratégiai kérdéseit a levéltár koordinálja. A 2022. évi új verzió, amelyet nyugodtan hívhatunk Budapest Időgép 2.0-nak, és amelyet 2023 elején mutattunk be nyilvánosság számára, megalapozza a későbbi fejlesztések irányát. Az Időgép jelen formájában is nemzetközileg kiemelkedik a hasonló kezdeményezések közül, további fejlesztése egy „never-ending” projekt. 2025-ben ünnepeljük Nagybudapest létrehozását, ez kiváló alkalmat nyújtana arra, hogy az Időgépet egyrészt az 1950-es évek utáni időszakra fejlesszük, valamint arra is, hogy a peremkerületi helytörténeti gyűjtemények és helyi kezdeményezések bevonásával a Budapesthez ekkor csatolt 23 helység²⁰ történetére vonatkozó adatokkal bővítsük a rendszert.

- Budapest-történeti monográfia

A tervezett városmonográfia célja, hogy a tudományos ismeretek mai állásának és a várostörténet-írás korszerű tendenciáinak megfelelő, az oktatásban is jól használható, a szakmai és nem szakmai közönség számára is érdekes, élvezetes olvasmányt nyújtó eligazítást adjon a város történetének legfontosabb eseményeiről és folyamatairól, a helyi társadalom, a természeti és az épített környezet kölcsönhatásáról, az itt élt nemzedékek egymásra rakódó tapasztalatáról. Nem túlzás talán azt állítanunk, hogy ez az elem az egész programsorozat legjelentősebb tudományos-ismeretterjesztő vállalkozása, amelynek hatása várhatóan évtizedekkel a jubileum elmúltát követően is érzékelhető lesz. A háromkötetesre tervezett monográfia megjelenése a korábbi terveinknek megfelelően 2024-re várható.

- Budapest150: A romák reprezentációja projekt

A projektek célja, hogy a romákról és a cigányság történetéről – részben az írásbeliség hiánya, részben a töredékes dokumentáció, valamint a hivatalos dokumentumok egyoldalú megközelítése miatt – kialakult torz társadalmi képet finomítsuk, és a magyar társadalom túllépjen a berögzült előítéleteken, asszociációs láncokon (cigányság–zene stb.), és valós képet kapjunk a romák Budapest életében és történetében betöltött szerepéről, érdemeiről, valamint életmódjukról. Fontos szempont, hogy elsősorban nem elitkutatás a cél, a „kisember” élettörténetén keresztül ismerjük meg a főváros társadalmának egyik pillérét. A projekt több elemből áll: forráskiadványt jelentetünk meg a fővárosi cigányság összetett múltjáról. A kiadvány célja, hogy ne egyoldalúan mutassuk be a roma lakosság történetét. Kutatói ösztöndíjat indítunk, az ösztöndíjasok feladata a budapesti roma társadalomra vonatkozó egykori (levéltári és múzeumi) források összegyűjtése (kataszter és digitalizálás, illetve digitalizálás előkészítése), oral history-

²⁰ Az 1949. évi XXVI: tc. Budafok, Csepel, Kispest, Pestszenterzsébet, Pestszentlőrinc, Rákospalota és Újpest megyei városokat, Albertfalva, Békásmegyér, Budatétény, Cinkota, Mátyásföld, Nagytétény, Pesthidegkút, Pestszentimre, Pestújhely, Rákoscaba, Rákoshegy, Rákoskeresztúr, Rákosliget, Rákosszentmihály, Sashalom és Soroksár nagyközségeket egyesítette Budapesttel.

gyűjtés és feldolgozás, majd tanulmányok írása lesz. Az eredményeket konferencián tervezzük bemutatni. Levéltári szempontból fontos elem két magániratgyűjtési alprojekt: egyrészt családtörténeti források összegyűjtését szeretnénk indukálni diákok bevonásával. A gyűjtés keretében célzott kerületekben, célzott iskoláknak írunk ki pályázatot, ahol a diákok családi történeteiket hozhatják el. A projekt célja azon historikus elemek kikutatása, amelyek kimaradnak a főként egyoldalú történeti forrásokból, illetve a célzott szociológiai kutatásokból. A másik magánforrásgyűjtési alprojektet már a BFL végzi: szeretnénk célzott interjúkat készíteni a rendszerváltás előtt, illetve a rendszerváltás idején még aktív, a romák sorsának alakulásában tevékenyen részt vevő személyekkel (Fővárosi Tanács a cigány lakosság helyzetével foglalkozó Koordinációs Bizottság tagjaival stb.). A projekt megvalósítását 2025-ig bezárólag tervezzük.

Budapesti Iskola Archívum projekt

A Budapesti Iskola Archívum projekt közvetlen elindítója az az esemény volt, hogy Heller Ágnes világhírű filozófus hagyatéka leánya, Hermann Zsuzsanna kezdeményezésére a főváros közvetítésével 2020 júliusában bekerült a levéltárba.²¹ Az irathagyaték meghatározó részét képezik Heller Ágnes kéziratai, levelezése (beleértve ebbe gmail-fiókjának anyagát) és a fotóanyag. A hagyaték levéltárszakmai értelemben vett feldolgozására 2021 nyaráig sor került. Ennek során megtörtént az iratok középszintű rendezése, raktári nyilvántartás elkészítése, a kéziratok, a levelezés és a fényképek darabszintű rendezése és jegyzékelése. Megtörtént a könyvészeti és tárgyi anyag címenkénti/darabonkénti leírása is. Ezzel párhuzamosan a hagyaték papír alapú részét digitalizáltuk. Közvetlenül a hagyaték beszállítása után megkezdtük a kéziratban maradt tanulmányok, cikkek, előadások szövegváltozatainak összevetését, egymáshoz való viszonyuk tisztázását. 2021 tavaszán sikerült megvalósítanunk egy kétnapos szakmai konferenciát „Önéletrajz és filozófia, konferencia Heller Ágnes emlékére” címmel. (Az online konferencia felvételeinek eddig összesen 1155 online megtekintését regisztráltuk.) A konferencia anyagát önálló kötetben jelentettük meg.²² 2021 őszén szerveztük meg a Budapest School Lectures nemzetközi előadást.²³ Kiemelt eredménye volt a projektnek egy virtuális kiállítás létrehozása.²⁴ A Heller-hagyaték mintaszerű átvétele és feldolgozása meghozta a remélt eredményt. Több neves értelmiségi jelezte, hogy munkásságát felölelő iratanyagát szívesen helyezné el az intézményben. (Közülük az elhunyt Sziklai László hagyatéka már a levéltárba került.) A feladatok és a lehetőségek bővülésével hároméves projekttervet készítettünk a 2023 és 2025 közötti időszakra, amelyben részben az előző évek már bejárattott programjainak továbbvitelével számoltunk, részben pedig új elemként bekerült a gyűjtemény fentebb részletezett bővítés és az újonnan bekerült anyagok le-

²¹ HU BFL XIV.326

²² Kis-Jakab– Szücs, 2021

²³ 2021. november 29. John Grumley, *Accidentality, Generosity and Politics: The Budapest School in Australia* előadása. <https://www.youtube.com/watch?v=LQjK9kG7ql8>

²⁴ www.heller.bparchiv.hu

véltári és szakmai feldolgozása, valamint a projekt nemzetközi kapcsolatainak kiépítése. Levéltárszakmai szempontból is kiemelendő a Heller Ágnes elektronikus levelezésének feldolgozására irányuló projekt, amely pilotként szolgálhat más ilyen típusú hagyományok átvételéhez, feldolgozásához is. Tervezünk további szakmai konferenciákat 2023-2025-re. Ezeknek a konferenciáknak az előadásait szeretnénk kötetben is megjelentetni. Ugyanígy szeretnénk folytatni évi két alkalommal a Budapest School Lectures-t is. Terveink között szerepel nemzetközi kutatási együttműködések kialakítása – például Heller Ágnes kiterjedt levelezésének összegyűjtése és közzététele céljából. A Heller-projekt levéltári tanulsága, hogy egy elvileg a levéltártól távol álló szakterület – filozófia, filozófiatörténet – kihívásai kiválóan összeegyeztethetők a levéltár szakmai céljaival, magániratgyűjtési koncepciójával.

2018-ban azt írtam, hogy „A levéltár legyen egy olyan hely, ahová akkor is érdemes betérni, ha az ember nem kutatni vagy ügyes-bajos hivatali dolgát intézni jön be, hanem azért is, mert a levéltár egy emlékezet-intézményhez méltó módon szinte minden nap valódi kulturális élményt nyújt!”²⁵ Úgy vélem a levéltár már most ilyen helyé vált, így ennek a megőrzése, a városlakók még szélesebb körének megszólítása, levéltárba invitálása a legfontosabb célok, célunk 2028-ra.

Források és szakirodalom

HU BFL = Budapest Főváros Levéltára.

XIV.326 Heller Ágnes irathagyatéka (1900–2019)

Györgyi, 2021 = Györgyi Csaba: Civil a pályán: A civil szervezetek iratainak gyűjtése Budapest Főváros Levéltárában. Levéltári Szemle 2021. 1. sz. 40–51.

Kenyeres – Sipos, 2011 = Kenyeres, István – Sipos, András: Hungarian Archives Portal – a collaborative solution for publication of digitized archival content and databases. In: Archive im Web – Erfahrungen, Herausforderungen, Visionen. Archives on the Web – Experiences, Challenges, Visions. Hrsg. / Ed. Thomas Aigner, Stephanner Hohenbruck, Thomas Just, Joachim Kemper. St. Pölten, Diözesanarchiv St. Pölten 2011.72–81.

Kenyeres, 2019 = Kenyeres István: Budapest Főváros Levéltára stratégiai fejlesztési terve, 2019–2023. Levéltári Szemle 2019. 3. sz. 5–34.

Kenyeres, 2022 = Kenyeres István: Levéltárak, kutatók, ügyfelek, újságírók. Szubjektív gondolatok a levéltárak megítéléséről. In: Cantio optima. Emlékkönyv Hubert Gabriellának. Szerk. Zászkaliczky Zsuzsanna. Bp., 2022. 261–270.

Kenyeres, 2023 = Kenyeres István: Budapest Időgép mint a történelmi kutatás eszköze. Századok 157. (2023). 5. sz. 989–1003.

²⁵ Kenyeres, 2019: 34.

-
- Kis-Jakab– Szücs, 2021 = Önéletrajz és filozófia. Tanulmányok Heller Ágnes emlékére. Szerk. Kis-Jakab Dóra – Szücs László Gergely. Bp., 2021.
- Toma, 2019 = Toma Katalin: Topotéka. Helyi közösségek részvétele a magánjellegű dokumentumok megőrzésében és megosztásában. Századok 153. (2019) 2. sz. 429–436.
- Kenyeres– Sarusi Kiss– Sipos, 2001 = Kenyeres István – Sarusi Kiss Béla – Sipos András: Jelenkori polgári peres iratok értékelése és selejtezése. Levéltári Szemle 2001. 3. sz. 11–40.
- Kenyeres, 2004 = Kenyeres István: Értékhatár-vizsgálatok az igazságügyi szervek polgári- és büntetőperes irataiban. In: Magyar Levéltárosok Egyesülete 2003. évi vándorgyűlése. Szolnok 2003. augusztus 13–15. Szerk. Bilkei Irén. Bp., 2004. 204–217.
- Kenyeres, 2017 = Kenyeres István: Digitalizálni csak a közönségnek érdemes igazán. In: Digitális Múzeum. Szerk. Ruttkay Zsófia – German Kinga. Bp., 2017. (Múzeumi iránytű 12.) 77–92.
- Koltai, 2020 = Koltai Gábor: A fővárosi oktatási-nevelési szervek maradandó értékű iratainak feltárása és gyűjtése I. Levéltári Szemle 2020. 4. sz. 31–51.
- Koltai, 2022 = Koltai Gábor: A fővárosi oktatási-nevelési szervek maradandó értékű iratainak feltárása és gyűjtése II.: Iratátvételi tapasztalatok. Levéltári Szemle 2022. 4. sz. 27–35.

Koltai Gábor – Ogoľjuk-Berzsenyi Anett

Maradandó értékű egészségügyi iratok feltárása és gyűjtése a fővárosban I.

Budapest Főváros Levéltára (BFL) IV. Főosztályán 2016 őszétől készítünk olyan gyűjtőterületi koncepciókat, amelyek a szerveknél őrzött maradandó értékű iratok feltárására és átvételére irányulnak. Ezekkel saját munkánk tervezhetősége mellett az is célunk, hogy publikálásukkal más levéltarak ez irányú munkáját segítsük. Az oktatási-nevelési,¹ valamint a civil szervezetek² iratainak gyűjtési koncepciója immár a gyakorlatban támogatja munkánkat, és az elmúlt években a Levéltári Szemle hasábjain is közreadtuk elképzeléseinket. A BFL vezetősége 2021 februárjában fogadta el a levéltár illetékességi és gyűjtőkörébe tartozó egészségügyi szervek maradandó értékű iratainak feltárására és gyűjtésére vonatkozó koncepciót,³ amely a korábbi dokumentumokhoz hasonlóan egyrészt praktikus, a gyűjtési realitásoknak megfelelő, másrészt a hagyományos intézménytörténethez kapcsolódó gyűjtési tevékenységen túlnyúló, a megújuló történettudományi kutatások forrásigényére is reflektáló szempontokat érvényesít. A szöveg ugyan 2020-ban nyerte el végleges formáját, de már a megelőző évek iratgyűjtésénél is igyekeztünk érvényesíteni a tervezett szempontokat.

A koncepció címéből hiányzik a „fővárosi” jelző: ennek oka, hogy a „fővárosi egészségügyi intézmények” megnevezés félrevezető lenne, hiszen azok egy része a Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) és tagintézményei illetékességi körébe tartozik.⁴ Emellett nemcsak egyes intézményekre fókuszál, hiszen nemcsak a kórházakhoz, szakrendelőkhöz kötődő dokumentumokat véljük az egészségügyi területen maradandó értékűnek, hanem fontosnak gondoljuk a közfeladatot ellátó, magánszektorba tartozó szolgáltatók vagy az egészségügyben tevékenykedő civil szervezetek és irataik feltárását és majdani min-tavételes átvételét is.

A 2020-as dokumentum egyes megállapításai során támaszkodott arra a tervezetre, amelyet 2016-ban Horváth J. András akkori főosztályvezető-helyettes dolgozott ki e témában.⁵ A Horváth-féle, levéltárelméletileg megalapozott elképzelés ugyan jogos átvételi szempontokat vetett fel, de az a 2008-as országos felmérés,⁶ illetve a korábbi szervlato-

¹ Koltai, 2020; Koltai, 2022.

² Györgyi, 2021. Itt érdemes jelezni, hogy ugyan nem kifejezetten koncepcióként, de a főosztályon végzett magániratgyűjtés elméleti alapjait és gyakorlatát mutatja be: Nagy, 2021; Nagy, 2022.

³ Koltai–Ogoľjuk-Berzsenyi, 2020.

⁴ Erre nézve lásd például: Csapó, 2010; Sasfi, 2020.

⁵ Horváth, 2016.

⁶ A felmérésről és a 2000-es évek végi egészségügyi dokumentációval kapcsolatos helyzetképről lásd: Fehér–Horváth, 2009. Jelen írásunkban és a koncepcióban is a jogszabályi háttér és a kórlapok jel-

gátások adatain alapult, ennél fogva a jelen és a közeljövő iratgyűjtései számára már kevésbé volt használható. 2016 végétől a korábbi (Kalmár Ella) és a jelenlegi egészségügyi referens (Ogotjuk-Berzsényi Anett), valamint a főosztályvezető (Koltai Gábor) felkereste az összes, jelenlegi működését tekintve a BFL illetékességi körébe tartozó kórházat, illetve néhány egyéb egészségügyi intézményt. Az ezekről készített feljegyzések és iratfelmérések alapján úgy ítéltük meg, hogy új koncepció elkészítése szükséges, amely ugyan nem veti el a korábbi elméleti szempontokat, inkább a forráslehetőségek irányából közelíti meg a maradandó értékű iratok átvételének problematikáját, mint ahogyan azt tettük az oktatási-nevelési iratok esetében is.

Iratkezelésüket és iratanyagukat tekintve az egészségügyi intézmények az egyik legmostohább sorsúak azon szervek közül, amelyekkel a levéltárak kapcsolatba kerülnek. A BFL eddigi gyakorlata szerint általában (kényszer)selejtezések kapcsán találkozott ezen iratképzőkkel. Az iratkezelési szabályzatok levéltári véleményezése már kevésbé működött, míg iratátvétel szinte alig történt az elmúlt évtizedekben. Ahhoz, hogy ezt a helyzetet jobban megérthessük, illetve koncepciónk elvei világosak legyenek, első körben a jogszabályi háttérrel, majd az egészségügyi iratokkal kapcsolatos levéltár(os)i álláspontok változását tárjuk fel röviden.

Az egészségügyi tárgyú iratok kezelésének jogszabályi feltételei

Az egészségügyi intézmények iratkezelésére, a keletkeztetett iratok megőrzésére, selejtezésére, illetve levéltárba adására vonatkozóan több jogszabály is született az utóbbi évtizedekben, azonban ezek finoman szólva sem segítették a terület szereplőinek munkáját. A mai napig igen sok a megoldandó feladat, ilyen például a maradandó értékű egészségügyi dokumentáció fogalmának meghatározása vagy az elektronikusan tárolt adatok megőrzésének problémái, amelyeket a jogszabályi háttér visszásságai miatt mielőbb rendezni kellene.

Az ezredforduló előtti időszakhoz képest a közelmúltban több tanulmány is napvilágot látott, amely a tömegesen képződő egészségügyi dokumentáció helyzetével és a jogszabályi háttérrel foglalkozott, legutóbb a Levéltári Közlemények hasábjain jelent meg Sasfi Csaba tollából összefoglaló írás.⁷ Mivel ezekben szerepelnek a fontosabb jogszabályok, valamint az 1997-es egészségügyi adatok megőrzésére vonatkozó törvény megjelenése óta történt szakmai egyeztetések, módosítások, itt nem térünk ki ezek rész-

lemzőinek bemutatása során felhasználtuk a fenti cikk, illetve más, a témával foglalkozó, egyébként meglehetősen kis számú szakirodalom megállapításait, lásd például: Takács, 2002; Haraszti, 2014; Kocsis, 2015; Sasfi, 2020. A vonatkozó egykori jogszabályok és szakmai utasítások megtalálhatóak a Hungaricana Közgyűjteményi Portálon a Levéltári Korpuszban: https://library.hungaricana.hu/hu/collection/leveltari_iratok_leveltari_korpusz, a hatályos jogszabályok pedig elérhetőek itt: <https://net.jogtar.hu> (a letöltések ideje: 2023. július 23.). A továbbiakban a hivatkozásokban csak az ezekben meg nem jelenő jogszabályokat tüntettük fel.

7 Takács, 2002; Fehér–Horváth, 2009; Haraszti, 2014; Kocsis, 2015; Sasfi, 2020. Az egészségügyi dokumentáció kezelésével, a levéltárak szerepével foglalkozik továbbá Kántor Balázs 2014-es szakdolgozata is (hivatkozva: Sasfi, 2020: 125).

letes ismertetésére. Szükségesnek tartjuk azonban felsorolni azokat az intézkedéseket, amelyek a II. világháború után meghatározták az egészségügyi intézmények iratörzését és ezáltal az ezzel kapcsolatos levéltári munkát is.

Az egészségügyi intézményekben képződő iratok közül kétségkívül az egyre nagyobb mennyiségű, az 1997. évi XLVII. tv. életbe léptetése óta „egészségügyi dokumentáció” elnevezésű irattípus megőrzése jelenti a legnagyobb problémát. Az első erre vonatkozó rendelkezések gyakorlatilag megoldhatatlan feladatok elé állították a levéltáros szakmát.

A 185/1951. (X.23.) M.T. sz. rendelet nyomán készült 131–10/1952. B. M. sz. utasítás szerint a hatálya alá tartozó szervek, így a helyi tanácsai intézmények is, 5 évig voltak kötelesek irataikat megőrizni, kivéve a külön selejtezési ügykörjegyzékekben felsoroltakat. Az egészségügy vonatkozásában az utasítás megkülönböztetett 2, 10, 32 évig őrzendő, illetve nem selejtezhető iratokat. Az MT-rendelet felhatalmazása nyomán készült el az Egészségügyi Minisztérium 1952. évi iratmegőrzési és selejtezési utasítása (1300/1/1952. Eü. M. sz. ut.), amely részletesen foglalkozik a minisztérium és az alárendelt országos szervek iratkezelésével. Ebben már 1, 2, 3, 5, 10 és 32 éves őrzési idők is szerepelnek a nem selejtezhető iratcsoportok mellett. Az utasításokhoz csatolt ügykörjegyzékek hasznos útmutatók, hiszen részletes irattipológiát adnak, főként a működési iratokra vonatkozóan. A jegyzékek komoly problémát generáló része volt viszont, hogy igen nagy mennyiségű irattípust minősítettek nem selejtezhetőnek. Az utasítás, megdöbbentő módon, nem tekintette selejtezhetőnek a tömegesen képződő kórlapokat, és az illetékes közlevéltárak számára ezekre a selejtezhetőség szempontjából történő felülvizsgálatot követő egy éven belüli átvételi kötelezettséget írt elő.

Ezután egy 1958-as SZTK Ügyviteli Értesítő foglalkozott egyes irattípusok őrzési idejének módosításával, majd a 45/1958. (VII.30.) Korm. sz. rendelet felhatalmazása alapján a 34/1959. Eü. M. sz. utasítás határozott az egészségügyi iratok védelméről és selejtezhetőségéről. A kormányrendelet és az utasítás már 10 év irattári őrzést írt elő a szervezeteknek, de továbbra is ügykörjegyzékek mentén szabályozta a selejtezési eljárásokat.

A levéltárügyet általánosan szabályozó 1969. évi 27. sz. törvényerejű rendelet után, amely az irattári őrzési időt 15 évre emelte, a szakterületi változást a 30/1971. Eü. M. sz. utasítás jelentette. Utóbbi az Egészségügyi Minisztérium felügyelete alá tartozó szervek iratkezelési szabályzatának elkészítéséről határozott. Az utasítás részletesen szabályozta az egészségügyi szervek feladatkörét, valamint minta irattári tervben határozta meg az őrzési időket. Ez alapján 50 év után kerülhettek (volna) a kórlapok levéltárba.

Ezen utasítást követően csak az 1997. évi XLVII. tv. foglalkozott ismét az egészségügyi iratok megőrzésével.⁸ A mindmáig hatályos, igaz, többször módosított jogszabály 30. §-a az egészségügyi dokumentációra 30, míg a zárójelentésekre 50 éves megőrzési időt állapított meg, de megengedte, hogy gyógykezelés vagy tudományos kutatás érdekében az adatok tovább is nyilvántarthatók legyenek. A képkalkotó diagnosztikai eljárással készült felvételekre 30 (2011-től már csak 10) év, az arról készült leletre 30 év megőrzési

⁸ Az 1997. évi CLIV. törvény általában véve foglalkozott az egészségüggyel, de a 136. és 137. §-ában szabályozta a dokumentációs kötelezettséget.

időt írt elő; a vényekre 3, illetve 5 év, 2017-től egységesen 5 év megőrzést határozott meg, az őrzési idő lejártá utáni kötelező megsemmisítéssel.⁹

Szintén a 30. § mondta ki, hogy a tudományos jelentőségű egészségügyi dokumentációt az őrzési idő után át kell adni a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár (SOMKL) részére, a többit pedig selejtezni kell. E rendelkezés komoly nehézséget okozott az iratkezelésben és annak felügyeletében résztvevőknek, hiszen korábban az egészségügyi dokumentáció iratátvételi, selejtezési munkáiban a területileg illetékes közlevéltárak vettek részt.¹⁰ A helyzet húsz évvel (!) később, a 2017. évi CLXXX. tv. 5. §-ával vált némiképp egyszerűbbé, amely az önállóságát elvesztett SOMKL helyett ismét a közlevéltárakhoz utalta a tudományos jelentőségű egészségügyi dokumentáció megőrzését, ezáltal az iratértékelés és a selejtezhetőség problémáját is.

A fentiekből látható, hogy az egészségügy területén az elmúlt évtizedekben sokszor egymásnak ellentmondó, alkalmazhatatlan szabályozások történtek. Az 1952-es rendelet a tömegesen keletkező kórlapok rövid megőrzési időt követő levéltárba utalásával mind a kórházak, mind a levéltárak számára megvalósíthatatlan helyzetet okozott, így a rendeletben foglaltak betartására sosem került sor. Az 1971-es rendelet a kórlapok 50 év utáni levéltárba adásával már megengedőbb volt, ugyanakkor ez is irreális elképzelésnek számított.¹¹ Az 1997. évi XLVII. tv. és az azt követő szabályozások már különválasztották a működési és az egészségügyi dokumentációt, előbbi a területileg illetékes közlevéltár, utóbbi – illetve annak kizárólag tudományos jelentőségű részét – a SOMKL illetékességébe utalva. Ugyanakkor továbbra sem volt – és a mai napig sincs – jogszabályi szinten meghatározva, hogy az egészségügyi dokumentáció mely része minősül tudományos jelentőségűnek, illetve annak meghatározása kinek a feladata.¹²

A 2017-es törvénymódosítás óta ismét változások történtek az egészségügyi dokumentáció kezelésében, amelyek újabb problémákat vetnek fel. Az Elektronikus Egészségügyi Szolgáltató Tér (EESZT) funkcióinak bővülése abba az irányba mutat, hogy ezen irattípus egyre nagyobb részét elektronikus úton rögzítik. Az 1997. évi XLVII. tv. 35/M. §-a alapján ezek az adatok az érintett halálát követő 5 év elteltével törlődnek a rendszerből. A jogalkotó idővel észrevette, de meg nem oldotta a problémát azzal, hogy az EESZT-re vonatkozó 2017-es fenti betoldást 2022-ben 10 éves őrzési időre változtatta. Felmerül azonban a kérdés, hogy az egészségügyi dokumentáció 30, illetve 50 éves megőrzési ideje miként lesz biztosított ezáltal, illetve fennmarad-e a maradandó értékű iratanyag, akár elektronikus formában, levéltári átvételre alkalmas állapotban.

⁹ A 9/1999. (IV.14.) EüM-rendelet árnyalta a törvényi szabályozást a megőrzési idők tekintetében, sőt némileg szembe is ment azzal, erre a következő fejezetben térünk ki.

¹⁰ Ez a probléma több levéltári fórumon, cikkben is megjelent, lásd például: Takács, 2002: 44; Fehér-Horváth, 2009: 34–35; Sasfi, 2020. Az intézkedés teljesen irreális volt, a SOMKL önálló működése idején sem rendelkezett az átvételekhez szükséges hellyel, illetve a kellő személyi és tárgyi feltételekkel.

¹¹ Horváth J. András és Fehér Csaba adatai szerint az 1957 és 1977 közötti időszakban Budapesten 8763 ifm terjedelmű kórlap keletkezett (Fehér-Horváth, 2009: 40). Ez a szám a következő évtizedekben folyamatosan növekedett.

¹² A jogszabály homályos megfogalmazásából eredő szakmai problémákról lásd: Kocsis, 2015: 11–16.

Szabályozás vs. realitás: levéltári értékhatár-vizsgálatok, tükröződő iratok

Az egészségügyi intézmények iratainak megőrzési, selejtezési rendjével foglalkozó jogszabályok főként a selejtezési ügykörjegyzékekben és a minta irattári tervekben foglalkoznak az irattípusokkal. Kivételt az 1997. évi XLVII. tv. képez, amely magában a jogszabályban intézkedik az egészségügyi dokumentáció őrzési idejéről. A jogszabályok és a levéltári eljárásrend között azonban óriási szakadék húzódott már az ötvenes évektől kezdve.¹³

Az 1952-es miniszteri utasítások a betegellátás iratkezelése mellett az egészségmegőrzés számos területére kiterjedtek, így például gyógyfürdők engedélyezése, lakóházak építésének egészségügyi vonatkozású ellenőrzése, élelmezési normák megállapítása épp úgy szerepel az ügykörjegyzékek tételei között, mint az egészségügyi intézmények működésének dokumentumai. Igen sok tételt tüntettek fel nem selejtehetőként, az átveendő kórlapokon, ápolási törzskönyveken kívül például a napközi otthonok orvosi ellátása, óvodás és iskolás gyermekek vizsgálatai, bábák, védőnők iratai, üdülési összefoglaló jelentések is ide tartoztak. A helyi tanácsok felügyelete alá tartozó egészségügyi intézményeknél ezekhez még hozzájárultak az intézménylétesítési, szervezeti, ügyrendi rendelkezések is. Érdekes módon a betegfelvételi jegyzőkönyveket azonban csak 32 évig őrzendőnek ítélték az utasítások.

A majd' mindent megőrzés, illetve az átvételre kötelezettség okozta problémákra a levéltáros szakma az értékhatár-megállapításokkal reagált, amelyek az egyes szervezetek aszerint minősítették, hogy kell-e a levéltáraknak foglalkozniuk ezeknek az irataival (értékhatár feletti) vagy sem (alattiak). Egy, a Levéltárak Országos Központja (LOK) által kiadott 1957-es utasítás értékhatár alattinak minősítette az üzemegészségügyi rendelőket, a szakorvosi rendelőintézeteket, a körzeti orvosi rendelőket, a csecsemővédő intézeteket, a bölcsődéket, az iskolaegészségügyi szakrendelőket, továbbá a tüdő-, nemi- és idegbeteg-gondozókat, kivéve a fővárosi Dévény Utcai Tüdőbeteg-gondozó, a Mária Utcai Nemibeteg-gondozó és az Alföldi Utcai Idegbeteg-gondozó Központot.

Az 1960-as értékhatár-vizsgálatok elrendelésénél hasonló – de nem teljesen ugyanazon – szervezetet minősítettek értékhatár alattinak: anya- és csecsemővédő intézetek, bölcsődék, az egészségvédelmi szolgálat intézményei, gyógyszertárak, iskolaegészségügyi szakrendelők, járási rendelőintézetek, mentőállomások, tüdőbeteggondozók, üzemorvosi rendelők, Vöröskereszt-szervezetek. Értékhatár felettiak alapvetően a kórházak voltak.

Az 1969. évi 27. sz. tvr. és végrehajtási rendeletei, majd a szakági szabályozások már az iratkezelési szabályzatok és minta irattári tervek mentén kezelték az iratmegőrzés és az iratértékelés problémáját. Magyarán immár nem a selejtezőkor válogatták szét a megőrzendő és a selejtezendő iratokat, hanem a szerv központi irattárába történő leadás alkalmával kellett a megfelelő őrzési időt biztosító tételszám alá besorolni az ügyiratokat. A témánk szempontjából meghatározó 30/1971. Eü. M. sz. utasítás ugyan még

¹³ Az 1945 előtti levéltári iratátvételek csak esetlegesen érintették az egészségügyi iratképzők iratait, azok kapcsán érdemi szabályozási elképzelésekről jelenleg nincs információnk.

mindig sok nem selejtezhető, illetve levéltárba adandó tételt tartalmazott, de már reálisabban közelítette meg a kérdést: hosszabb megőrzési időt írt elő az intézmények számára (az igazgatási, tudományos ügyek általában 20, míg az egészségügyi dokumentáció történeti értékűnek ítélt része 50 év után került volna levéltárba). Az utasítás fontos változtatása, hogy immár külön tételcsoportként kezelte a betegellátással kapcsolatos iratokat, mai kifejezéssel az egészségügyi dokumentációt, és kizárólag a fekvőbeteg-ellátás kapcsán írt elő levéltárbaadási kötelezettséget, a járóbetegügyeket egységesen 25 év után selejtezhetőnek minősítette. Ezáltal lényegében értékhatár alatti szerveknek minősítette a szakrendelöket.

Egy 1973-as levéltár-igazgatói értekezlet nyomán keletkezett értékhatár-vizsgálat az egészségügyi szervek vonatkozásában feltétlenül értékhatár felettinek ítélte a megyei/fővárosi kórházakat és rendelöintézeteket, illetve az önállóan gazdálkodó intézményeket. A szüldothonokat, a kerületi és körzeti rendelöintézeteket, orvosi rendelöket viszont egységesen minimum alattinak sorolták be. A javaslat felhívta a figyelmet a tükrözödö iratok problémájára, s bár ezt tételesen az egészségügy vonatkozásában nem mondta ki, de alapvetöen a fenntartónál levö történeti értékű iratok megőrzését preferálta. A tükrözödö iratok problémája ugyan még néhány késöbbi feljegyzésben, javaslatban is felmerült, de az egészségügyi iratokra vonatkozóan ilyen jellegű vizsgálat sohasem készült.

Ezek és a következö év(tized)ek vizsgálatai alapvetöen azt feltételezték, hogy a fenntartó szerv (tanács, minisztérium, egyéb) iratanyagában a fontosabb igazgatási, gazdasági dokumentumok megtalálhatóak, a többi irat pedig vagy nem érdekes, vagy a krónikus levéltári helyhiány miatt amúgy sem átveendő. Az értékhatár-megállapítások azonban azzal a problémával nem foglalkoztak, hogy mi történjen az értékhatár feletti szervek tömegesen megmaradó irataival, vagy éppen a minimum alattiak között potenciálisan előforduló történeti értékű iratokkal. Az új irattári tervek is problémát okoztak, részint ama mai napig fennálló gyakorlat miatt, hogy a szervek egy az egyben átemelték a mintaterv tételeit, nem alakítva azokat saját iratkezelésükhöz.¹⁴

Az 1981-es országos szervnyilvántartás-vizsgálat alapján az Új Magyar Központi Levéltár Módszertani Osztályának 1982-es tanulmánya az egyik legnagyobb problémát éppen az egészségügyi iratok terén vélelmezte. Mivel a korábban idézett szakirodalmi munkák egyáltalán nem foglalkoztak ezzel a vizsgálattal, a tanulmány viszont számos fontos megállapítást tartalmaz, ezért nézzük meg kicsit részletesebben. Már ez az írás élt azzal a felosztási javaslattal, hogy érdemes megkülönböztetni az „egészségügyi igazgatás” iratait a „betegellátás során keletkezett iratoktól”. Utöbbiakhoz a „kórlapok, körtörténetek sorolandók, melyekből évente kétmillió a fekvőbeteg, és ennek többszöröse a járóbeteg ellátás során jön létre”. A kórlapok a beteg életében, az ö jobb kezelése szempontjából képeznek „ügyviteli” értéket, „tartalmuk orvosi titok”. A vizsgálat szerint bizonyos esetekben (különleges eset, öröklödö betegség) „szükség van a körtörténet végleges megőrzésére”. A készítö – 15 évvel megelőzve az 1997-es jogszabályt – azt javasolta, hogy a „Simmelweis Orvostörténeti Szaklevéltár keretében, szaklevéltári hálózat” gyűjtse be

¹⁴ Az értékhatár-vizsgálatok és irattári tervek problémáira már 1974-ben rávilágított: Schneider, 1973–74.

mikrofilmen a hosszú ideig megőrzendő kórtörténetek „szűk körét”. Már itt felmerült annak szükségessége, hogy a kórtörténetek kiválogatásához „a jelenleginél sokkal részletesebben meg kellene határozni – betegségek jellege szerint – a kórlapok megőrzési idejét, és szorgalmazni kellene a mikrofilmezést”. A szöveg ezután a fennálló levéltári gyakorlatot egységesnek és megfelelőnek minősítette a tekintetben, hogy a körzeti orvosi rendelők, a bölcsődék, a csecsemőotthonok, az anya- és csecsemővédő intézetek, a TBC-, a bőr- és nemibeteg-, valamint az idegbeteg-gondozó intézetek, az iskolai rendelőintézetek, a KÖJÁL-kirendeltségek és a mentőállomások egységesen értékhatár alá sorolandók. Értékhatár-felettinek a fővárosi/megyei/járási, illetve a városi/kerületi kórházakat és rendelőintézeteket, a fővárosi/megyei KÖJÁL-okat, valamint az egyetemi klinikákat minősítették.¹⁵ Mindez egyáltalán nem állt összhangban a 30/1971-es utasítás irattípusonkénti szabályozásával, ezért a tanulmány javasolta annak, illetve a szervek saját irattári terveinek a módosíttatását. Ez azonban nem valósult meg.

A 9/1999-es EüM-rendelet¹⁶ szerint a legfontosabb működési iratok 15 év után levéltárba adandók, míg a fekvőbeteg-ellátási ügyek esetében a törzskönyvek, a kórtörténeti lapok és az anyakönyvi jelentések nem selejtezhető, helyben őrzendő besorolást kaptak. A kórházi zárójelentések, betegfelvételi jegyzőkönyvek, elbocsátó igazolások 50 év, a járóbeteg-ellátás esetén a betegnaplók, törzslapok, látletek szintén 50 év, a betegforgalmi adatok pedig 30 év után selejtehetővé váltak. A rendelkezés érthetetlen része volt, hogy a járóbetegre vonatkozó műtéti és ambuláns naplókat viszont 30 év után levéltárba utalta.

Az 1997. évi XLVII. tv. nyomán – mint láthattuk, szemben a 9/1999-es EüM-redelettel – az egészségügyi dokumentáció kikerült a nem selejtehető tételek köréből, sőt a közlevéltári illetékességi körből is, egészen a 2017. évi CLXXX. törvényig.

A téma kapcsán megkerülhetetlen, hogy szót ejtsünk a fővárosi fenntartói oldal, azaz a tanácsok, önkormányzatok irattári terveinek egészségüggyel foglalkozó részéről. A selejtezési üggyörjegyzékeket követő időszak első ilyen irányú rendelkezése a 8/1973. MT TH sz. utasítás volt, amely 53 egészségügyi tárgyat és ahhoz 18 ügykörszámot határozott meg. Ezekből levéltár által átveendő voltak (23 tárgy, 9 ügykör) például a különféle alapítási és nyilvántartási iratok mellett az orvosi törzskönyvek, az anya- és gyermekvédelemmel, csecsemőhalálózással, speciális egészségügyi témákkal, járványokkal kapcsolatos iratok. A 2/1984. MT TH sz. utasítás a 18 ügykörszámhoz már csak 36 egészségüggyel kapcsolatos tárgyat rendelt, az átveendő száma is csökkent (13 tárgy, 4 ügykör). A rendszerváltás utáni első változás a 38/1998. (IX.4.) BM-redelettel érkezett, amely az átalakított rendszerben 25 ügykört (ez a régi tárgynak felelt meg) tartott nyilván az egészségügyi igazgatásban. Levéltári átvételre az egészségügyi alapellátás megszervezése, a szérumok előállításának, a gyógyforrástermékek kitermelésének és árusításának en-

¹⁵ Az idézett szövegrészek forrása: A magyar tanácsai levéltárak gyűjtőkörébe sorolt fondképzők értékhatár-vizsgálata. Az ÜMKL Módszertani Osztályán készült tanulmány. • 1982. febr. [sz. n.] https://library.hungaricana.hu/en/view/LeveltariKorpusz_03_IratkezesFelugyelete_1_Illetekesség/?pg=140&layout= (A letöltés ideje: 2023. július 23.)

¹⁶ 9/1999. (IV.14.) EüM-rendelet az egészségügyi intézmények iratkezelési mintaszabályzatáról: <http://www.jogportal.hu/view/9-1999-iv-14-eum-rendelet> (A letöltés ideje: 2023. július 23.)

gedélyezése, az iskola-egészségügyi szolgálat és a szakellátások megszervezése minősült (5 ügkör). A későbbi módosítások még a házi ápolási és járóbeteg-szakellátás megszervezésének iratait jelölték levéltári átvételre. A 29/2009. (X.30.) ÖM-rendelet 27 ügkört rendelt az önkormányzatok egészségügyi szakigazgatásához, de immár 6 esetben rendelte el 15 év őrzés után a levéltári átvételt: egészségügyi alapellátás megszervezése, „körzeti egészségügyi, háziorvosi, házi gyermekorvosi, fogorvosi, gyógyszerészi, védőnői, ügyeleti ellátás megszervezése”, a gyógyforrástermékek kitermelésének és árusításának engedélyezése, az iskola-egészségügyi szolgálat és a szakellátások megszervezése, bölcsődék működéssel (!) kapcsolatos iratok. Ez a szemlélet érvényesül a legfrissebb rendelet esetében is. Fontos, hogy a költségvetéseket, beszámolókat, intézményalapításokat nem egészségügyi ügykörszámra rögzítették.

A fenti áttekintés után megállapíthatjuk, hogy az egészségügyi szervek iratainak egységes elvek mentén való megőrzése lényegében soha nem valósulhatott meg. Ennek ellenére az iratképzők és a levéltárak között egyfajta hallgatólagos megállapodásként az az iratátvételi metódus alakult ki, hogy a levéltárak inkább egyáltalán nem vettek át egészségügyi intézményektől iratokat, így odázva el a döntést például az egészségügyi dokumentációval kapcsolatban. Az egészségügyi vonatkozású iratok főként a közigazgatási és – jóval kisebb mennyiségben – a személyi és egyesületi iratgyarapítások révén kerültek a levéltárakba.¹⁷

A BFL esetében is hasonló a helyzet, bár itt – a kézirat lezárásakor – már 48 egészségügyi jellegű fondról beszélhetünk. Az átvett vagy átvételre váró iratok egy része vélhetően tükröződő, amelyek elméletileg megtalálhatóak a fenntartó tanács/önkormányzat egészségügyi osztályai, valamint más testületek (végrehajtó bizottság, képviselőtestület, szakbizottság) iratanyagában. A BFL-ben őrzött közigazgatási iratképzők közül kiemelendő a Fővárosi Tanács VB Egészségügyi Főosztály fondja (XXIII.115; 132 ifm), amely nagy mennyiségű, egészségügyi intézményekkel kapcsolatos iratanyagot tartalmaz. Sajnálatos módon ezek felmérése az 1956 utáni időszak iktatószámrendje miatt szinte lehetetlen. A nem iktatószámmal jelzett nyilvántartásokból azonban kiderül, hogy az 1950–1990 közötti időszak úgynevezett általános iratai között nagy számban maradtak fenn éves költségvetéssel, éves beszámolóval, alapításokkal és szervezeti változásokkal kapcsolatos dokumentumok, továbbá statisztikák, körlevelek, fenntartói utasítások, személyi anyagok vagy éppen ingatlanfejlesztéssel, rekonstrukciókkal kapcsolatos iratok. Azt azonban érdemes megjegyezni, hogy a bőséges iratanyag inkább az 1980-as éveket érinti. Külön fondban található a Tüdőbeteggondozó Intézetek Központi Igazgatósága (XXIII.315; 12,60 ifm) iratanyaga. A kerületi tanácsi szakigazgatási iratok kapcsán érvényes a fővárosinál jelzett megállapítás, zömmel csak a mutatókönyvek alapján lehet az 1956 utáni időszakot kutatni. A nem iktatószámmal jelzett iratok alapján azonban megfigyelhető az a tendencia, hogy az igazgatási vagy az ipari osztályok irataihoz képest jóval kevesebb került be a levéltárba az egészségügyi osztályok anyagából.

Az egészségügyi dokumentáció egy része megtalálható más szervek iratanyagában is, például rendőrségi, bírósági, közigazgatási, hatósági eljárás során keletkezett ügyiratok

¹⁷ A megyei levéltári átvételeket részletesen elemzi szakdolgozatában Bodor Gergely: Bodor, 2022.

részeként. Jelenleg azonban semmilyen vizsgálat és kimutatás nincs arra nézve, hogy milyen mértékben vannak jelen az egészségügyi iratok a levéltári anyag más területein.

A tények azt mutatják, hogy noha igen sok intézmény jelentős mennyiségű iratanyagára már évtizedek óta iratadási kötelezettség áll fenn, a korábban ismertetett szabályozások és a levéltári lehetőségek közötti diszkrépancia miatt azonban mindössze néhány ma is létező kórház működési iratanyagának egy része került a BFL-be az elmúlt évtizedekben, azoknak is inkább a 19. századi, illetve 20. század eleji időszakából (Szent István, Szent János, Szent Rókus, Irgalmas Rendi Kórház, Angyalföldi Tébolyda). Ezeken kívül néhány kuriózumnak számító, rég megszűnt intézménytípus kisebb terjedelmű irategyüttese található meg a levéltárban (például házassági tanácsadók, közegészségügyi intézetek). Az egészségügyi dokumentáció ezekben szinte kizárólag betegfelvételi törzskönyvekben, illetve néhány esetben boncolási jegyzőkönyvekben jelenik meg az 1950 előtti időszakra vonatkozóan. Ennél később keletkezett iratok egyáltalán nem kerültek levéltárba. A ma is működő nagyobb kórházak, szakrendelők iratanyaga tehát nincs megfelelően reprezentálva.

Továbbra is problémát jelent az egészségügyi intézmények irattári anyagának nagyobb részét kitevő kórlapok terjedelme. Ezzel kapcsolatban a BFL (is) a 2000-es évek elején kérdőíveket küldött az egészségügyi intézményekhez, amelyekben azok irattározási körülményeit, valamint az intézményeknél megtalálható iratanyag összetételét és terjedelmét vizsgálták. A nagy terjedelmű kórlapállomány megőrzésének lehetőségeit Fehér Csaba és Horváth J. András idézett tanulmányában részletesen elemzi, de különböző szakmai megbeszéléseken is napirendre került a téma. Bár tervek voltak rá, napjainkban egy központi egészségügyi dokumentációt kezelő intézmény felállítása vagy a teljes állomány digitalizálása elképzelhetetlennek tűnik. A konklúzió, hogy a maradandó értékű egészségügyi dokumentáció feltárása és mintavétellel történő levéltári átvétele tűnik az egyetlen járható útnak ezen irattípus megmentéséhez.¹⁸

A gyűjtőterületi munka elvi programja és gyakorlati lehetőségei

Mint láthattuk, az eddigi gyűjtőterületi tevékenység a korábban vagy jelenleg is önkormányzati fenntartású budapesti egészségügyi intézményeknek csak egy kisebb részét fedte le, és alapvetően a jelentősebb kórházakra korlátozódott. A fő célkitűzésünk az, hogy a legfontosabb, illetékességi körbe tartozó egészségügyi intézmények megfelelően reprezentálva legyenek a levéltári átvételek során, nemcsak a működési, hanem az egészségügyi dokumentáció terén is. Figyelmet fordítunk azonban arra is, hogy a gyűjtési célok között ne csak intézmények, hanem az egészségügyben részt vevő civil szervezetek vagy éppen a szolgáltató szektort megjelenítő gazdasági társaságok is megjelenjenek.

A jogi szabályozás homályos volta miatt először azt kell meghatározni, milyen típusú egészségügyi dokumentációnak van tudományos jelentősége, vagyis maradandó értéke. Horváth J. András 2016-os koncepciójában sorra vette a fővárosi illetőségű, akkor mű-

¹⁸ Jelen munkától függetlenül hasonló megállapításra jut Sasfi Csaba is: Sasfi, 2020: 143–145.

ködő kórházakat, feltárta azok történetét, kiemelt szakmai tevékenységét, és ez alapján javasolt levéltári megőrzésre különböző típusú iratokat. A javasoltak az érintett kórházak legfontosabb működési, valamint szakmai profilját jól tükröző iratokat tartalmazták.¹⁹ A 2016-ban – több év kihagyás után – újrakezdődő kórházi szervlátogatások és irattári felmérések eredményei ezen elképzeléseket azonban nagyban módosították. Ennek fő oka, és erről még nem esett szó, hogy az egészségügyi intézmények irattározási körülményei messze nem ideálisak, sőt esetenként kifejezetten horrorisztikusak. Általánosságban elmondható, hogy ezen intézmények nehéz helyzetét – a főként pincékben kialakított – irattáraik híven tükrözik: azok nagyrészt igen rossz állapotúak, gyakoriak bennük a beázások, a csőtörések, nagy mennyiségű a penészes irat. A BFL az elmúlt húsz évben több száz ifm egészségügyi irat kényszerselejtezését volt kénytelen tudomásul venni, illetve engedélyezni. Jelenleg is több ezer ifm iratanyagra becsülhető a fertőzött iratok terjedelme. Mind a forráshiány, mind az iratkezelésben jelentkező fluktuáció és munkaerőhiány komoly problémát jelent; mindez előrevetíti, hogy további iratpusztulásokkal kell számolnunk az elkövetkező években is. Ennélfogva a minden szakmai területre kiterjedő, elméletileg meghatározott tárgyú-évkörű átvételek sajnos nem megoldhatóak. A realitás az iratmentésen és a lehetőségeknek megfelelően rétegzett mintavételeken alapulhat.

Munkánk során tekintettel kell lennünk a megváltozott kutatói igényekre is. Az eddigi tapasztalatok alapján az egészségügyi intézmények iratai alapvetően nem vagy csak kis mértékben voltak kutatottak. A rendszerváltás óta idehaza is egyre jobban teret nyerő történet- és levéltártudományi szemléletváltozás azonban afelé mutat, hogy az egészségügyi dokumentáció nagyobb érdeklődésre tarthat számot a jövőben. Ez leginkább olyan típusú iratokat érinthet az orvoskutatók speciális betegségi típusokra koncentrált érdeklődésén túl, amelyek segíthetnek a betegség-személyiség-szociális környezet együttes feltérképezésében, illetve a különböző traumakutatásokban. A közelmúltban, illetve jelenleg is több kutatás foglalkozik a traumákkal, illetve a különféle pszichotikus betegségekben szenvedőkkel kapcsolatos társadalmi-egészségügyi megnyilvánulások, így például a fegyverezés és az elzárás tematikájával.²⁰

A BFL törzskönyvi állományában jelenleg 48 egészségügyi intézmény vagy civil szervezet szerepel fondképzőként. Ezek közül mindössze tíz működik ma is: kilenc kórház és egy alapítvány. A levéltári állományban tehát javarészt megszűnt intézmények iratai találhatóak, azok is zömmel az 1940-es évek végéig bezárólag. Ennél újabb iratanyag a 2016-tól felélénkülő gyűjtőterületi tevékenység előtt csak elvétve került a levéltárba.

Iratipológia

Ha iratátvételi terveinket általánosan szeretnénk megfogalmazni, azt első körben a következő, kissé dodonai mondattal tehetjük meg: az egyes intézményi iratátvételeket

¹⁹ Horváth, 2016.

²⁰ Gondolunk itt legfrissebben Csikós Gábor, Kovács Janka és Lászlófi Viola kutatásaira. Néhány közelmúltbeli példát idéz: Sasfi, 2020: 142–143.

az irattípusok felől nézve azt mondhatjuk, hogy lesznek az átvételek között ugyanolyan vagy hasonló, de lesznek teljesen eltérő irattípusú gyarapodások is. Mit is jelent ez a gyakorlatban?

Működési iratok

A fekvőbeteg-ellátást nyújtó, illetékességi körbe tartozó intézményektől (17 szerv) a működésükre vonatkozó alapvető dokumentációkat tervezzük megőrizni, és e téren igyekszünk mindtől ugyanolyan vagy *hasonló* irattípusokat begyűjteni. A kórházi működési iratok egyes típusai mindig is a nem selejtezhető tételek közé tartoztak. Az irattári körülmények – általában nem túl rózsás jövővel kecsegtető viszonyai – miatt e nem selejtezhető, 15 év után levéltárba adandó iratok gyarapítása élvez prioritást, lehetőség szerint a 2000-es évek végén keletkezett iratok átvételével bezárólag. Mivel – ebből a szempontból a BFL szerencséjére – a kórházaknak igen kevés a pénzügyi és humán kapacitásuk az iratselejtezés lebonyolítására, ezért sok olyan dokumentumot őriznek, amelyeket az irattári tervek alapján rég selejtezhettek volna. Az elmúlt években az iratkezelési szabályzatok levéltári véleményezésénél számos olyan tételnél jelöltünk az irattári tervekben mintavételi szándékot, ahol korábban nem. E szándékunkat megpróbáljuk visszamenőlegesen is érvényesíteni a selejtezésekből való visszatartás során. Az intézmények továbbá sok nem selejtezhető irattípus esetében élnek a határidő nélküli helyben őrzés lehetőségével. Ezek kapcsán, amennyiben az iratok biztonságos megőrzése nem garantált, kezdeményezzük az őrzési idő letelte utáni átvételt – legalább mintavételes jelleggel.

A nem selejtezhető működési iratok elsősorban az intézmények saját történetének a forrásai. A hasonló típusú iratok átvétele azonban lehetővé teszi az egyes intézmények összehasonlítását, a fővárosi egészségügyben bekövetkező változások nyomon követését. A korábban selejtezhetőnek ítélt irattípusok több intézménytől hasonló időkorben való átvétele azonban olyan társadalmi és mentalitásbeli változásokra is felhívhatja a figyelmet, amelyekre korábban a levéltáros szakma nem volt figyelemmel (vezetők, orvosok más munkavállalókkal való viselkedésének változása; betegekkel kapcsolatos bánásmód alakulása stb.). A következő irattípusok tartanak számot leginkább az érdeklődésünkre:²¹

- Vezetői-vezetőségi iratok, amelyek magukban foglalják a fenntartással és a működéssel kapcsolatos levelezéseket, jelentéseket, feljegyzéseket, az intézmény fontosabb hivatali értekezleteinek az iratanyagát, vezetői utasításokat és körleveleket.
- Szervezeti és Működési Szabályzat, illetve fontosabb szabályzatok.
- Éves munkatervek, beszámolók, költségvetés (de átvételnél a tükröződésre tekintettel kell lenni, akár utólagos, belső selejtezéssel).
- Közép- és hosszú távú intézményi tervek, koncepciók.
- Közalkalmazotti Tanáccsal, munkahelyi érdekképviseléssel, szakszervezettel kapcsolatos iratok.

²¹ A tételek egy része nem selejtezhetőként szerepel az irattári tervekben, a selejtezhető iratoknál MV-vel jelöltük a mintavételi szándékot.

- Fenntartói és egyéb ellenőrzések, vizsgálatok jegyzőkönyvei (MV).
- Építési tervdokumentáció (helyben őrzendő, átvétel csak selejtezés vagy megszűnés apropóján).
- Rendőrségi és peres ügyek (MV).
- Betegekkel való bánásmód iratai, panaszok, köszönőlevelek (MV).
- Munkatársak jutalmazásával, elégedettségével, illetve fegyelmezésével és büntetésével kapcsolatos iratok, egyéb személyi iratok (MV).
- Balesetekkel, munkabiztonság megsértésével, munkatársak egészségkárosodásával kapcsolatos ügyek (MV).
- Szakmai fejlesztési tervek.
- Szakmai és ingatlanfejlesztéssel kapcsolatos nyertes pályázatok (MV).
- Tudományos kutatásokkal kapcsolatos iratok.
- Továbbképzésekkel kapcsolatos iratok (MV).
- Illegálisan Magyarországon tartózkodók ellátási ügyei (MV).
- Járványügyi intézkedések.
- Gyermekvédelemmel kapcsolatos iratok (MV).
- Egyéb történeti jellegű gyűjtemények, fényképek (MV).

Egészségügyi dokumentáció

Míg a működési iratoknál a hasonló irattípusok átvételére törekszünk, az egészségügyi dokumentáció tekintetében alapvetően a *különbözőség* dominál a válogatás során. Ez egyrészt értendő az irattípusokra, másrészt a klinikai ágak reprezentációjára – esetünkben utóbbi a fontosabb. Az egészségügyi dokumentáció levéltári gyarapítása, annak tömegessége okán, kizárólag mintavétellel történhet. Az általunk javasolt mintavétel az egyes intézmények meghatározó, illetve speciális klinikai ágainak, szakterületeinek feltárásán alapul. Kivételt képez, amikor jelentős iratpusztulás esetén a még fellelhető iratokat próbáljuk megmenteni – az egészségügyi dokumentáció gyarapításánál ez prioritást élvez.

A kórdokumentáció megőrzésére jellemző, hogy nem különítik el az irattárakban való elhelyezéskor a többitől eltérő őrzési idejű zárójelentéseket, emiatt lényegében szóba sem kerülhet, hogy e dokumentációkat a lezárás utáni 50 év eltelte előtt selejtezzék. Magyarán mind a selejtezések, mind a levéltári átvétel kapcsán az 1973 előtti egészségügyi dokumentáció érintett – értelemszerűen a *megőrzési katasztrófák* kivételes eljárást igényelnek.

Bár a 20. század második felére vonatkozó történeti tárgyú kutatások még ritkának számítanak e területen, rendszeresek a saját egészségügyi dokumentációval kapcsolatos ügyfeles megkeresések. A horoszkópkészítés növekvő népszerűsége miatt gyakoriak azok a szülészeti nyilvántartásokkal kapcsolatos érdeklődések, amelyek a pontos születési időre kérdeznak rá, ahogy a hadigondozotti ellátás és a fogyatékosági támogatás igazolásához szükséges dokumentumokra vonatkozó beadványok is. Az elmúlt évek iratmentéseinek és átvételeinek köszönhetően a levéltár részben maga is eleget tud tenni e megkereséseknek. Bár az igény felmerül az ilyen jellegű információszolgáltatásra,

a levéltár nem vállalkozhat arra, hogy egészében átvegye a kórházi nyilvántartásokat, akár az 50 éves megőrzési idő lejártát követően sem. Naprakész szervnyilvántartással viszont a levéltár közreműködik abban, hogy az érdeklődők eljussanak az őket érdeklő iratokat őrzőkhöz.

Az egészségügyi dokumentáció maradandó értékű részének kiválasztásához támpontot adnak a 20. század jelentősebb történelmi eseményei. A korábbi iratgyarapítások kapcsán is kiemelt fontosságú volt a két világháború időszakának, valamint 1956-nak a szerepe, elsősorban a sebészet kapcsán, de utóhatásaik például a belgyógyászati, szülészeti-nőgyógyászati kóroanyagban is tetten érhetők az eseményeket követően. Ugyancsak fontos e téren az elme- és idegosztályok, illetve a nemibeteg-gondozók kórtörténeti dokumentációja. Az elmebeteg-kórrajzok például tanúsítják, hogy a fronton szerzett tapasztalatok vagy a hátramaradt családtagok esetében a gyász, a létbizonytalanság jelentősen növelik a különféle pszichotikus betegségek felszínre törésének kockázatát. A háborús viszonyok, az orvoshiány, az épületkárok stb. a megszokott ellátási rend átalakulásával jártak, ami gyakorlatilag az összes klinikai ágat érintette. Ezért ezek az események és évek továbbra is kiemelten fontosak az iratértékelésnél. Az egészségügyi dokumentáció levéltári kiválasztásánál további fontos támpontokat nyújtanak a század kiemelt orvostörténeti vonatkozásai (ilyenek például a modern diagnosztikai eljárások, mint az ultrahang, CT, MRI bevezetése; a szervátültetés, műszervek alkalmazása; endoszkópos, lézeres műtétek). Érdemes lehet kiemelt közszereplők, híres személyek egészségügyi dokumentációjának átvételére való igényt jelezni az érintett kórházaknak: a dokumentációk történeti értékük miatt feltétlenül megőrzendők az utókor számára.

Az egészségügyi dokumentáció gyűjtésénél tehát mintavételes eljárás alkalmazandó. A szervek eltérő tevékenységi köre, kiemelt szakmai profilja miatt ezek részben eltérő irattípusokat érintenek:

- Betegfelvételi nyilvántartások, törzskönyvek – ezek adott esetben működési iratként is értékelhetők.²²
- Boncjegyzőkönyvek, halotti anyakönyvek.
- Műtéti naplók, ápolási naplók.
- Abortuszengedélyezési jegyzőkönyvek, abortusz naplók.
- Portakönyvek (amennyiben nem áll rendelkezésre betegfelvételi nyilvántartás, de csak kiemelt évekből).
- Hagyatéki leltárak.
- Képkötő diagnosztikai eljárással készült felvételek, az azokról készült leletekkel együtt (amennyiben együtt őrzik az átvételre kijelölt egészségügyi dokumentációval).
- Az intézmény kiemelt szakmai profiljához tartozó kórlapok.

Ez utóbbi tételnél a részletesebb kifejtést – mivel intézményenként eltérő klinikai ágak iratait választottuk ki – a tanulmány második részében tesszük meg, ahol a koncepció gyakorlati megvalósítását és az eddig elért eredményeket is bemutatjuk.

²² Vö. Sasfi, 2020: 139.

Szakirodalom

- Bodor, 2022 = Bodor Gergely: Egészségügyi iratok a közlevéltárakban. (MA-szakdolgozat.) Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2022.
- Csapó, 2010 = Csapó Mária: Az országos egészségügyi intézetek iratkezelése. Szerk.: Csombor Erzsébet–L. Balogh Béni: Évkönyv 2010. A Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára évkönyve. Esztergom, 2010. 294–301.
- Fehér–Horváth, 2009 = Fehér Csaba – Horváth J. András: Egy irattípus krónikus állapotban: a kórlapok. Levéltári Szemle, 2009. 2. sz. 33–51.
- Györgyi, 2021 = Györgyi Csaba: Civil a pályán. A civil szervezetek iratainak gyűjtése Budapest Főváros Levéltárában. Levéltári Szemle, 2021. 1. sz. 40–51.
- Haraszi, 2014 = Haraszi Viktor: Gyűjtőterületi szubjektív– a gyűjtőterület egyes kérdései egy városi levéltár szemszögéből. Levéltári Szemle, 2014. 2. sz. 13–30.
- Horváth, 2016 = Horváth J. András: A fővárosi egészségügyi szervek forrásjellemezői, maradandó értékű iratai. Kézirat, 2016.
- Kocsis, 2015 = Kocsis Piroska: Szakmai koordinációs megbeszélések a Magyar Nemzeti Levéltárban, 2014. október – 2015. május. Levéltári Szemle, 2015. 3. sz. 9–24.
- Koltai, 2020 = Koltai Gábor: A fővárosi oktatási-nevelési szervek maradandó értékű iratainak feltárása és gyűjtése I. Levéltári Szemle, 2020. 4. sz. 31–51.
- Koltai, 2022 = Koltai Gábor: A fővárosi oktatási-nevelési szervek maradandó értékű iratainak feltárása és gyűjtése II. Iratátvételi tapasztalatok. Levéltári Szemle, 2022. 4. sz. 27–35.
- Koltai–Ogoljuk-Berzsenyi, 2020 = Koltai Gábor – Ogoljuk-Berzsenyi Anett: Konceptió a Budapest Főváros Levéltára illetékességi és gyűjtőkörébe tartozó maradandó értékű egészségügyi iratok feltárására és átvételére. Kézirat, 2020.
- Nagy, 2021 = Nagy Ágnes: A magánélet dokumentációs univerzuma. Elméleti megfontolások és gyakorlati tapasztalatok a magániratgyűjtés terepén. Levéltári Szemle, 2021. 2. sz. 56–81.
- Nagy, 2022 = Nagy Ágnes: A magánélet dokumentációs univerzuma. Elméleti megfontolások és gyakorlati tapasztalatok a magániratgyűjtés terepén II. Levéltári Szemle, 2022. 1. sz. 15–26.
- Sasfi, 2020 = Sasfi Csaba: Egészségügyi dokumentáció mint a levéltáros szakma (egyik) nagy kihívása. Levéltári Közlemények, 2020. 91. 123–146.
- Schneider, 1973–74 = Schneider Miklós: Értékminimum – forrásérték. Észrevételek néhány új irattári tervhez. Levéltári Közlemények, 1973–74. 44–45. 1–2. 505–514.
- Takács, 2002 = Takács Edit: Az egészségügyi intézmények (kórházak, rendelőintézetek stb.) iratkezelésének tapasztalatai. Szerk.: Bana József – Breinich Gábor – Káli Csaba: Magyar Levéltárosok Egyesülete 2001. évi vándorgyűlése. Bp., 2002. 40–48.

Dékány Szilveszter

A Habsburg Ottó Alapítvány online megjelenése és digitális kommunikációs felületei

Nehéz vitatni azt az állítást, hogy 2023-ban, jelen cikk keletkezésekor egy közgyűjtemény számára az internetes megjelenés, az önmagáról online közölt kép kiemelt jelentőségű. A leendő kutató vagy látogató a legtöbb esetben itt találkozik először az intézménnyel, itt nézi meg először, hogy milyen szolgáltatást tud nyújtani a számára és hogyan léphet kapcsolatba vele. Éppen ezért egyáltalán nem mindegy, hogy milyen benyomásokat tud nyújtani egy webes felület, majd hogyan vonja be a felhasználót. A tapasztalt első benyomás, a használhatóság, a könnyen kezelhetőség, az átláthatóság, az informativitás mind olyan befolyásoló tényezők, amelyek meglétének vagy hiányának az érdeklődő látogatók kedvének meghozatala vagy adott esetben elriasztása egyaránt a következménye lehet. A Habsburg Ottó Alapítvány (HOAL) tevékenysége két nagy egységre bontható: egyrészt magában foglalja a gyűjteményi részt, azaz a tárgyi hagyatékot, levelezést, könyvtárat, fotó- és audiovizuális gyűjteményt és ezek kezelését, feldolgozását. Másrészt pedig a Habsburg Ottó életével és munkásságával kapcsolatos szellemi hagyaték ápolását: információk gyűjtését és közzétételét, kulturális és tudományos rendezvények szervezését, kutatási tevékenységeket, valamint az európai identitás és örökség népszerűsítését. E két fő tevékenységi körnek összehangolása és egységes formában történő megjelenítése alkalmanként érdekes kihívás számunkra.

Honlap

A Habsburg Ottó Alapítvány honlapjának 2019-es indulásától kezdve célul tűztük ki, hogy e felület ne csupán egy statikus digitális emlékmű legyen, hanem dinamikus információs központ is névadónk életművének, politikai tevékenységének bemutatásához és a Habsburg-családhoz köthető kulturális hagyományok alaposabb megismeréséhez. A HOAL honlapja lehetőséget kínál az érdeklődőknek, hogy mélyebben megismerjék és tanulmányozzák az Osztrák–Magyar Monarchia egykori trónörökösének és a jelentős európai politikusnak az életművét, ugyanakkor figyelemmel kísérjék szellemi örökségére épülő tevékenységünk alakulását, és akár részt is vegyenek ebben a folyamatban. A honlap egy többfunkciós eszköz, amelynek számos célja lehet.

Információközlés: A Hírek menüpontban beszámolók a mindennapi tevékenységről, kapcsolatokról, a gyűjtemény feldolgozásának állapotáról és rendezvényeinkről.

Kutatási eszköz: A honlapon keresztül elérhető az online digitális archívum, amelynek segítségével böngészhetik a gyűjtemény különböző egységeit és tervezhetik kutatásaikat. Ez megkönnyíti a kutatási folyamatot és hatékonyabbá teszi az információközlést.

Kulturális örökség megosztása: Digitalizált dokumentumokat és archív felvételeket is itt tudunk megosztani a közönséggel. Fontosnak tartjuk, hogy a gyűjtemény feldolgozása közben munkatársaink tudományos ismeretterjesztő tartalmak írásával betekintést engedjenek az éppen aktuális kutatási területükbe, érdekességeket, gyűjteményi darabokat bemutatva, például évfordulókhöz kapcsolódva.

Kapcsolatépítés és kommunikáció: A honlap révén könnyebb a kapcsolattartás a kutatókkal, történészekkel és érdeklődőkkel. A látogatók visszajelzéseket küldhetnek, érdeklődhetnek a szolgáltatásokról és részt vehetnek a HOAL által szervezett rendezvényeken.

Marketing és hírközlés: A honlapon keresztül osztjuk meg és promótáljuk a HOAL által szervezett eseményeket, a tevékenységének népszerűsítésével kapcsolatos rendezvényeket, valamint a kiadványokat. Ezáltal segíti elő a HOAL szélesebb körű ismertségének növelését.

A téma jellegéből adódóan a honlap kialakításakor egyértelmű volt, hogy a többnyelvűség fontos szempont, a magyar nyelv mellett német és angol verzió létezik. A statikus menüpontoknál már eleve három nyelven indult az oldal, az újonnan keletkező tartalmak kapcsán pedig törekszünk arra, hogy a magyar nyelven keletkezett tartalom, egy-egy cikk vagy bejegyzés minél hamarabb – a fordításokat házon belül végezve – kerüljön ki a többi nyelven is. A látogatói statisztikák is alátámasztják ezt a törekvést. A Google Analytics adatai alapján az oldalletöltések kicsit több mint 40%-a történik magyar IP címről.

A nyitóoldal felső sávjában mindig a három legfrissebb hír borítóképe, egy cím és egy rövid lead egy sliderben váltakozva látható, ez eleve ad némi dinamikát a weboldalnak. A felső főmenüsor és a nyitóoldal alsó fele pedig a további belső navigációt segítik. Az áttekinthetőség és a letisztult dizájn tudatos koncepció része, valamint törekszünk arra, hogy a megjelenő cikkek vizuálisan és a szöveg szintjén is alkalmazkodjanak az online tér nyújtotta lehetőségekhez és keretrendszerhez. A HOAL logó nem csak védjegyként, de szervezőelemként is szolgál, motívumai több helyen is visszaköszönnek a honlap dizájnjában (például nagyobb menüpontokra ráhúzásnál megjelenik a logó grafikai része, de ugyanez történik a Kapcsolat menüpontban szereplő munkatársaink leírásainál is), így alakítva ki a befogadóban egy egységes képet, koncepciót, amelyet az alapítvánnyal kapcsol össze. Célunk, hogy a vizuális élmény a későbbiekben is segítse a HOAL „előhívását” az emlékezőben.

A HOAL-honlap 2023 nyarán egy alaposabb „ránccfelvarráson” esett át, amely során a gyűjteménnyel kapcsolatos felülete áttekinthetőbb lett, és a különböző típusú egységek jól elkülönülő aloldalt kaptak. Elsődleges szempont a kereshetőség, a navigálás megkönnyítése volt. A Levéltár menüpont alatt elérhető a Habsburg Ottó Gyűjtemény (fond) története, Habsburg Ottó 1988 és 2011 közötti magyar vonatkozású levelezése és levelezőpartnereinek listája, valamint az éveken át (1952–2007 között) készített több folyóméternyi géppel írt, külpolitikai helyzetjelentések anyaga. Könyvtárunkban őrizzük Habsburg Ottó könyv-, hírlap- és cikkgyűjteményét, amely egyrészt az általa írt publicisztikáit, illetve személyes könyvtárát is tartalmazza. Ide is közvetlenül bekötöttük a már publikált anyagokat, jelenleg a Magyar Hírlap, az Új Európa és a Vorarlberger

Nachrichten című lapokban megjelent írások között kereshetünk. A fotó- és audio-vizuális gyűjtemény menüpontján keresztül fényképeinkről nyerhetnek információt a kutatók egy keresőhivatkozással kiegészítve, és a YouTube lejátszási listánkon lévő videófelveteleket is elérhetik innen. Annak érdekében, hogy az érdeklődők minden eseményünkről és publikációnkról időben és egyszerűen értesülhessenek, létrehoztunk egy Programok menüpontot, illetve, mivel a HOAL-kiadványok száma évről-évre több kötetel növekszik, célszerű volt ezeket is egy nagy főmenüpontba összegyűjteni, lehetőséget adva az adott kiadvány letöltésére vagy a megvásárlására linken keresztül.

Hírlevelek

Nagyon érdekes része az online kommunikációnak a hírlevélküldés. Az az igény, hogy közvetlenül a postaládánkba, azaz postafiókunkba kapjuk a szerkesztett tartalmakat, már régóta létezik. Az internet korai időszakától kezdve működnek levelezőlisták vagy a nagyobb online médiumok is mind rendelkeznek hírlevélküldő szolgáltatással. Volt egy időszak, amikor a hírlevélküldés a kéréstlen vicces vagy „cukiállatos” videóknak köszönhetően sokak által talán idejétmúltnak tartott műfajjá vált. A mi tapasztalataink szerint viszont ez mára nem egészen így van, és a hírlevélküldés újra (vagy még mindig) népszerű. A feliratkozók száma folyamatosan gyarapszik, amelynek mértéke a Facebook-követések számának emelkedését is meghaladja. Ennek oka egyrészt lehet a fals információk, a fake news terjedése által kiváltott igény a megbízható forrásból származó, közvetlenül, a tartalomgyártótól a hírfogyasztóhoz direkt úton eljuttatott hírekre, és talán az is, hogy a social mediában esetenként tapasztalható kakofón hírzajban, amelyben a reklámok térnyerése is jelentős, egyre több irányból érkeznek folyamatosan az információ-impulzusok, s könnyű lemaradni a felhasználó számára értékes tartalmakról. A hírlevél tehát tapasztalataink szerint a szakmailag kulturált, hirdetésmentes és nem elsősorban vásárlásra ösztönző, hanem információkkal szolgáló hírlevél mint online tartalom, egyre népszerűbb jelenleg felhasználóink körében. A HOAL gyakorlata a hírlevelek szerkesztésénél az, hogy a honlap legutóbbi főoldali híreit összegyűjtve borítóképpel, címmel és rövid bevezetővel ellátva rakjuk egy csomagba, az eredeti terv szerint mindig 4-5 összegyűlt hírnél kiküldve, de ez a szám a hírek sűrűségét tekintve akár a 8-10-et is elérheti. A hírlevélküldésre történő feliratkozás a honlap főoldalán keresztül lehetséges, de összekötve az offline és online teret a rendezvényeinken is lehetőséget biztosítunk erre.

A híreknek és egyéb újonnan felkerült tartalmaknak a honlapon történő élesítésével azonban még nincs kész a kommunikációs csomag. Ekkor merül fel a kérdés, hogy hogyan juttassuk el azokat a közönség képernyőjére, akiknek nem feltétlenül jut eszükbe külön ellátogatni a weboldalra, vagyis nem közvetlenül rákeresve jutnak el a honlaphírhoz. és itt jön a képbe a közösségi felületeken történő megosztás.

Social media

A digitális korszak jelentős változásokat hozott a levéltárak és a közönségkapcsolatok területén. A közösségi média új szintre emelte a levéltárak kommunikációját is és a gyűjtemények nyilvánossággal való megosztásának lehetőségeit. A közösségimédia-platfomok globális elérést biztosítanak a levéltárak számára, így szélesebb és változatosabb közönséghez juthatnak el tartalmaik. Ez a megnövekedett láthatóság segíthet a levéltáraknak kapcsolatba lépni olyanokkal, akik korábban talán nem is tudtak a létezésükről – így a HOAL számára is mint újonnan létrejött gyűjtemény részére, ez különösen nagy segítség volt. Ma már nem is érdemes nagyon részletezni, hogy milyen további előnyökkel jár a Facebookon való megjelenés, így egyértelmű volt, hogy a HOAL virtuális térbe lépésével, azaz a honlap felállításával párhuzamosan létrehozunk saját Facebook-oldalt is. A megjelenés kialakítása alkalmazkodik a HOAL arculatához, igaz a Facebook adottságai csak korlátozott mértékben teszik lehetővé a saját arculati elemek használatát. A tartalmi lehetőségeket tekintve hiányossága például, hogy az oldal alapadatainál kötelezően kitöltendő mezőben, nem létezik 'levéltár' opció, (miközben 'könyvtár' vagy 'múzeum' egyébként igen), így a 'local service', 'local business' vagy a 'government organization' között billegve lehet ezt a részt kitölteni. Szerencsére akár több kulcsszót is meg lehet adni, ez talán árnyalhatja a képet. A közösségi tartalommegosztást tekintve más oldalakhoz hasonlóan a HOAL-honlap Hírek menüpontjába kikerülő anyagok megosztása az elsődleges, és ilyen formában az intézmény Facebook-oldala közvetítő közegként játszik szerepet. Tehát a cél az, hogy az érdeklődők – akik egyébként nem látogatnak el a honlapra – hírfolyamába bekerüljenek újdonságaink. Ezen a felületen elég nagy a verseny, és mivel az oldalak alapértelmezettként csak az algoritmus által válogatott tartalmakat szelektálják a követőknek, és külön be kell állítani, ha egy adott oldal összes posztját látni szeretnénk, ezért érdemes olyan tartalmakat közzétenni, amelyek javíthatnak a megjelenési pozíciónkon. A saját (nem kívülről linkelt) képek vagy videók előnyt élveznek, és a sok reakciót vagy kommentet kapott posztok is javíthatnak az elérésünkön. A posztokhoz mindig kerül egy páromdatos bevezető, ami általában a cikkek *lead*jén alapuló egyszerűsített verzió; ugyanaz a tartalom nem feltétlenül működik ugyanúgy a honlapon és a közösségi médiában. Általában magyar és angol nyelven kerülnek ki a tartalmak, ami ezek linkelését is sajátossá teszi, így egy poszthoz több link is kerül. Ahol lehetséges, ott a kísérőszövegben taggeljük a közreműködő partnereket, szervezeteket. Maga a Facebook-oldal nem alkalmas arra, hogy tudományos jellegű, például a gyűjtemény érdekességeit bemutató tartalmakat közvetlenül közzétegyünk, inkább a fent említett közvetítői funkciójának köszönhetően egy-egy ajánlást tudunk tenni abba az irányba, hogy a honlapon olvassák el a részletes cikket. Érdekes megfigyelni azokat az átkattintási statisztikákat, amelyek egy-egy poszthoz kapcsolódnak: általában töredéke a látogatóknak az, aki ténylegesen át is megy a honlapi tartalomra, legtöbbször a poszt rövid leírása is elég, esetleg egy gyors tetszésnyilvánítás, és folytatódik a továbbgörgetés. Ez a fajta médiafogyasztás igen elterjedt, éppen ezért fontos,

hogy lehetőleg gyorsan ható vizuális tartalommal tudjuk kiegészíteni a rövid szöveget, ami akár adott esetben a továbbkattintási kedvet is meghozza. Egy jó kép és egy rövid, kontextusba helyezett szöveg együtt már jó eléréseket tud nyújtani. És itt jön be a közösségi oldal valóban közösségi része, a kommentelés, tetszésnyilvánítás (lajkok formájában). Természetesen mi is arra törekszünk, hogy minél jobb mutatókat tudjunk ezen a területen is felmutatni. Arra is ügyelünk, hogy a közzétett tartalmak ne „fedjék” egymást, mert ha túl sűrűn követik egymást a posztok, akkor hamar elsikkadhat a tartalom, ezért tervezetten hagyunk időközt két poszt megjelenítése között. A posztok mellett a Facebook-oldal másik fontos funkciója az események közzétételének lehetősége. Sokan kizárólag innen tájékozódnak a számukra érdekes rendezvényekről, programokról, így ennek megfelelően a HOAL eseményeit itt is hirdetjük, népszerűsítjük. Az egyes rendezvények alapvető információi mellett (mikor, hol és mi várható) a regisztráció szükségességét és az ehhez vezető linket is feltüntetjük. Ez hasznos és sokat is használt funkció. A HOAL Facebook-oldala a jelenlegi 1800 körüli, organikusan eredeztethető követővel – az intézmény méretéhez, a téma specializáltságához és ahhoz a tényhez viszonyítva, hogy egy négyéves alapítványról van szó – reális követői számot mutat.

További social media platform, amelyet használunk, az Instagram, a ma már a Facebookot is tulajdonló Meta tulajdonában lévő fotó- és videómegosztó-oldal. Felmerül a kérdés, hogy miért van szükség a Facebook mellett további oldalakra? Tapasztalataink szerint azonban ennek a felületnek egészen más a követői összetétele. Kevesebb követővel és közösségi interakcióval bír az oldalunk a Facebookhoz képest, hiszen kevesebb közösség-szervező funkcióval rendelkezik ez a felület jelenleg (például külső hivatkozás kezelése, események), mégis van egy olyan bázis, akik érdeklődésének fenntartása okán érdemes számunkra e fiókot működtetni. A tartalmat ezen a platformon egyértelműen a vizualitás határozza meg, így mi alapvetően a mintegy 30 000 fénykép tartalmazó fotó- és audiovizuális gyűjteményünk anyagából válogatva teszünk közzé posztokat, például egy-egy érdekes, adott esetben neves fotóművészek által készített, Habsburg Ottó családi vagy hivatali mindennapjaihoz köthető képet. A megjelenített posztok alapvetően köthetők a honlapon olvasható tartalmakhoz, vagy egy hír megosztása történik általuk, esetleg valamilyen évfordulóhoz, jeles naphoz köthető megemlékezéshez kapcsolódnak.

A HOAL közösségi oldalainak létrehozásakor a felhasználhatósági szempontok mellett, figyelembe vettük a leendő elérési irányokat is. A Facebook-oldal a magyarországi és nemzetközi célközönség megszólításában nélkülözhetetlen, azonban vannak még egyéb felületek is a közösségi kapcsolatok kezelésére. Habsburg Ottó mint politikus, külpolitikai szakértő, publicista személyéből és tevékenységének jellegéből adódóan és a nemzetközi trendekhez igazodva a Twitter (ma már X néven) is célszerű választás. Létezik alapítványi fiók, amelyet adott esetben használunk tartalommegosztásra, illetve újraosztásra, lényegében a Facebookra készített tartalmakat közöljük itt is.

Nagyon hasznos felületnek bizonyult számunkra a videós tartalommegosztás legnépszerűbb platformja, a YouTube, ahol a gyűjteményi audiovizuális tartalmakból található válogatást az idelátogatók. A rendszerváltás környékén a magyar mozikban nagy népszerűségnek örvendett az Isten akaratából, majd a Századunk tanúja: Habsburg Ottó

című dokumentumfilm Bokor Péter rendezésében, azonban az kevésbé ismert, hogy a felvételekhez több száz órnyi nyersanyagot rögzítettek Pöckingben, Strasbourgban és más helyszíneken. Ebből az anyagból készített válogatásokat is találhat az idelátogató a HOAL csatornáján, ahol ennek a hatalmas felvételmennyiségnek egyes részleteit kiemelve mutatjuk be Habsburg Ottó egy-egy adott témával kapcsolatos gondolatait. Ezeknél a publikációknál fontosnak tartottuk – a befogadhatósági szempontokat figyelembe véve –, hogy néhány percnél ne legyenek hosszabbak, tehát klipszerűen lehessen őket fogyasztani. Ezért nem az egész videót tettük közzé, hanem a tematikus részletekkel mindenki a saját érdeklődésének megfelelő témát választhatja ki. Így például a legnépszerűbb ebből a sorozatból a Habsburg Ottó a magyar nyelv tanulásáról című, illetve a Habsburg Ottó legitimizmusa című videó, de igen nézett még a kissé meglepő témaválasztású Habsburg Ottó, a dohányzás és a III. világháború című kisfilm is. Különböző HOAL-rendezvényeken készült videókat is publikál a csatorna, de tapasztalataink szerint messze fogékonyabbak a nézők az archív felvételek közlésére, amelyhez jó alapot ad a HOAL audiovizuális gyűjteménye. Habsburg Ottó szellemi otthona, a Nemzetközi Páneurópa Unió osztrák ága (Paneuropabewegung Österreich) 2022 márciusában tette közzé azt a videót a YouTube-csatornáján, amely Habsburg Ottó 2003-as bregenzi és 2005-ös wolfurti előadásából közöl részleteket Über Putin: Wie Otto von Habbsurg ihn einschätzte címmel. A videóban olyan meglátások szerepelnek a 2000-es évek elejéről, amelyek ma joggal számíthatnak nagy érdeklődésre. A videót magyarul feliratozva közzétettük saját csatornánkon, és egészen hamar felkapott lett, több médium is átvette, hivatkozott rá, és számunkra is váratlanul magas látogatottságot hozott, ma több mint 66 000 megtekintésnél tart. Ez egy meglehetősen ritka példa arra, amikor egy közgyűjteményi tartalom is virálissá tud válni.

Digitális archívum

A HOAL-gyűjtemény egyes egységeinek online megjelenítése kezdettől fogva prioritás volt, így a rendszerezés, jegyzékelés és feldolgozó munka után következő lépésként a publikálás webes alapú kiépítése következett. Egy olyan alkalmazásra volt szükségünk, amely alkalmas a különböző dokumentumtípusok bemutatására, könnyen kezelhető, felhasználóbarát, kereshető és a dizájn is a saját arculatunkhoz igazítható. Saját fejlesztésben eleve nem gondolkodtunk, így több, a piacon elérhető lehetőséget megvizsgálva alakult ki végül a jelenlegi, 2023 januárjában elindult felület. Ez a rendszer a Tripont és az osztrák Treventus közös fejlesztése, amelyet közösen a HOAL igényeire és látványában a honlap megjelenéséhez igazítottunk. A digitális archívum a honlap aloldalaként, saját aldomainen is elérhető, így közvetlenül is megtalálható. A hozzáférés négy szintre osztható. Alapesetként a keresés, a találatok megtekintése és kutatása teljesen ingyenesen és azonnal használható. Regisztráció és bejelentkezés után pedig lehetőség van a találatok mentésére, az állományok kis méretben való letöltésére, azaz a könyvjelző funkció használatára (könyvjelzőzésére), valamint zárt tartalmak megtekintésére is. Ez utóbbi funkció kutatószolgálati értelemben is használható, személyes bejelentkezés

után, csak az adott user részére elérhető anyagokat is tudunk itt az érdeklődő kutatók rendelkezésére bocsátani. Két további hozzáférési szinten a szerkesztői és az admin jogsútságú felhasználók férnek hozzá a felülethez. A nyitólapon közepén rögtön az egyszerű keresés mező található, itt kulcsszó alapján a metaadatmezőkben, leírásokban kereshetünk, az összetett kereséssel pedig tovább szűkíthető a keresési kör. A HOAL-honlap nyelvi beállításához hasonlóan itt is három nyelven, magyarul, angolul és németül használhatjuk a felületet. A Gyűjtemények menüpontban hozhatunk létre könnyen átlátható módon egyes tematikus egységeket bemutató részeket, így például iratok, magyar nyelvű levelezés, cikkgyűjtemények, fotógyűjtemény. A Gyűjtemények bejegyzéseiként tekinthetők meg az egyes dokumentumok, azok metaadatai és OCR-ezett átirrt szövege. A megjelenítés egyértelmű, felhasználóbarát és könnyen kezelhető. A metaadat-struktúrát a saját anyagunkhoz kapcsolódó igényeink szerint alakítottuk ki, összesen 25-féle beviteli mezőben, taxonómia alapján adathozhatunk névtérből és közvetlen bevittel is. A Keresés menüpont alatt az egyszerű tárgyszavas keresés mellett a találatok szűkítésére is van lehetőség a metaadatmezőkön keresztül. Szűrhetünk többek között helyszínre, témára, kategóriára, dokumentumtípusra vagy éppen egy időintervallum megadásával. A képeket előnézetben is megnézhetjük, sok esetben ez is elég, de a gyors képkezelésnek köszönhetően bátran zoomolhatunk is. A platform saját OCR-rel rendelkezik, így a feltöltött dokumentumokat automatikusan szövegfelismerésnek veti alá, a Keresés funkció természetesen ebben az átirrt tartalomban is működik. Az anyagok feltöltését, metaadatosítását és publikussá tételének beállítását magunk tudjuk végezni. Összességében egy jól használható rendszerről van szó, amely a HOAL-hoz hasonló, gyűjteményükben különböző dokumentumtípusokkal rendelkező kisebb intézmények számára ideális, de nagyobb anyagok közzététele kapcsán is megállja a helyét.

A HOAL honlapja és közösségimédia-platformjai fontos szerepet játszanak a Habsburg Ottó és az európai történelem iránt érdeklődők számára a témával kapcsolatos információk átadásában. Az online jelenlét lehetővé teszi, hogy felfedezzék és tanulmányozzák az európai történelem egyik meghatározó személyiségét. Emellett arra is használjuk az internetes platformokat, hogy kommunikáljunk és konzultáljunk a közösséggel, az érdeklődőkkel és a leendő kutatókkal. A HOAL és más levéltárak számára az online megjelenés egy sokoldalú eszköz, amely nemcsak a történeti dokumentumok megőrzését és hozzáférhetőségét teszi lehetővé, hanem erősíti a közösségi kapcsolatokat is. A levéltáraknak folyamatosan figyelemmel kell kísérniük a közösségi média változásait és a technológia fejlődésével párhuzamosan alkalmazkodniuk kell a változó környezethez, hogy a digitális korban is jelen tudjanak maradni.

(A szöveg technikai részletei a 2023. októberi adatokat tartalmazzák.)

Honlap:	www.hoal.hu
Facebook:	www.facebook.com/habsburgottoalapitvany
Instagram:	www.instagram.com/habsburgottoalapitvany
YouTube:	www.youtube.com/@habsburgottoalapitvany
Habsburg Ottó archívum:	archivum.hoal.hu

Garami Erika**Online felületek használata Budapest Főváros Levéltára kommunikációjában**

Budapest Főváros Levéltára (BFL) a levéltárak működésével szemben támasztott megváltozott igényekre válaszolva hozta létre az (V.) Tájékoztatási és Közművelődési Főosztályt 2014-ben. Az intézmény kommunikációs stratégiai tervének fontos eleme az online kommunikáció. A „nyitott levéltárak” gondolata több mint egy hivatalos program, sokkal inkább mindennapi gyakorlat a levéltár és annak vezetősége részéről a levéltárat használók felé. A kommunikációért felelős osztály feladata sokrétű, és az elmúlt közel tíz év alatt is sokat változott. Az online felületek folyamatosan módosulnak, ahogy a felhasználók igényei is.

A BFL az alábbi 15 online felületet kezeli:

Budapest Főváros Levéltára

- honlap <https://bparchiv.hu/>
- Facebook-oldal
- Instagram-oldal
- TikTok-oldal
- YouTube-csatorna
- Videotorium-csatorna
- belső online üzenőfal
- körlevél (email) a dolgozók számára

Magyar Levéltárosok Egyesülete

- honlap <https://archivportal.hu/>
- Facebook-oldal

Háborúban megerőszkolt nők emlékezete

- honlap <https://www.elhallgatva.hu/>
- Facebook-oldal

Városliget topotéka

- <https://varosliget.topoteka.net/>

A magyarországi topotékák közös Facebook-oldala

Az MTI online felületén küld be BFL-s híreket.

Honlapunk

Honlapunk elsősorban a szakmabelieket, illetve a kutatókat szólítja meg, valamint különösen a rendezvények esetében az érdeklődő, szélesebb közönséget célozzuk meg. A <https://bparchiv.hu/> oldalt 2015-ben fejlesztettük, azóta technikai megoldásai felett eljárt az idő. A jelenlegi honlap tartalomkezelő rendszere nem fog frissülni, a honlapmotor *supportja* a közeljövőben lejár, ezért a levéltár 2024-re új honlappal készül. Az oldal aktív felhasználóinak száma az elmúlt fél évben 5451 volt. A BFL honlapját mintegy háromnegyed részben Magyarországon nézik. Leggyakrabban az adatbázisokra kattintanak rá, amelyet a kutatóknak szóló „fűl”, majd az építészeti tervek tartalmi követnek. Tartalmainkat 71%-ban asztali gépen, 28%-ban mobilon olvassák, a legalacsonyabb a táblagépes követők száma. Ez a felhasználói gyakorlat hasonló a többi általunk kezelt honlap esetében is. Nyaranta megnő az okostelefonon elérők száma az asztali gépről történő elérések rovására.

Ország	Ügyfélszerzés			Visszafordítás			Konverziók		
	Felhasználók	Új felhasználók	Munkamenet	Visszafordítási arány	Oldal / munkamenet	Munkamenet átlagos hossza	Célikonverziós arány	Célhelyezések	Céltérők
	5 877 % a teljesből: 100,00% (5 877)	5 263 % a teljesből: 100,00% (5 263)	9 184 % a teljesből: 100,00% (9 184)	45,32% Átl. a követési időre: 45,32% (0,00%)	2,71 Átl. a követési időre: 2,71 (0,00%)	00:02:43 Átl. a követési időre: 00:02:43 (0,00%)	0,00% Átl. a követési időre: 0,00% (0,00%)	0 % a teljesből: 0,00% (0)	0,00 USD % a teljesből: 0,00% (0,00 USD)
1. Hungary	4 604 (77,60%)	4 006 (76,12%)	7 691 (83,74%)	41,84%	2,82	00:02:55	0,00%	0 (0,00%)	0,00 USD (0,00%)
2. United States	334 (5,63%)	311 (5,91%)	368 (4,01%)	66,30%	1,79	00:01:08	0,00%	0 (0,00%)	0,00 USD (0,00%)
3. (not set)	262 (4,42%)	262 (4,98%)	263 (2,86%)	90,49%	1,15	00:01:11	0,00%	0 (0,00%)	0,00 USD (0,00%)
4. Germany	131 (2,21%)	127 (2,41%)	145 (1,58%)	71,08%	1,81	00:01:24	0,00%	0 (0,00%)	0,00 USD (0,00%)
5. Austria	59 (0,99%)	51 (0,97%)	68 (0,74%)	44,12%	3,12	00:02:07	0,00%	0 (0,00%)	0,00 USD (0,00%)
6. Slovakia	51 (0,86%)	48 (0,91%)	63 (0,69%)	34,92%	3,62	00:03:28	0,00%	0 (0,00%)	0,00 USD (0,00%)
7. United Kingdom	49 (0,83%)	47 (0,89%)	57 (0,62%)	38,60%	2,47	00:02:40	0,00%	0 (0,00%)	0,00 USD (0,00%)
8. Netherlands	45 (0,76%)	45 (0,86%)	45 (0,49%)	73,33%	1,78	00:00:26	0,00%	0 (0,00%)	0,00 USD (0,00%)
9. Romania	38 (0,64%)	36 (0,68%)	53 (0,58%)	52,88%	4,21	00:02:19	0,00%	0 (0,00%)	0,00 USD (0,00%)
10. Finland	35 (0,59%)	34 (0,65%)	37 (0,40%)	78,38%	1,62	00:00:23	0,00%	0 (0,00%)	0,00 USD (0,00%)

A levéltár honlapjának látogatói ország szerinti bontásban (2023. október közepe)

Honlapunkról tematikus oldalak is elérhetők, amelyek egy projekt keretében, gyakran évfordulók kapcsán részben vagy teljes egészében a BFL közreműködésével jöttek létre. Oldalaink: Ybl Miklós Virtuális Archívum, Lajta Béla Virtuális Archívum, Kós Károly Virtuális Archívum, Lakás-Történet Portál, Holokauszt emlékoldal, Trianon 100 térkép, Határon túli helységnevek, Budapesti utcanevek, Heller Ágnes virtuális kiállítás.

A social media

Fontos eleme az online kommunikációnak a *social media*, ezen belül első helyen a BFL Facebook-oldala, ahol a legtöbb hírt jelentetjük meg. Az olyan „klasszikus” levéltári hírek mellett, mint például a kutató- és ügyfélszolgálati hírek, rendezvények, események, nyílt napok információi, új típusú tartalmakat is bevezettünk. Rendezvényeink esetében a korábbiaknál jobban figyelünk az utánkötésre (*follow-up*). 2022 eleje óta adunk hírt kollégáink BFL-n kívüli előadásairól, megjelent könyveiről, fontosabb tanulmányairól.

!! „Gyere, gyere ki a hegyoldalba!” – Levéltári egyperces a tabáni koncertekről!!!

📍 A Gellérthegy, a Budai Vár és a török fürdő között fekvő, nem sokkal korábban parkosított lankás zöld területen 1968-ban rendeztek először ingyenes könnyűzenei koncertet. Bár a nem túl nagy, fákkal tarkított „katlanban” csupán néhány ezer ember lát rá teljesen a színpadra, hamar nagy népszerűségnek örvendett és Budapest egyik meghatározó programjává váltak a májusi 1-jei, különleges hangulatú rendezvények. A májusi mellett az 🇭🇺 augusztus 20-i ünnephez is kapcsolódott tabáni esemény. Az első években a koncerteken kívül gyerekműsorok, fúvós zene és néptánc is szerepelt a repertoáron, de a hetvenes évek elejétől már kizárólag könnyűzenei együttesek fellépésével vált egyenlővé az I. kerületi Tanács Művelődési Háza által szervezett május elsejei koncert. 🎵 A tabáni koncerteken elsősorban azok a zenekarok kaptak fellépési lehetőséget, akik már „bizonyítottak” a Bem rakparti klubban. Ezek közé tartozott a Mini együttes, amelynek neve összefordult a tabáni koncertekkel, később fesztivállal. Idei fellépésüket Török Ádám április 18-án bekövetkezett halála hiúsította meg. 1972-ben Török Ádám javasolta fellépőnek azt a zenekart, amelynek neve sokak számára egyet jelentett a tabáni koncertekkel: az LGT-t. Az 1976-os és 1978-as koncertről tévéadás is készült. 📺

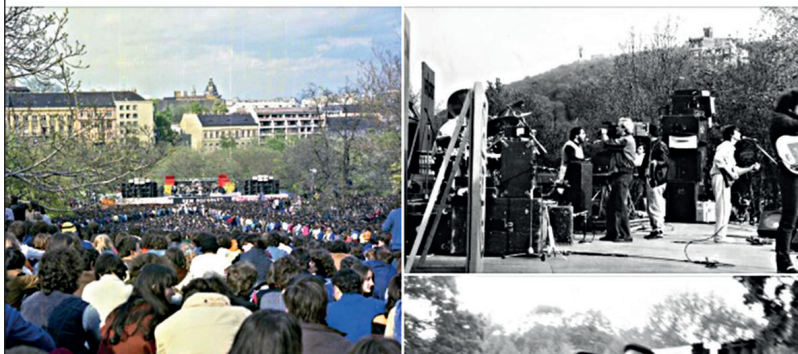
🎧 Később a Beatricétől az Eddán, a Skorpion, a Bikinin át a Hobo Blues Bandig szinte mindenki fellépett a Tabánban, aki számított a hazai rockzenében. A nyolcvanas évek második felében a rendezvény veszített jelentőségéből, s 1987-ben, az LGT (első) búcsúkoncertjével zárult a tabáni koncertek első szakasza. Tíz év szünet után 1997-ben indult újra a rendezvény Tabán Fesztivál néven. Jellege mára kissé megváltozott, a nagy nevek mellett a feltörekvő fiatal és a tribute zenekarok is helyet kapnak. Így a különböző generációk megismerhetik egymás zenéjét. Ami nem változott, az az ingyenesség. 2023-ban öt fellépővel ismét Tabán Fesztivál! 🎪

📌 A tabáni közönség: <https://www.youtube.com/watch?v=Ds14qjQAI7I...>

👤 Garami Erika

Illusztrációk: Fortepan/ Kováts Lajos/Fortepan/Vedres Ági/Rubinstein Sándor/RTV Szegő Erika. 1973-1985

#történelem #levéltár #budapestfővároslevéltára #archives #bfl #budapest #egyperces #tabán #koncert #lgt #mini #törökádám

Az elmúlt évek legnépszerűbb BFL-es Facebook-bejegyzése

Ezek egy része társintézményeink oldalain megjelent posztok, események megosztása a mi FB-oldalunkon. 2023 márciusában egy a korábbiaktól eltérő típusú sorozatot is indítottunk, Levéltári egypercesek címmel. Ezek a főváros történetéhez kapcsolódó érdekességekről, évfordulókról, aktualitásokról szóló írások maximum 2200 leütés hosszúságúak. Igyekszünk olyan kérdésköröket választani, amelyek közérdeklődésre tarthatnak számot akár egy évforduló, akár egy népszerű kutatás kapcsán. A cél az, hogy a kiválasztott téma lehetőség szerint legalább egy ponton kapcsolódjon levéltárunkhoz. Ez lehet egy a BFL-ben őrzött irat, fotó vagy az időszaki kiállítás témája. Sorozatunkban eddig 81 egyperces jelent meg.

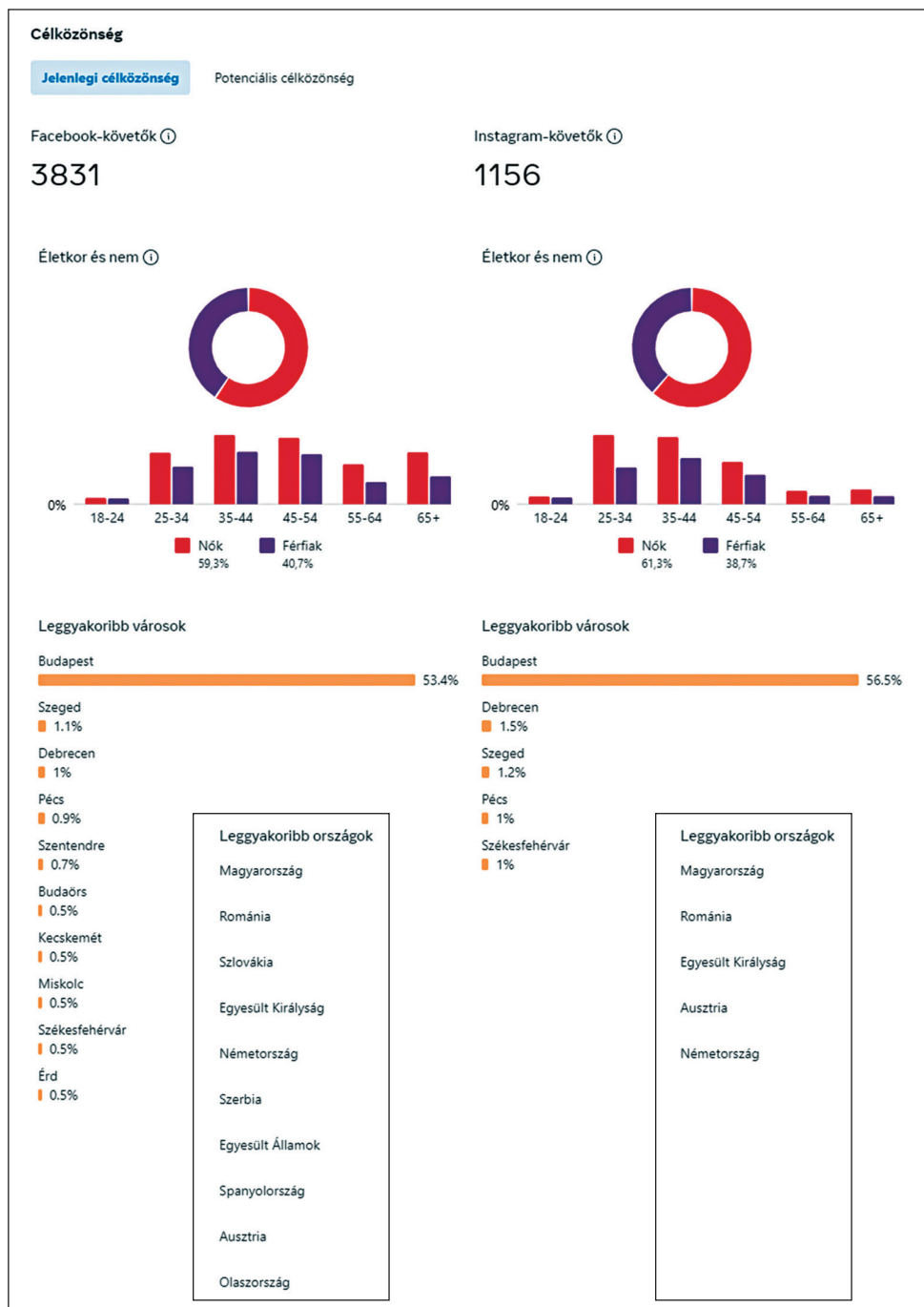
Fizetett hirdetéseket a Facebookon jellemzően a Levéltári piknik, azaz évente egy rendezvény népszerűsítéséhez használtunk eddig. 2023-ban lehetőségünk nyílt három, a YouTube-csatornáinkra feltöltött oktatóvideó (*tutorial video*) – Online felületek használata – Regisztráció és beiratkozás, Tervtári kutatás, Budapest Időgép – megismertetését fizetett hirdetésekkel is támogatni.

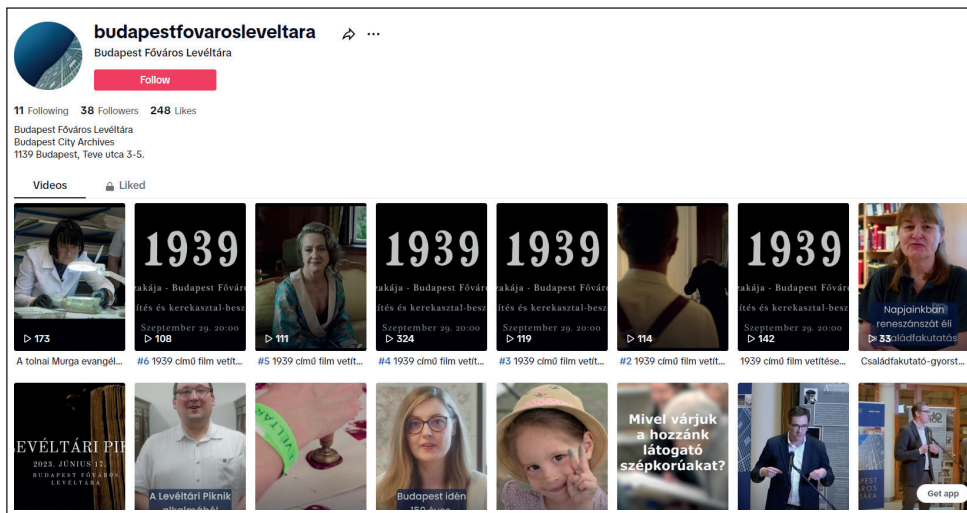
2020-ban 2060 Facebook-követőnk volt, számuk 2023 novemberére 3856-ra emelkedett, ami a Facebook által hasonló oldalak kategóriájába soroltnál magasabb szám. Követőink mintegy 60%-a nő, 40%-a férfi. Legtöbben Budapesten olvasnak minket, ezt követik nagyvárosaink. Facebook-oldalunk követői Magyarországon kívül a következő országokból olvassák posztjainkat: Románia, Szlovákia, Szerbia, Egyesült Királyság, Németország, Amerikai Egyesült Államok, Spanyolország, Ausztria, Olaszország és Ukrajna. Facebook-oldalunk statisztikájának tanúsága szerint az elmúlt évek legnagyobb nézettségű posztjai – a fizetett hirdetésekén kívül – az egypercesek közül kerültek ki. A legmagasabb nézettséget a Tabánban rendezett könnyűzenei koncertekről készült írás érte el: 15 801 bejegyzés megjelenítés, 14 891 elérés, 1279 aktivitás és 18 megosztás. Az elmúlt időszak legmagasabb elérésszáma is egy egyperceshez kapcsolódik, mégpedig a Római-partról szóló íráshoz. Legtöbb aktivitást viszont a budapesti romák történetét feldolgozó kutató-ösztöndíjra kiírt felhívás váltott ki az olvasókból.

A levéltár Instagram-oldalát a Facebook-oldalunkhoz képest kevesebb mint harmadannyian, 1159-en követik. Egy részük megegyezik a Facebook-követőinkkel, ahogy híreink egy része is megegyezik a többi felületen megjelentekkel. A felhasználók 61%-a nő, 39%-a férfi, legtöbben a 25–34 közötti korosztályból. Az Instagram jellegéből és technikai lehetőségeiből következően itt rövidebb szövegek jelennek, jelenhetnek meg, valamint a képek egy része sem azonos a Facebookon publikáltakkal. Ennek technikai oka van: az Instagram egy irat képét csak úgy tudná körbevégni, hogy az olvashatatlaná válna. Az utóbbi idők legnézettebb posztja az 1939 című film vetítésére és az azt követő kerekasztal-beszélgetés népszerűsítésére írt közlemény lett. A legtöbb kedvelést a budapesti hidakról összegyűjtött *fun facts* típusú Levéltári egyperces hozta.

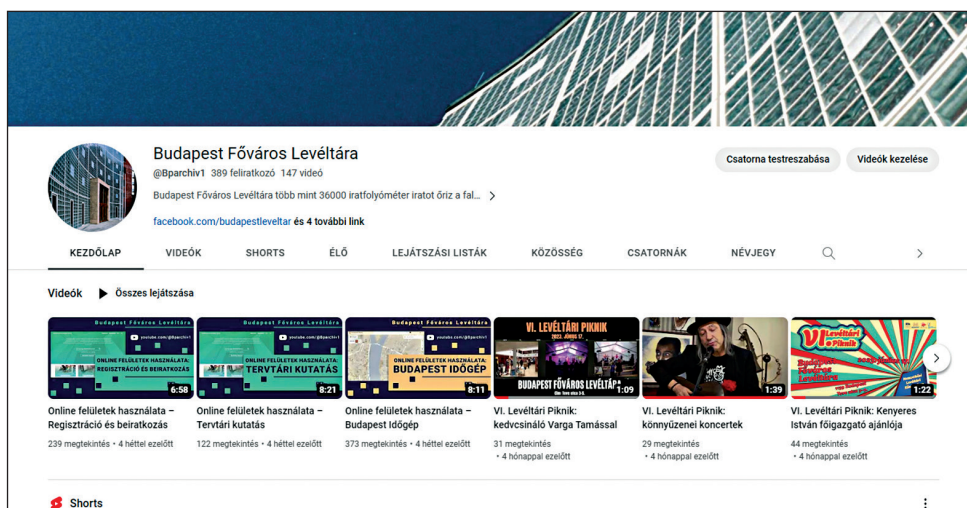
A BFL kommunikációs csomagjának legújabb tagja a 2022 szeptemberében indult TikTok-oldal (*budapestfvarosleveltara*). Elsősorban a tizenéves és a huszonéves korosztályt kívántuk megcélolni vele, akik számára már kevésbé vonzó a Facebook és az Instagram. Meglepetésünkre a legnézettebb kisfilm a Mivel várjuk a hozzánk látogató szépkorúakat? című, míg a második legnépszerűbb a Budapest – a város és hídjai című kiállításunk megnyitóján elhangzott főpolgármesteri köszöntő volt. Egyik sem tükrözi a célcsoport várható érdeklődését. Nem rendszeresen, inkább kampányszerűen töltötünk fel tartalmakat erre a felületre, és tovább keressük az oldal optimális használatának lehetőségeit. A TikTokban rejlő lehetőségeket még messze nem használtuk ki. Ígéretes kísérleti terep lehet a levéltár-pedagógia számára.

2012 óta Budapest Főváros Levéltára a YouTube-csatornájára tölti fel kisfilmjeit, az időszaki kiállításokkal kapcsolatos tartalmakat, például animációkat, konferenciákon rögzített előadásokat. Egyes konferenciákat élőben is lehet/lehetett követni, különösen a Covid járvány alatt. Készültek úgynevezett imázsfilmek is mind a BFL, mind

A BFL Tik Tok nyitóoldala

A BFL csatornája a YouTube-on

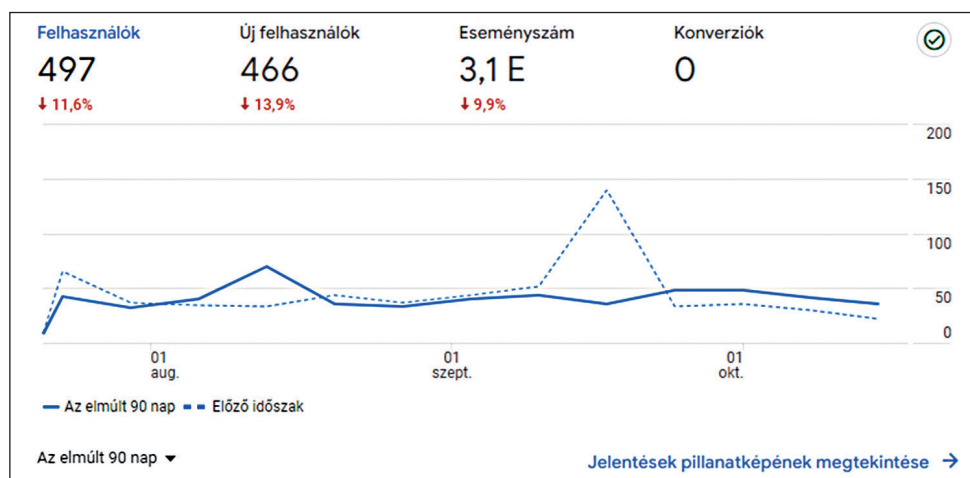
a Magyar Levéltárosok Egyesülete (MLE) számára. A nézettséget kívántuk emelni azzal is, hogy ismert embereket, jelen esetben két színművészt, Ónodi Esztert, illetve Reviczky Gábort kértük fel közreműködésre. Jelenleg a csatorna 147 filmet kínál, amelyeket eddig 42 910-en tekintettek meg. A csatornára eddig 389-en iratkoztak fel.

A YouTube-nál kevésbé ismert, az oktatást célul kitűző Videotorium-oldalon is elérhetők a levéltárunk által feltöltött videók, itt elsősorban a konferenciái előadások nézhetők vissza. Figyelemre méltó, hogy nézettsége mennyivel elmarad a YouTube filmek „népszerűsége” mögött.

A konferenciák, könyvbemutatók, előadások, kerekasztal-beszélgetések, további szakmai és a szélesebb közönség érdeklődésére számot tartó rendezvények mindegyike több online felületünkön is megjelenik. Az utóbbi időszakban több ízben építettünk fel Facebook, Instagram, illetve TikTok kampányt közelgő eseményhez (Chochol Károly fotókiállítás, Levéltári piknik, Budapest – a város és hídjai című időszak kiállítás és az 1939 című film bemutatása). A felületek különböző technikai adottságai miatt a kampányok tartalma nem volt azonos. (Például terjedelmi okokból a Facebookra ki lehet tenni az adott videót, képet, a másik két közösségi médiafelületre nem.)

Levéltári Mozaikok

2019 végén levéltárunk online cikksorozatát indított Levéltári Mozaikok címmel. A folyóirat egy-egy száma a főváros múltjához kapcsolódó, meghatározott terjedelmű, hivatkozásokkal ellátott tanulmányt közöl levéltári források alapján. A kezdeményezés egyik célja, hogy az írásokkal levéltári forrásokat mutassunk be. A tanulmány-sorozat kezdetben a levéltár honlapjának egyik alpontjaként működött, mára Budapesti Levéltári Mozaikok néven önálló oldal (<https://leveltarimozaikok.bparchiv.hu/>). A szerkesztőség hét tagból áll, akik mindannyian a BFL munkatársai.

A Budapesti Levéltári Mozaikok 90 napos statisztikai számai (2023. október közepe)

Magyar Levéltári Portál

Budapest Főváros Levéltára 2008-ban hozta létre a Magyar Levéltári Portált (<https://archivportal.hu/>). A 2022-ben megújult oldal 2017 óta az MLE honlapjával és a hozzá tartozó Facebook-oldallal együtt a BFL-ben működik. Az elektronikus folyóiratként akkreditált honlap célja, hogy a magyarországi levéltárosok és kutatók számára hasznos és érdekes információk egy gyűjtőfelületen legyenek elérhetők. A weboldal egy közös

	Látogatók száma	Látogatások száma
Ma	49	168
Tegnap	130	557
Elmúlt hét	1012	4003
Elmúlt 7 nap	923	3649
Elmúlt 30 nap	5238	18247
Elmúlt 60 nap	12108	49020
Elmúlt 90 nap	98422	65048
Elmúlt 12 hónap	52245	210708
Január-október	49841	181299
Elmúlt év	3061	26499
Összesen	63232	236821

A megújult archivportal.hu látogatóinak száma, 2023. október 7.

projekt keretében a kulturális minisztérium támogatásával jött létre. Az MLE Facebook-oldalát 2543-an követik, s míg a BFL Facebook-oldalát 60% nő és 40% férfi látogatja, addig az MLE esetében a két nem aránya 50-50%. A korosztályokat figyelve a legtöbb látogató a 65 év feletti nők közül kerül ki, őket a 45 és 54 év közötti férfiak követik.

2014 és 2018 között az ICARUS (International Centre for Archival Research) vezetésével a co:op, „co:op – community as opportunity. the creative archives and users network” elnevezésű nemzetközi projekt keretében, a topotéka munkacsoport tevékenységét a BFL irányította. Egy topotékát, a Városligetet levéltárunk nyitotta, és azóta folyamatosan gondozza a felületet. 2018 után sem szűntek meg a topotékák, de a feladatok átalakultak. A topotéka egy-egy közösség, bárki számára az interneten elérhető archívuma. Elsősorban magánkézben lévő fotók és iratok helytörténeti online gyűjteménye. Magyarországon jelenleg 14 topotéka működik. Többségének létrejöttében a BFL segédkezett. Az adminisztrátorok koordinálása, igény szerint új adminisztrátorok képzése, betanítása, valamint az ICARUS felé történő kommunikáció továbbra is a BFL feladata. Levéltárunk látja el a magyarországi topotékák közös Facebook-oldalának (Topotéka – Magyarország) adminisztrátori teendőit. Az oldal 831 követője közül 65,4% nő, többségben a 45–54 évesek vannak, rögtön utánuk a 65 év feletti korcsoport hölgyei következnek. A budapestiek vannak az első helyen, míg a másodikon Berettyóújfalú áll, ahol az első magyarországi topotéka nyílt meg.

Társadalmi szerepvállalásnak is tekinthető feladatunk a Háborúkban megerőszkolt nők emlékezete nevű honlapnak (<https://www.elhallgatva.hu/>) és a hozzá tartozó Facebook-oldalnak a gondozása. Itt új tartalmakat nem hozunk létre, a kapott anyagokat publikáljuk. Ezek a témával kapcsolatos események meghívói, az eseményt követő képgalériák, megjelent cikkek, tanulmányok, könyvek ismertetői, illetve a készülő emlékmű és annak pályázatának hírei. A honlap és a Facebook-oldal tartalma szinte fedi egymást.

Top Posts

ID	Title	Visits
1	Social media marketing workshop MLE-tagok számára	View analytics 325 visits »
2	Pályázati felhívás kutatói ösztöndíj elnyerésére	View analytics 297 visits »
3	Arany Krisztina az új bécsi magyar levéltári delegátus	View analytics 292 visits »
4	Lőrinc-napi találkozót tartottak a Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár munkatársai	View analytics 286 visits »
5	Nyugdíjba vonul Dr. Várady Zoltán igazgató	View analytics 182 visits »
6	A Magyar Levéltárosok Egyesülete vándorgyűlésének programja	View analytics 117 visits »
7	Pályázat a moszkvai magyar levéltári delegátusi pozícióra	View analytics 66 visits »
8	Pro Archivo-emléklapot kapott Polyák Kálmán	View analytics 38 visits »
9	Jelentkezés a Vándorgyűlésen való részvételre	View analytics 28 visits »
10	„Kutatási korlátozások a levéltárban” – elkészült az MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára új oktatóvideója.	View analytics 20 visits »
11	Emléklapot kapott Szálkai Tamás az erdélyi címerek kutatása és tudományos népszerűsítésük terén végzett tevékenységéért	View analytics 12 visits »
12	Levéltári őszi szakmai nap	View analytics 12 visits »
13	Pályázat a Bécsbe akkreditált polgári levéltári delegátusi pozíció betöltésére	View analytics 11 visits »
14	Vác Város Önkormányzata Pro Urbe kitüntetés adományozott Horváth Ferenc levéltárigazgatónak	View analytics 10 visits »
15	Kecskeméti Károly (1933 – 2021)	View analytics 9 visits »
16	Ünnepélyes keretek között mutatták be Egerben a Cseh Zita, Kovács Melinda és Szabó Jolán tiszteletére készült tanulmánykötet	View analytics 9 visits »

A Magyar Levéltári Portál legnépszerűbb posztjai (2023. október közepe)

A téma súlyossága ellenére a tartalmak kevés helyre jutnak el, az oldalak látogatottsága nagyon alacsony. A téma jellegénél fogva a hagyományos online marketingtechnikák itt kevésbé alkalmazhatók. A Facebook-oldal követői között közel 70% nő, közülük a 25–34 évesek vannak a legnagyobb arányban. Az összes követő 64,5%-a budapesti.

Belső kommunikáció – üzenőfal

A belső kommunikáció is fontos szerepet játszik levéltárunk működésében. Kollégáink számára (a létszám 2023 őszén 133 fő) belső elektronikus üzenőfal működik, amely a számítógép bekapcsolását követően felugró ablakként jelenik meg. Ezen számos más osztály által írt információ mellett a Tájékoztatási és Közművelődési Főosztály is információkat ad közre. Híreink szólhatnak a BFL által szervezett vagy a BFL épületében megrendezendő programokról – legyen az közös rendezvény más intézménnyel vagy

uzenet x +

Fájl Szerkesztés Megtekintés

Kedves Kollégák!

Simon Katalin <https://www.youtube.com/watch?v=Jbljv2el0J0> filmen (6:50 - 8:40) között beszél Óbudáról a Magyar Várostörténeti Atlasz-sorozat keretében a hamarosan megjelenő Óbuda Atlasz kapcsán. (Ld. még Facebook)

Üdvözlettel:
V. főosztály

Kedves Kollégák!

A Századok 2023/5. számában több tanulmányt, cikket BFL-s kollégák írtak:

Kenyeres István: A budai és pesti vásárok a középkortól a 19. századig
Herédi Attila: Partrendőrség Pesten (1870-1874)
Sipos András: Budapest bevételét és beruházásait a két világháború között
Lukács Anikó: A Szent István-ünnep mint idegenforgalmi esemény Budapesten
Rácz Attila: A fővárosi népi ellenőrzési bizottságok működése 1958-1959-ben
Kenyeres István: A Budapest Időgép mint a történeti kutatás eszköze
Hermann István - Toma Katalin: Budapest történeti monográfia

Üdvözlettel:
V. főosztály

Kedves Kollégák!

Budapest Főváros Levéltára és Budapest Főváros Önkormányzata Főpolgármesteri Hivatal Várostervezési Főosztálya szervezésében EKLEKTIKÁTÓL A BRUTALIZMUSIG 2017-2022 között feltárt építészeti értékek Budapesten című, 2023. október 12-én a BFL I. emeletén megnyílt tablókiallítás 2024. január 31-ig tekinthető meg.

Üdvözlettel:
V. főosztály

Kedves Kollégák!

A Fons folyóiratban megjelent Garami Erika: Mit kóstált a bor? A bor árának alakulása Mária Teréziától a szabadságharcig című írása.

Üdvözlettel:
V. főosztály

Kedves Kollégák!

Budapest - a város és hídjai c. kiállításunkról László Zsófiával két interjú is készült, amelyek visszahallgathatók:

Magyar Katolikus Rádió - Pesti mesék Budapest hídjai 1. rész
<https://www.katolikusradio.hu/musoraink/adas/1/619428>
6:28-tól

Hidak 2. rész
<https://www.katolikusradio.hu/musoraink/adas/1/620482>
5:00-tól

A BFL belső online üzenőfala

más intézmény nyílt programja az épületben –, új könyveink megjelenéséről, kiállításainkról és a kollégáink BFL-n kívüli előadásairól, megjelenéséről. Osztályunk belső körleveleket is küld a kollégáknak, tartalmuk jellemzően emlékeztető közlő programjainkról.

Levéltárunk kommunikációja

Levéltárunk külön nem foglalkoztat szakembert az online felületek kezelésére. Két kolléga saját egyéb munkái mellett látja el tartalommal, szerkeszti, kezeli az oldalakat. A honlapra még egy munkatárs is tölt fel tartalmakat. Az arculati elemek tervezését saját rendezvényeink plakátjai, szórólapjai, illetve a honlap bannerek esetében egy grafikus munkatársunk végzi. A hírek, posztok megjelenését ellenőrzés és engedélyezés előzi meg. Az általunk kezelt honlapok számítástechnikai feladatait, esetleges problémáit

az informatikus munkatársak biztosítják. A kollégák többször vettek részt *social media* és *online marketing* képzésen. A vezetőség munkáját esetenként külsős kommunikációs tanácsadó is segíti. Fontos, és a fluktuáció miatt igazi kihívás a sajtó képviselőivel való kapcsolattartás, aminek nagyobb része szintén az online térben zajlik, sőt a sajtómegjelenések is egyre nagyobb számban az online médiában történnek.

Az éves kommunikációs stratégiával összhangban fontos felmérnünk, hogy mely eseményünket milyen felületeken, milyen eszközökkel és módon érdemes népszerűsíteni. E tevékenység jelentős része eseményeinkhez, rendezvényeinkhez kapcsolódik. Rendezvényeink száma a 2020-as év kivételével folyamatosan nő, a 2021-es 27-ről 2022-ben 47-re emelkedett. Online megjelenéseink száma – az üzenőfal és a belső körlevelek nélkül – 2022-ben: 790, 2023. január 1-től november 7-ig: 759. Az előző év magas számához jelentősen hozzájárult a Chochol Károly életművét bemutató fotókiállításához kapcsolódó kampány, amely több felületen, különböző típusú tartalmakkal jelentkezett. Hagyományos hírek, posztok, kiállítás meghívó stb. mellett naponta rövid videókat publikáltunk, gyakran a művész hangjával.

A hatékonyabb külső és belső kommunikáció érdekében érdemes lenne az online és a hagyományos (offline) kommunikáció hatását vizsgálni, és az eredmények fényében dönteni a kettő arányáról. Ezt a visszajelzések elemzése és feldolgozása is segíti. Minden esetben a lehető legrövidebb időn belül – akár munkaidőn kívül is – válaszolunk az online beérkezett kérdésekre, mégis a legtöbb és legtartalmasabb visszajelzéseket személyesen, például a rendezvényeinken kapjuk. Emellett az online felületek statisztikáinak elemzése nyújt jó alapot a továbbfejlődésre, szükséges-e a meglévő gyakorlaton változtatni, ha igen hol és mit. Érdemes lenne elemezni, hogy az egyes tartalmak milyen nézettséget generálnak. Az online felületek is folyamatosan változnak, ahogy használóik szokásai is. Az elmúlt évek, különösen a világjárvány új kihívások elé állította az intézményeket a kommunikáció területén is. Egyrészt nagyobb figyelmet kaptak az online felületek, másrészt a járvány visszaszorulásával érezhető volt a programokon a személyes jelenlét igénye és fontossága.

A levéltár online és offline kommunikációjának célja azonban továbbra is változatlan: szakmailag alapos, nyitott, a közösséget szolgáló kommunikáció mind a szakma, mind a nagyközönség felé. A kommunikáció támassza alá az intézmény küldetését, erősítse arculatát. Ezzel is növelni szeretnénk levéltárunk ismertségét, és minél szélesebb körben információt nyújtani szolgáltatásainkról.

B. Stenge Csaba

Forrás a szolidaritásról

*Benda Kálmán segítségkérő levele Gábrriel Asztrik Lászlóhoz
Kosáry Domokos bebörtönzése idején 1958-ban*

Kosáry Domokos és Benda Kálmán, a 20. századi – illetve Kosáry Domokos részben a 21. századi – magyar történetírás legkiemelkedőbb egyéniségei közé tartoztak. Mindketten dolgoztak levéltárosként is és a kollegiális kapcsolaton túl közeli barátok is voltak.¹ Életútjuk és kiemelkedő életművük közismert. Szakmai tevékenységük mellett az is köz tudott, hogy egyikük sem volt a pártállami rezsim kegyeltje. A velük szemben alkalmazott retorziók Kosáry Domokos bebörtönzésében csúcsondottak ki, akit 1957. november 14-én tartóztattak le, majd egy koncepciók kémkedési per nyomán 1958. június 18-án négyévi szabadságvesztésre ítélték. Kosáry Domokos végül az 1960. áprilisi amnesztia idején szabadult feltételesén. (1960. április elsején Magyarország „felszabadulásának” 15. évfordulója alkalmából történt meg a részleges politikai közkegyelem kihirdetése).

Benda Kálmán a bebörtönzéstől megmenekült ugyan, bár nála is „rezgett a lécz”.² Barátjáról, Kosáry Domokosról és családjáról azonban Benda a legnehezebb időkben sem feledkezett meg, aminek ékes bizonyítéka egy, az idén nyáron kezembe került levél.

2023 júliusában a Külgazdasági és Külügyminisztérium Klebelsberg Kuno-ösztöndíjával az Amerikai Egyesült Államokban, Indianában a katolikus Notre Dame Egyetemen az ott tanító nemzetközi hírű középkori egyetemtörténész, a premontrei szerzetes Gábrriel Asztrik László³ irathagyatékát tártam fel és jegyzékelttem. A Magyarországot 1947-ben, a kommunista hatalomátvétel miatt elhagyó, Kosáryhoz és Bendához hasonlóan francia orientációjú Gábrriel Asztrik László irathagyatékában bukkantam az e közleményben publikált, 1958 őszén keletkezett levélre, amelyben Benda Kálmán Kosáry Domokos családjának kér tőle segítséget.

Mivel a magyar elhárítás figyelte és részben ellenőrizte a kimenő és bejövő nyugati levelezést, így Benda óvatosságból ezt a levelet Bécsből adatta fel egy volt kollégája, Németh Balázs⁴ református lelkész segítségével, akivel a Ráday Gyűjteményben dol-

¹ A teljesség igénye nélkül Kosáry Domokosról (1913–2007) lásd pl. a Magyar Tudomány 2013. 12. számát (amely születésének 100. évfordulójára megemlékezve egy neki dedikált emlékszám lett), illetve ezen belül különösen Glatz, 2013 és Romsics, 2013, továbbá Vizi, 2007, valamint Berényiné, 2020. Benda Kálmánról (1913–1994) lásd pl. Péter, 1994 és Őze, 2014.

² Lásd erről bővebben: Őze, 2014.

³ Gábrriel Asztrik László (1907–2005) életútjáról a szerző tervez majd a közeljövőben egy részletesebb publikációt is.

⁴ Németh Balázsról (1931–2018) lásd részleteiben: Novák, 2019. Ezúton is szeretném megköszönni Bartha Ákos forrással kapcsolatos segítségét.

goztak együtt 1954–56-ban, és akit segélyszállítmányok koordinálása közben Bécsben ért az 1956. november 4-ei szovjet támadás, ahonnan már nem tért haza. Benda Kálmán nyilvánvalóan azért bízta Németh Balázssal a levél elküldését, mert benne feltétel nélkül megbízott. Németh Balázs a példaképének tekintette Bendát. Érdeklődéssel említem itt, hogy 1956-ban Benda Kálmánnak és Németh Balázsnak egy közös publikációja is megjelent a Levéltári Szemle elődjében, a Levéltári Híradóban.⁵

Az alábbi forrásközlés Németh Balázs levelének szöveghű, nem betűhű verziója: mivel magyar ékezet nélküli írógéppel készült, ezért a megfelelő ékezeteket pótoltam, illetve a Kosáry Domokos keresztnévénél a levélben kétszer szereplő hibás Domonkos keresztnévet is helyesen Domokos formában szerepeltettem. A levél alján jól láthatóan elkülönülően a családtagok ruha- és cipőadományhoz szükséges adatai, méretei szerepelnek.

„Bécs, 1958.11.3.

Tisztelt Professor Gábrriel!

Benda Kálmán arra kért egy Bécsen átutazó ismerőse által, hogy Önnel a következő dolgokat közöljem, illetve a következő dolgokra kéri Önt: Dr. Kosáry Domokost Magyarországon, katonai természetű kémkedés koholt vádjára alapján négy évi fegyházbüntetésre ítélték. Családja: 2 gyermeke és felesége elég nehéz anyagi helyzet között élnek. Benda Kálmán ezért arra kéri Önt, hogy amennyiben Önnek módjában állana, lenne szíves akár valutaátutalás által, akár csomagok küldése által Kosáry Domokos családját segíteni. Amennyiben ez lehetséges lenne, úgy a segítséget semmi esetre sem dr. Kosáry nevére küldje, hanem vagy felesége, vagy gyermekei nevére és címére. A család címe: Budapest, V. Fáttra tér 5 [a Fáttra tér a Sas-hegyen van, amely a XI. kerülethez tartozik, nem az V. kerülethez – B. S. Cs.]. Benda Kálmán előre is köszöni szívességét és szeretettel üdvözli Önt.

Benda Kálmán egyébként jó egészségnek örvend. Jelenleg a Magyar Történettudományi Intézetben dolgozik. 1956-57-ben az Intézetnek egy ideig aligazgatója is volt. Jelenleg a Rákóczi-szabadságharc külpolitikáján és a magyar jakobinus mozgalom történetén dolgozik.

Tisztelettel:

Németh Balázs

*Balázs 17 éves
magas 176 cm
vállszélesség 49 cm
nyakbőség 38 cm
lábméret 37*

*Judit 16 éves
mag. 166 cm
váll. 46 cm
nyakbőség 36 cm
lábméret 34*

*Klára 41 éves
magasság 162 cm
váll 40 cm
nyakbőség 33 cm
lábméret 36.⁶*

⁵ Benda–Németh, 1956.

⁶ UNDA CALG 13/36.02.

Személy szerint biztos vagyok benne, hogy Gábrriel Asztrik László valamilyen módon próbált segíteni Kosáry Domokos családjának – feltételezésem szerint közvetítőn keresztül –, de ez természetesen ennyi év távlatából, konkrét források nélkül nem igazolható. (Gábrriel Asztrik László segítőkészségére jellemző egyébként, hogy olyan levelezést is találtam az irathagyatékában, amelyben egy általa nem is ismert fiatal, 1956-os menekült egy jugoszláviai menekülttáborból kérte a segítségét, hogy eljuthasson az Egyesült Államokba és Gábrriel Asztrik László végig segítette a szponzorációs eljárást.)

A levél tartalmának megvalósulásával kapcsolatban ennek ellenére szerettem volna további információkhoz jutni. Kosáry Domokos közeli hozzátartozói közül már csak 1942-ben született Judit lánya él, aki a biokémia területén futott be kimagasló tudományos pályafutást, jelenleg a MATE professzor emeritája. Dr. Kosáry Judit készségesen sietett a segítségemre a levéllel kapcsolatban felmerült kérdések megválaszolásában, azaz hogy érkezett-e a családhoz segítség külföldről (Kosáry Domokos idősebb gyermeke, 1941-ben született Balázs fia sajnos fiatalon elhunyt).

„Kérdésére, miszerint annak idején érkezett-e hozzánk külföldről segítség, nem könnyű válaszolnom. Annak idején, 1957 és 1960 között 15–18 éves gimnazista voltam. A család egzisztenciájának fenntartásában keményen részt kellett vennem, hajdani általános iskolám révén esténként magánórákat adtam, általában napi 4 órát. A később korán meghalt, annak idején ugyancsak gimnazista Balázs bátyám zenészként járult hozzá a családi költségvetéshez, általános iskolai énektanár édesanyám pedig az ismerősöktől vállalt, több nyelvű gépeléssel egészítette ki a fizetését. Néha előfordult, hogy postán kaptunk valami összeget fiktív feladótól, de ez nem igen volt jellemző. Az igazi segítséget az itthoniaktól kaptuk. Például az, hogy a gimnáziumomban ingyen kaptam ebédet (meg tízórait és uzsonnát) fals tanulószobajegy segítségével. Ez tulajdonképpen nem került az iskolának pénzébe, mindig volt hiányzó tanuló. Amikor gimnazistaként délutánonként tanítani jártam, akkor a fizetség mellé mindig kaptam uzsonnát. Amikor édesapámnak a börtönben megengedték, hogy szakmai munkát végezzen, könyvtári könyveket vihetett be anyám, azokat persze valaki az intézményből kikölcsönözte, sőt külföldről is hoztak be számára könyveket. A történész szakmából sokan segítettek így. A börtönbeli kutatásaiából apám két könyvet írt, és később publikált, az egyiket Széchenyiről, a másikat a magyar külpolitikáról 1848-49-ben. Az ötvenes évek elején, az állástalansága idején írta meg apám a történeti bibliográfiáját, aminek harmadik kötetét és indexét név nélkül, a Történettudományi Intézet égisze alatt jelentették meg, mivel apám akkor börtönben volt. Sok ismerős történész segített az index összeállításában, az én feladatom a szoros névsorrendbe rakás volt. (...) Arról persze nincs tudomásom, hogy a minket segítő történésszeket támogatták-e kerülőúton külföldről.”

Külön a levélben említett, esetleges ruhaküldeményekről az alábbiakat írta:

⁷ Kosáry, 2023a. A szerző ezúton is köszöni dr. Kosáry Judit szíves segítségét.

„Nem tudok arról, hogy kaptunk volna ilyen jellegű adományt akár külföldről, akár belföldről. Ha ilyen ruhaneműt kaptunk volna, nem kellett volna hónapokig lyukas talpú cipőben járnom, és anyámmal összesen három szoknyával és három blúzzal megelégednem, amiket felváltva hordtunk, egy meg mindig a mosásban volt. Azt pedig elképzelhetetlennek tartom, hogy bármilyen családtagom úgy kapott volna valamilyen adományt, hogy az információt ne osztotta volna meg velünk. Nem tudom, hogy csak elhatározás formájában maradt a dolog, vagy valahol a megvalósítás során siklott ki. Mindenesetre már az is jól esik, hogy kint egyáltalán gondoltak a megsegítésünkre.”⁸

Források és szakirodalom

- UNDA CALG 13/36.02. = University of Notre Dame Archives. CALG 13/36.02. Németh Balázs Benda Kálmán kérését tolmácsoló levele Gábrriel Asztrik Lászlóhoz, 1958. november 3.
- Kosáry, 2023a = Dr. Kosáry Judit levele a szerzőhöz, 2023. szeptember 26.
- Kosáry, 2023b = Dr. Kosáry Judit levele a szerzőhöz, 2023. szeptember 28.
- Benda–Németh, 1956 = Benda Kálmán – Németh Balázs: Értelmiségi családok levéltárának rendezése. Levéltári Híradó 1956. 4. sz. 53–69.
- Berényiné, 2020 = Berényiné Kovács Gyöngyi: Kosáry Domokos a Pest Megyei Levéltárban. Levéltári Szemle 2020. 4. sz. 75–83.
- Glatz, 2013 = Glatz Ferenc: Kosáry Domokos, a történész életútja. In: Magyar Tudomány 2013/12. 1414–1436.
- Magyar Tudomány 2013/12. Kosáry 100 (Kosáry Domokos születésének 100. évfordulójára készült emlékszám)
- Novák, 2019 = Novák László Ferenc: Dr. Németh Balázs (1931–2018). Honismeret 2019. 3. sz. 90–92.
- Óze, 2014 = Óze Sándor: Történészek az állambiztonság célkeresztjében. Benda Kálmán megfigyelése. Hamvas Intézet, Bp., 2014.
- Péter, 1994 = Péter Katalin: Benda Kálmán. Levéltári Közlemények 1994. 1–2. sz. 258–260.
- Romsics, 2013 = Romsics Ignác: Kosáry Domokos és a Teleki Intézet, 1941–1949. Magyar Tudomány 2013. 12. sz. 1458–1465.
- Vizi, 2007 = Vizi E. Szilveszter: Elhunyt Kosáry Domokos. Magyar Tudomány 2007. 12. sz. 1514–1517.

⁸ Kosáry, 2023b.

Beszámoló a 90. Német Levéltári Vándorgyűlésről

Bielefeld, 2023. szeptember 26–28.

A kommunikáció egyre fontosabbá válik digitális világunkban, a levéltárak különböző csatornákon és különböző célcsoportokkal kommunikálnak, nem véletlenül ezt a kérdéskört választották a Német Levéltárosok Egyesülete 90. alkalommal megrendezett vándorgyűlése központi témájául a német kollégák. Az „Együtt dolgozni és egymással beszélni – kommunikáció a levéltárak körül” címmel megtartott háromnapos tanácskozás helyszíne ezúttal Bielefeld volt; a helyi városi kongresszusközpontban bonyolították le a teljes programot. Hagyományos módon ide szervezték a közel 30 kiállítót felvonultató Archivistica kiállítást is, amelyen elsősorban IT cégek, szkennergyártók és állományvédelmi eszközöket forgalmazó cégek állítottak ki.

A konferencia első napján délelőtt került sor a Nyitott levéltárak munkacsoport rendezvényére, amelyet „Akadályverseny? Az akadálymentes levéltárak felé vezető úton” címmel tartottak meg, és alapjában véve pódiumbeszélgetés volt. Ennek keretében nemcsak a mozgássérültek számára, hanem a vakok részére szóló levéltári akadálymentesítésről is szó volt, és a beszélgetésbe bekapcsolódtak mozgássérült és vak levéltárosok is. Tapasztalhatóan Németországban ez egy komoly, központi téma, igyekeznek akár munkatársak, akár kutatók számára megfelelő körülményeket biztosítani. Kiemelték a kollégák, hogy bőven van tanulnivaló a könyvtárak és a múzeumok gyakorlatából. A beszélgetést követően helytörténeti előadás hangzott el, majd az új egyesületi tagoknak tartott tájékoztatást az egyesületi elnök, Ralf Jacob.

A kora délután az Archivistica kiállítás néhány kiállítójának tájékoztatójával kezdődött. Ezt követően szakmai projektek állásáról tájékozódhattak a jelenlévők: Dino Kovacevic (Stuttgart) és Denise Ruisinger (Stuttgart, Landesarchiv Baden-Württemberg) az Archivportal-D új csapatát mutatta be, és a projektben való részvétel lehetőségeiről és előnyeiről beszéltek. Christian Keitel (Stuttgart) és dr. Klaus Nippert (Karlsruhe) mutatták be a hallgatói adatbázisok átvételére kidolgozott levéltáriszabvány-ajánlást (xml sémát)¹. Irmgard Christa Becker (Marburg, Levéltári Szakfőiskola) és Karin Schwarz (Potsdami Levéltári Szakfőiskola) „DQR archívum” címmel ismertetett egy szakmai anyagot, amely a három nagy németországi levéltári képzőhely (Marburg, Potsdam, Bajor Levéltári Főiskola) által oktatót tárgyak katalógusa, leírása és értékelése.² Johannes Kistenich-Zerfaß (Darmstadt, Hessisches Staatsarchiv) „A gyermekek szexuális zaklatásának feldolgozásával kapcsolatos dokumentumok archiválása és hozzáférhetővé tétele”

¹ https://www.langzeitarchivierung.de/Webs/nestor/DE/Arbeitsgruppen/AG_Archivstandard/ag_archivstandard_node.html

² https://www.archivschule.de/uploads/Service/DQR_Archiv_verabschiedete-Version_END.pdf

címen tartott előadást. Audun Lund (Bern, Svájci Szövetségi Levéltár) pedig az általunk jól ismert svájci SIARD szabványt – amely a relációs adatbázisok hosszú távú archiválását segíti – mutatta be.

Ezt követően került sor a nemzetközi kerekasztalra a külföldi egyesületek képviselőivel. Meglepő módon idén kevés külföldi egyesület képviseltette magát: a magyaron kívül mindössze az osztrák, a cseh és a szlovén egyesületek delegáltjai vettek részt a megbeszélésen. A nemzetközi szekció a következő témaköröket járta körül: az egyesületek előző évi tevékenysége, a rezsikérdés hatása a levélárakra, a kommunista rendszer áldozatainak informális kárpótlása a levéltárakon keresztül, a GDPR hatása az iratadá sokra és a levéltári katasztrófák esetében mobilizálható segélyszervezetek/szövetségek. A megbeszélésen ezeket a témákat mind a négy ország esetében áttekintettük, a cseh, a szlovén és a magyar helyzetről egyaránt ppt-vel támogatott előadásokra került sor. A magyar helyzetet én mutattam be átfogóan. A kerekasztal-beszélgetés egyik fő tanulsága volt, hogy egyik országban sincsenek levéltári kárelhárításra alakult segélyszervezetek, szövetségek. A plénum keretében éppen ezek régiónkbeli szükségességét hangsúlyozta mindenki, aminek most különös aktualitást adott a nyáron Szlovéniában történt árvíz, amelynek következtében több levéltári raktár és számos irattár károsodott, és nagyon hasznos lett volna minden önkéntes és külső segítség.

Az első nap estéjén rendezték meg a levéltáros vándorgyűlés ünnepélyes megnyitóját, amelyen Karin Schrader bielefeldi polgármesterasszony köszöntötte a megjelenteket, majd Észak-Rajna-Vesztfália Kultuszminisztériumának képviselője tartott beszédet. Ezt követően a külföldi egyesületek nevében én köszöntöttem a megjelenteket. Hagyomány a német levéltári vándorgyűléseken, hogy a megnyitó ünnepségen felkérnek egy nem levéltáros neves tudóst, hogy gondolatait plenáris előadásban ossza meg a résztvevőkkel. Bielefeldben Prof. Dr. Andrea Römmele (Berlin, Hertie School) kommunikációkutató és politológus tartott előadást „Élő kommunikáció a levéltárban” címmel. Előadásában rámutatott, hogy az információkhoz való hozzáférés, illetve azok feldolgozása kapcsán az emberiség teljesen más problémákkal szembesült egykor és ma. Korábban az információkhoz való hozzáférés is erősen korlátozott volt, majd az információs robbanásakor az volt a fő feladat, hogy elkülönítsék egymástól a lényegi és a lényegtelen információkat, ma pedig a fake news-t kell leválasztani a hiteles információról. Ez utóbbi kapcsán az előadó szerint a levéltáraknak kulcsszerepük van. Tézise így szólt: „Az igazság a levéltárakban rejlik” („Die Wahrheit liegt im Archiv!”). Ez különösen nagy terhet ró az archívumokra, de kiemeli fontosságukat is. Bízta a megjelenteket, hogy a levéltárak legyenek aktív információgyártók is, írjanak közösségi híreket, minél többet tegyenek közzé az őrzött forrásokból, a digitalizált iratokat hiteles információkkal ellátva igyekezzenek a társadalom felé közvetíteni.

A konferencia második napján plenáris ülésekre került sor. Az első ülés „Szabályozásról beszélni kell – levéltárak és jogszabályok, rendeletek fejlődése” címmel valósult meg. Az első előadó Ulrich Helbach (Kölni Érseki Levéltár) volt, aki „Az egyházi törvények sem az égből esnek le” címmel tartott előadást az egyházi levéltári szabályozás

nehézségeiről. A kérdés már az 1980-as években felmerült, mivel az egyházi levéltárakat érintő szabályzatok már akkor sem feleltek meg a levéltári normáknak, hosszas viták voltak például arról, hogy az egyházi levéltárak illetékesek-e egyáltalán iratértékelésben. Ahogy az előadó fogalmazott: „az egyházi vezetők közül többen úgy vélték, ez fontosabb kérdés annál, mint hogy a levéltárosokra bizzuk...” Azóta sikerült meggyőzni a fenntartókat a levéltárak érdekeiről és aktívan bekapcsolódtak a szabályozási kérdésekbe. Andreas Nestl (München, Bajor Állami Levéltár) „A legjobban tárgyalni és a legtöbbet remélni – A levéltári befolyás lehetőségei a jogszabályalkotás folyamatában” címmel tartotta meg referátumát. Előadásában bemutatta a bajor levéltári szabályozás és más jogszabályok közötti ellentmondásokat, valamint azt is, hogy ezeket hogyan igyekeznek lobbitevékenységgel feloldani. Érintette a GDPR-t, a szerzői jogot és a geoadatok archiválását. Kiemelte a jogszabályokkal való folyamatos kommunikáció jelentőségét és azt is, hogy érdemes a levéltári jogi szakkérdéseket vizsgáló anyagokat a megfelelő folyóiratokban tanulmány formában közzétenni, annak érdekében, hogy a jogszabályalkotók hivatkozási pontként tudják ezeket figyelembe venni. Ulrich S. Soenius (Köln, Stiftung Rheinisch-Westfälisches Wirtschaftsarchiv) „Érdekek és szabványok – Szabályozott mindennapok a gazdasági levéltárakban” címmel a vállalati levéltáraknak kiküldött felmérés adatait mutatta be: rákérdeztek, hogy vannak-e átadás-átvételi jegyzőkönyvek, szabályzatok az e-iratok tárolására és foglalkoztak-e a GDPR-ral, átalakították-e a szabályzataikat? A felmérés eredményeképpen többségében pozitív válaszokat kaptak, s az előadó kiemelte, hogy ez nagy siker az egyébként kissé elszigetelten dolgozó vállalati/gazdasági levéltárak esetében, s mindezt a jó kommunikációnak tulajdonította.

A következő plenáris ülés témája, címe a következő volt: „Ugyanazt értjük? Kommunikáció az átadó szervekkel és az irattárakkal.” Az első előadó páros Maria von Loewenich (Berlin, Bundesarchiv) és dr. Michael Ucharim (Wiesbaden, Bundesarchiv) volt. „A jó együttműködésért! Tanácsadás a hatóságok részére, avagy a közigazgatás és a levéltárak közötti kapcsolódás lehetősége” címmel gyűjtőterületi tapasztalataikat osztották meg a hallgatósággal. Hármas stratégiát fogalmaztak meg az iratképzőkkel való jobb együttműködés érdekében: 1) oktatás, 2) segítségnyújtás, 3) tanácsadás. Az 1) keretében számos előadást tartottak az iratképzőknek, a 2) kapcsán a levéltári átadáshoz szükséges metaadatstruktúra kialakításában segítettek, míg a 3) területen szövetségi szinten is igyekeztek tanácsot adni az iratkezelési kérdésekben. Szerintük a jó kommunikáció volt a kulcsa a sikeres együttműködésnek. Antje Diener-Staeckling (Münster, Landesarchiv Westfalen) és Regina Keyler (Tübingen, Egyetemi Levéltár) „Merjünk többet tenni! – Érintkezés potenciális hagyatékatadókkal és az önkormányzati irattárakkal” című, közös előadásukban esettanulmányokat mutattak be az iratátvétellel kapcsolatos kommunikációra. Keyler két elhunyt professzor hagyatéka átvételének nehézségeit ismertette, amelyből kiderült egyrészt, hogy milyen nehéz a kommunikáció az özvegygel, a családdal ilyen helyzetekben, hiszen sok mindenre tekintettel kell lenni. Másrészt fontos elkülöníteni a hagyatékok esetében egy-egy professzor állami megbízatása és egyetemi tevékenysége során keletkezett hagyatékrészeket. Ebben szerinte segíthet a Record in

Context³ szabvány használata. Diener-Staeckling az építési iratok problematikájára mutatott rá. Náluk az a szabályozás, hogy amíg áll az épület, a tervek az építési hatóságnál maradnak, ami nyilván nem túl jó a levéltárnak, de teher az iratképző számára is. Ezen a problémán digitalizálási projekttel igyekeznek segíteni, ami mindkét félnek kedvező. Véleménye szerint, ha a levéltár sokat nyújt az iratképzőknek, sokat is kérhet cserébe.

A második nap délutánján a program a Német Levéltáros Egyesület közgyűlésével folytatódott, majd ismét egy plenáris ülés kezdődött „Beszélni arany! Kommunikáció különböző célcsoportokkal” címmel. Christoph Volkmar (Magdeburg) „Rekonstruáljunk egy levéltárat! A »magdeburgi nyomok« mint részvételi projekt” címmel igen érdekes előadást tartott. A magdeburgi levéltár a nevezetes, 1631. évi ostromot követően megsemmisült, ami pedig megmaradt belőle, az jórészt az 1945. évi háborús események áldozata lett. A levéltár belekezdett egy emlékezeti projektbe, amelynek keretében az 1631 előtti, elpusztult levéltárat más levéltárak anyagából igyekeznek rekonstruálni. E munkába egyetemi hallgatókat is bevontak a magdeburgi és a lipcsei egyetemről, valamint történészeket, de bárki bekapcsolódhat a feladatokba. A sajtóban sikerült nagyobb nyilvánosságot szerezni, sok magdeburgit értek a projekt tervei. Crowdsourcing keretében szeretnék bővíteni az adatbázist, erre a feladatra keresnek érdeklődőket, akiket képeznek is az elvégzendő feladatokra. Az adatbázis több mint 1520 dokumentumot és 8300 digitális másolatot tartalmaz jelenleg, 11 új „kirakat” dokumentum került fel az internetre, 6 olyan jegyzéket, leltárt állítottak össze, amely más európai levéltárakban található magdeburgi adatokat tartalmaz.⁴ Jens Murken (Bielefeld, Műszaki Egyetem) „Az emlékezetintézmény mint az élők levéltára: a tapasztalati tudás és a levéltári anyagokat őrzők jövője” címmel szintén egy projektet mutatott be, amelynek keretében nyugdíjba vonulókat (egyetemi tanárokat, kulturális és más fontos intézmények vezetőit, munkatársait) kértek fel önkéntes adatszolgáltatásra egy több mint 80 pontból álló kérdőív kitöltésével. A projekt lényegi eleme a tudás- és tapasztalatátadás vizsgálata. A kérdőívben a munkahelyi tudástapasztalat átadását, a nyugdíjba vonulók életérzését (mivel voltak elégedettek, mivel nem stb.) igyekeznek felmérni, egyúttal arra is rákérdeznek, van-e levéltárba adható érdemi iratuk? A kérdések jelentős része vélemény szerint meglehetősen szenzitív. A kérdőívek feldolgozása, kiértékelése folyamatos, a projekt azonban még korántsem lezárt, mindenesetre egy érdekes adatgyűjtéssel állunk szemben, amelynek Magyarországon való megvalósíthatósága kapcsán erős kételeyeim vannak. Claudia Zenker-Oertel (Koblenz, Bundesarchiv) „Amikor a levéltár és a kutatás együttműködik. A szövetségi bíróságok iratainak értékelése” címmel tartott előadást, s egy olyan mintaprojektet mutatott be, amelynek fő célja a szövetségi bírósági iratok értékelési kritériumának a kidolgozása volt. A nagyon összetett projekt kapcsán megfogalmazták azokat a szempontokat, amelyek mentén a konkrét iratértékelési munkákat el lehet végezni. Mindezt a bíróságokkal való szoros együttműködés keretében végezték. Intenzív kapcsolatot alakítottak ki ugyanis nyolc szövetségi bírósággal,

³ RiC, 2019-ben az ICA által kidolgozott levéltári leíró szabvány.

⁴ <https://www.magdeburger-spuren.de/>

amelynek során képzéseket is tartottak az ott dolgozó irattárosoknak. A mintaértékelési projekt keretében tíz fontos kritériumot határoztak meg, köztük például hogy minden olyan ügy érdekes, amelynél a szövetségi igazságügyminiszter beavatkozott, ugyancsak érdekesek és történetileg értékes ügyek azok, amelyek az európai bírósági eljárásokhoz kapcsolódnak, továbbá a sajtónyilvánosságot kapott ügyek, a bíróságok vezetésére, a bírósági ítélkezési irányelvekre vonatkozó ügyiratok is ide tartoznak, illetve értékesnek tekintik a bírósági alkalmazottak pályafutására vonatkozó dokumentumokat is. A Bundesarchiv helyben segít a bírósági irattárosoknak az iratértékelésben. Bevezették az on demand iratértékelés fogalmát is, főként a 30–60 éves selejtezési idővel rendelkező iratoknál kap hangsúlyosabb szerepet a levéltár helyszíni iratértékelése. Az előadó kiemelte, hogy mindezt a bíróságokkal való közös munka és hatékony kommunikáció révén érték el.

Stefan Schröder (Münster, Észak-rajna-vesztfáliai Állami Levéltár) „Professzionális levéltári kommunikáció (is) védett kereteket igényel – coaching, intervízió, mentorálás vagy szupervízió pályakezdők és pályamódosítók számára?” címmel tartott előadásában azt taglalta, hogy a pályakezdő, végzettséggel igen, de gyakorlattal nem rendelkező levéltárosok számára, különösen azok részére, akik még csak nem is végeztek levéltártudományi tanulmányokat, szükség volna egy hatékony mentorálási rendszerre. Ennek különböző válfajait, lehetséges módozatait vette végig az előadó, aki szerint a levéltári coaching, már, ha egyáltalán létezik ez a fogalom, az önképzés fejlesztésére szolgál. Az intervízió a belső, kollegiális képzést jelenti, a szupervízió egy külső, felettes szerv által szervezett képzést (egyéni vagy csoportos), míg a mentorálás lényegi eleme az önkéntesség. Vannak mentorprogramok az USA-ban, Kanadában, Írországban, Angliában, valamint Svédországban, ezeket mintaként lehet felhasználni, követni. E mentorprogramok 3 hónap időtartamtól akár egy évig terjedőek is lehetnek. Az előadó szerint fontos az önkéntes mentorálás, s a mentorprogramok kidolgozása és menedzselése lehetne a munkáltatók vagy a levéltáros egyesület feladata is.

A konferencia harmadik napján délelőtt szekcióülésekre került sor: 1) állami levéltárak, 2) önkormányzati levéltárak, 3) egyházi levéltárak, 4) családi és uradalmi, valamint gazdasági levéltárak együtt 4) parlamenti és pártlevéltárak, 5) médialevéltárak és főiskolai levéltárak közösen. Itt különböző, a szakcsoportok saját programjai szerinti megbeszélésekre, tájékoztatókra és előadásokra került sor. Délután plenáris ülésekkel zárult a konferencia. Közülük „A kommunikáció terei. A public relations, mint lehetőség” című panel előadásait hallgattam meg. Kathrin Pilger (Duisburg) és Martina Wiech (Duisburg, Észak-rajna-vesztfáliai Állami Levéltár) „A PR-munka nehéz körülmények között – tapasztalatok az Észak-rajna-vesztfáliai Állami Levéltár tapasztalatai Duisburgban” címmel tartottak igen érdekes és fontos társadalmi kérdéseket taglaló előadást. A Duisburgi Állami Levéltár munkatársai bemutatták, hogy a nehéz helyzetben lévő városi társadalom bevonása milyen kihívásokat jelent, milyen megfeszített PR-munka és egyéb kommunikáció kell ahhoz, hogy a kevésbé művelt, nem magaskultúra-fogyasztókat (ők vannak náluk többségben...) bevonzzák a levéltárba, érdekessé tegyék számukra az intézményben elérhető szolgáltatásokat. (Duisburg egy sor kulturális, gazdasági stb.

mutatóban a németországi városok különböző listáinak végén található, sok a felsőfokú végzettség nélküli lakos, főként a fiatalok között, sok a munkanélküli stb.) A helyzetre való tekintettel külön levéltár-pedagógiai programot dolgoztak ki migrációs társadalmi kérdésekre fókuszálva. A panel záró előadását Michael Ruprecht (Lipcse, Városi Levéltár) tartotta „Nem könnyű olyan szépek látszani, mint amilyenek látszik az ember. Levéltári belsőépítészet mint PR” címmel. A nagyon érdekes előadás azt mutatta be a most átadott lipcsei városi levéltár példáján, hogy különböző színkódokat alkalmazva hogyan lehet elkülöníteni a levéltári tereket, egyúttal orientálni a levéltárhasználókat (nyilvánosság – kutatóterem, korlátozott nyilvánosság – például előadóterem, zárt területek – raktárak, munkahelyiségek), illetve hogyan lehet belsőépítészeti eszközökkel látványossá tenni például a kiállítótereket, vagy a sokszor unalmas levéltári épületeket „felöltöztetni” falfestményekkel, matricákkal, zászlókkal stb. Számos jó példát mutatott be arra vonatkozóan, hogy érdemes ilyen hívogató megoldásokat alkalmazni, amelyek sokszor olcsóbbak, mint gondolnánk, illetve érdemes a múzeumok, könyvtárak ezirányú tapasztalataira is támaszkodni.

A rendezvény kerekasztal-beszélgetéssel zárult, amelyet az egyesület elnöke, Ralf Jacob vezetett. A konferencia fő üzenete és eredménye az volt, hogy a levéltári kommunikáció nagyon összetett, ugyanakkor érdemes önálló területként kezelni; szinte minden szakmai területen kihívást jelent, az iratképzőkkel való együttműködéstől kezdve a PR munkáig vagy a levéltár-építészetig.

Kenyeres István

Beszámoló a Fiume a horvát–magyar kiegyezés idején (Rijeka u doba Hrvatsko–Ugarske Nagodbe) című tudományos konferenciáról

Rijeka, 2023. szeptember 15–16.

1907. augusztus 30-án a Pesti Hírlap egy különös történetet közölt a fiumei elitcsoporthoz a magyar államhatalommal szemben megfogalmazott mind élesebb kritikai attitűd-jeivel kapcsolatban. A történet szerint még valamikor az 1890-es évek végén egy fiumei delegáció kopogtatott az akkori miniszterelnök, Bánffy Dezső ajtaján, hogy sérelmeiket elpanaszolják és gyógyírt találnak legfőbb társadalmi és politikai problémáikra, jelesül, a kormány eltúlzottnak érzett centralizációs programjára és a fiumei autonómia megcsorbítására.

A miniszterelnök persze hallani sem akart a fiumeiek panaszairól, és az újság szerint, amikor a küldöttség vezetője „azt találta mondani a vaskezű miniszterelnök előtt, hogy a fiumei kérdést meg kell oldani. Nosza felpattant a nemes báró s így adta-teremtettézte le a fontoskodó tengerparti deputátot: – Micsoda fiumei kérdés? Én ismerek keleti kérdést, német–francia kérdést, orosz–angol kérdést. Ismerek talán még magyar–osztrák kérdést is, de fiumei kérdést nem ismerek. Ám ha uraságtok mégis fiumei kérdést emlegetnek, hát azt is megoldhatom, még pedig igen gyorsan és egyszerűén. Az Önök Piazza Adamich-án¹ jobbra is felállítatok egy üteg ágyút, balra is felállítatok egy üteg ágyút és egy óra alatt szétlövetem egész Fiumét. Tehetem, mert én építettem. Azaz ... Magyarország.”²

A közölt anekdota kétségtelenül számos túlzást és fiktív elemet tartalmaz, azonban több fontos tényezőre ráirányítja a figyelmet. Először is arra, hogy Fiume mellett a tenger már az 1890-es években sem volt csendes. Másodszor arra, hogy igen súlyos, mélyen gyökerező társadalmi, politikai konfliktusok, az állam és a lokális elitek érdekellentétei álltak ezeknek a csörtéknek a hátterében. Mindazonáltal a történet kapcsán legalább még egy kérdés felmerül. Vajon tényleg nem létezett a szövegben említett *fiumei kérdés*, és amennyiben mégis, mit is jelentett pontosan?

Noha a miniszterelnök kitartóan tagadta, más források tanúsága szerint a fiumei kérdés nagyon is létezett, ráadásul nem is egy, hanem rögtön kettő is akadt belőle. Egy „nagy”, amely a kikötőváros közjogi helyzetének és hovatartozásának dilemmái körül forogott, valamint egy „kicsi”, amely viszont a fiumei autonómia eltérő definícióit, határait és megőrzésének, illetve korlátozásának lehetőségeit foglalta magában. A kérdések és a velük együtt járó problémák az egész dualizmus korán áthúzódtak és a különböző

¹ Fiume egyik főtere.

² Veszedelem a tengerparton. Pesti Hírlap, 1907. augusztus 30. 3–4.

kísérletek ellenére megoldatlanok maradtak. Mi több, a horvát, magyar és fiumei felek eltérő érdekei és interpretációi miatt azok csak további konfliktusokhoz vezettek, és jelentősen megnehezítették a kikötőváros történelméről szóló tényeken alapuló, higgadt, tárgyilagos tudományos állam- és nemzetközi párbeszéd folytatását.

Részben ennek köszönhető, hogy Fiume történelme napjainkban is számos olyan feltáratlan témát tartogat, amely nemcsak az egykori Osztrák–Magyar Monarchia utód-államai, de Olaszország számára is megannyi tanulságot hordoz, és a kikötőváros multi-etnikus, multikulturális, többnyelvű mivoltánál fogva a közép-európai államok jövőjére nézve is példát mutat. A dualizmus kori Fiume történetének relevanciáját szemléletesen igazolja a *Fiume a horvát–magyar kiegyezés idején* (Rijeka u doba Hrvatsko–Ugarske Nagodbe) című tudományos konferencia, amelynek 2023. szeptember 15-én és 16-án a Rijekai Egyetem Jogi Kara adott otthont.

A magyar–horvát együttélés legérzékenyebb fejezeteit tárgyaló esemény a Fiumei Egyetem Jogi Karának (Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet), a Horvát Tudományos és Művészeti Akadémia Fiumei Regionális Bizottságának (Zavod HAZU u Rijeci s područnom jedinicom u Puli), a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Összehasonlító Jogi és Jogelméleti Intézetnek, az MTA Szegedi Akadémiai Bizottságának, az ELTE Jogi Karának, valamint a HUN–REN BTK Történettudományi Intézetének és a zágrábi Liszt Intézetnek a szervezésében valósult meg Magyarország Zágrábi Nagykövetségének, a zágrábi Liszt Ferenc Intézetnek és Rijeka Városa, illetve a Tengermellék-Hegyvidék Megye Önkormányzatai támogatásával.

A konferencia szervezőbizottságának horvát részről Željko Bartulović jogtörténész és Maja Polić történész, magyar részről pedig Heka László jogtörténész és Sokcsevits Dénes történész voltak a tagjai. A régóta tervezett és nagy reményekkel várt eseményt hosszas egyeztetések előzték meg, aminek következtében a helyszínen és online formában egyaránt számos kiváló történész, jogtörténész és jogász ismertethette kutatási eredményeit. A meghívottak sorában a szerb Nebojša Randelović, a Niši Egyetem Jogi Kara oktatójának és az olasz Vanni D'Alessio, a Nápolyi II. Frigyes Egyetem kivételes nemzetközi ismeretségnek örvendő professzorának nevével is lehetett találkozni, de az eseményen Horváth Attila és Juhász Imre magyar alkotmánybírók szintén lehetőséget kaptak az előadásra. A rendezvényen a HUN–REN BTK-t Eszik Veronika, Sokcsevits Dénes, valamint Ress Imre, a Magyar Nemzeti Levéltár Ordasi Ágnes, az Országos Levéltár Gazdasági Levéltári Osztály munkatársa képviselte.

A szervezőbizottság a közös múlt legfontosabb tanulságaira fókuszálva, a konferencia fő céljaként a (nemzeti és nemzeti ön)sztereotípiák lerombolását, valamint azzal párhuzamosan egymás kölcsönös, jobb megismerését és megértését, egy hosszú távú tudományos párbeszéd megindítását tűzte ki. Éppen ezért az előadók a hajdanvolt Habsburg Monarchia különböző nációinak *együttélését* helyezték vizsgálódásuk középpontjába. Bár a konferencia hangsúlyja kétségtelenül a dualizmus korára esett, az előadások Mária Terézia korától kezdődően az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásáig tartó időszakig íveltek. Indokoltan, hiszen a horvát–magyar kapcsolatokat, és ezzel együtt a Fiume-kérdést kizárólag a közös birodalom, a Habsburg Monarchia kontextusában lehet és kell

értelmezni. Csak így érthető meg a horvát–magyar kiegyezés megkötésének miéртje, Andrássy Gyula magyar miniszterelnök és az uralkodó, Ferenc József gödöllői informális megállapodása, a kikötőváros bizonytalan államjogi helyzetét bonyolító „fiumei foltozás” visszas ügye, a horvát, a magyar és a fiumei királyi bizottságok egyezkedési kísérlete. És szintén a birodalmi kontextusból kell az uralkodó által 1870-ben elrendelt ideiglenesnek szánt fiumei provizóriumot, annak fennmaradását, majd 1918. évi megszűnését szemlélni.

Az előadók egy része a fentebb említett közös *együttélésnek* a körülményeit és feltételeit, egy másik része pedig a kereteit ismertette. A kutatók a jogi és közigazgatási vonatkozásokon túl a tér- és időbeli, az etnikai, a mentális, a kulturális és a nyelvi határookra is kiterjesztették vizsgálódásaikat, miközben olyan sokat használt, de sokszor nem egyértelműen értelmezett alapfogalmakat is tisztáztak, mint például a *corpus separatum*, *fiumei provizórium*, *statútum*, és *autonómia* vagy éppen a *fiumei kormányzóság*. Az előadók az együttélés témáját elsősorban a horvát–magyar és olasz kapcsolatokra fókuszálva, változatos és izgalmas kérdések felvonultatásával, a hagyományos jogi, közigazgatási és politikai szempontok mellett társadalmi és gazdasági aspektusok felvetésével járták körbe.

Ahogy az előadók rámutattak, a jogi szövegekben és törvényekben előírt elvek, elméletek a gyakorlatban nem mindig – vagy legalábbis nem feltétlenül az elképzelt módon – valósultak meg. Ezért egyértelművé tették, hogy egy árnyaltabb kép kialakításához elengedhetetlen egy többléptékű, többszempontú megközelítési rendszer alkalmazása. Azaz üdvös, hogy a kizárólag felülről, az állam felől közelítő vizsgálatokon túl mind nagyobb számban jelennek meg a társadalomra, az egyes érdekcsoportokra, esetleg bizonyos személyekre koncentráló, de mindenekelőtt levéltári primer forrásokon nyugvó kutatások. Az így felszínre kerülő újabb ismeretek ugyanis jelentősen hozzájárulnak a korabeli sokszor kimondottan összetett és konfúz magyar–horvát–fiumei és olasz kapcsolatok komplexebb értelmezéséhez. Ennek kapcsán többen is hangsúlyozták, hogy a hazai és külföldi levéltárak, valamint együttműködések egyaránt kulcsszerepet játszanak a szervezők vágyott céljaként kitűzött árnyaltabb kép megrajzolásában és az elmélyültebb tudományos párbeszéd folytatásában. Ahogy a Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltárának és a Rijekai Állami Levéltárnak évtizedes közös munkája bizonyítja, pozitív, követendő példa máris akad. Jóllehet, az igazán tartós eredmények eléréséhez elkerülhetetlen a már meglévő nexusok gondos, tudatos ápolása, illetve újabb, kölcsönösségen alapuló kapcsolatok kialakítása.

Ugyancsak a komplexitás és egy árnyaltabb kép kialakításának jegyében a konferencián a kikötőváros államjogi helyzetének jogi és közigazgatási dilemmáin kívül szó esett Ivan Voncina, Fiume megye alispánjának állásfoglalásairól és a horvát–magyar kiegyezéssel elégedetlen felkelők szervezkedéséről. Sőt, a horvát Jogpárt célkitűzéseiről, valamint Ferdo Čulinović, az ismert és elismert történészprofesszor nézeteinek kikristályosodásáról, illetve a fiumei olaszok nemzeti, állami és identitásbeli kérdéseiről, a korabeli helyi olasz és horvát nyelvű sajtó működéséről több elgondolkodtató felvetést és történetet lehetett hallani.

Az előadók szintén érdekes információkat közöltek a helyi igazságszolgáltatási rendszerről, a fiumei és a szomszédos, de Horvátországhoz tartozó Sušak oktatási intézményeiről, tanrendjéről és tanítási nyelvéről, illetve a horvát–magyar kiegyezés és Fiume hovartartozásának tankönyvi megjelenítéséről, továbbá a magyar állami szubvenciót élvező Magyar–Horvát Gőzhajózási Társaság üzletpolitikájáról, a lokális, a regionális, valamint az állami gazdasági és kereskedelmi érdekek és célok összehangolásáról. Ez utóbbit azért is lényeges kiemelni, mert bár az állami támogatások hatására a kikötőváros valóban sosem tapasztalt, roppant intenzitású fejlődésen ment keresztül, – mint több előadásból is kiderült – az átalakuló viszonyok és a túlzott etatizmus a fiumei társadalom számára igenis komoly kihívásokat teremtett. Magyarán, a hatalmas beruházások és fejlesztések gyümölcseit nem mindenki és egyáltalán nem egyenlő mértékben arathatta le, ezért az állami és a lokális prioritások és érdekek több téren összeütköztek.

Hasonlóan ambivalens helyzet ismerhető fel a központi kormányzat modernizáló és centralizáló törekvéseiben és az államszervezet felépítésében, azaz a horvát, a magyar és a fiumei intézmények, hatóságok, intézmények és méltóságok hierarchiájában és egymáshoz való viszonyának dinamikájában. Jól példázzák ezt az uralkodó, a horvát szabor és a magyar országgyűlés disputái és a megnyilvánuló szolidaritás, illetve az egyes magyar minisztériumok eltérő preferenciái és a hol egymást támogató, hol egymással versengő megnyilvánulásai. Továbbá a horvát bánok és a fiumei kormányzók, valamint a fiumei podestà vezetése alatt ülésező városi képviselőtestület hatásköri konfliktusai, végül a Fiumei és Magyar–Horvát Tengerparti Kormányzóság és a Tengerészeti Hatóság összefonódó, ám mégiscsak jól megkülönböztetett, speciális igényei.

Az előadásokat Heka László a Srednja Európa kiadó gondozásában horvát nyelven megjelentetett Hrvatsko–Ugarska nagodba (Horvát–magyar kiegyezés)³ című hiánypótló kötetének, valamint Juhász Imre a Heraldika Kiadónál napvilágot látott Fiume – Egy közép-európai város és kikötő a hatalmi érdekek metszéspontjában⁴ című adatgazdag monográfiájának bemutatója kísérte.

Összegezve megállapítható, hogy a kétnapos rendezvény fontos lépcsőfoknak tekinthető a horvát–magyar és olasz tudományos együttműködések sorában, ami valamennyi fél részéről bizton számíthat pozitív és támogató fogadtatásra. Jelképesnek mondható, hogy a város horvát és olasz neve (Rijeka/Fiume) folyót jelent, amely nemcsak elválasztja, de össze is köti a különböző államokat, nemzeteket, csoportokat, egyéneket. A szervezőbizottság az elhangzott előadásokat kiadványban tervezi megjelentetni, valamint a megkezdett dialógust legalább két éveként összeülő, hasonlóan nagy volumenű tudományos tanácskozásokon kívánja folytatni. E kezdeményezés minden bizonnyal a levél-tárak szintjén is együttműködésekhez fog vezetni.

Ordasi Ágnes

³ Ladislav Heka: Hrvatsko–Ugarska nagodba. Srednja Erop, Zagreb 2019.

⁴ Juhász Imre: Fiume - Egy közép-európai város és kikötő a hatalmi érdekek metszéspontjában. Bp., 2020.

Szeghy-Gayer Veronika: Tost László, Kassa polgármestere

Kassai Magyarok Fóruma, Kassa, 2022.

ISBN 978-80-570-3493-3

Szeghy-Gayer Veronika a Trianon 2020 kutatócsoport tagja, a Felvidék, a szlovákság, a szlovákiai magyar kisebbség, és a mai Szlovákia területének kutatója. A Tost Lászlóról szóló kötet hároméves kutatómunka után jelent meg a Kassai Magyarok Fóruma Polgári Társulás támogatásával. (A Társulás egy történeti kötetsorozatát is tervezi, amelyhez az első lépés e kiadvány megvalósulása lehet.) A kassai polgármesterről szóló könyv jóval több, mint egy átlagos életrajz: egyszerre családtörténet, mikrotörténeti munka, képi- és szövegesforrás-kiadás, valamint szinte krimiszerűen megírt, fordulatokban, lemondásokban és tragédiákban gazdag emberi történet. Egyszerre szól a monarchia hétköznapijairól, Trianon megéléséről, a 20. századi felvidéki magyarságról, a nyilasok rémuralmáról, a kommunista megfélemlítéséről, és a családi tabuk legyőzéséről.

Tost László édesapja, Károly gazdatiszt volt az Erdődy családnál, és aktívan részt vett a helyi politikában mint Deák-párti képviselő. Még a haza bölcsének temetésén is ott volt 1876-ban, Zboró település képviselőjeként. László is gazdatisztként kezdte pályafutását, majd felnőtt fejjel tett érettségi vizsgát, hallgatott két félévet a Jogakadémián, bár jogász soha nem lett belőle. Dolgozott földmérőként, gazdasági tudósítóként, kipróbálta magát amatőr színészként, miközben felesége bérháztulajdonos volt (ebből az épületből lett a kommunizmusban a Csehszlovák–Szovjet Barátság Háza Kassán). Trianon után szlovák nyelvismerete miatt (pénzügyi területen) állami hivatalnok maradhatott, de sosem vált mintahivatalnokká, majd 1925-ben kényszernyugdíjazással távozott. Békés nyugdíjas évek helyett azonban a felvidéki magyar politikába vetette bele magát, ahol katolikus plébános öccse, Tost Barnabás járt előtte szép példával. Ilyen előzmények után, mint a politikai katolicizmus egyik helyi vezéralakja, lett Kassa polgármester-helyettese 1933 és 1938 között, majd szűk fél évre Kassa polgármestere, az első bécsi döntés után. Ezt követően a magyar Országgyűlés képviselője volt a német megszállásig. A keresztény értékrend mellett angolbarát, nyilasellenes magatartása nem maradt „elismerés, jutalom” nélkül. 1945 januárjában a nyilasok áldozata lett, nyolc golyó végzett vele. A II. világháború után a Tost család nőtagjai megfélemlítették éltek a csehszlovákiai kommunizmusban, és a család múltját sokszor tabuként kezelve próbáltak túlélni.

Az ízléses, keménytáblás könyv 15. aránylag rövid fejezetben tárgyalja az eseményeket. A kertész Tost családot a tájépítészetért és kertészetért rajongó Habsburg József főherceg hívta be Magyarországra a 18-19. század fordulóján. A család történetét innentől követi a kötet egészen a rendszerváltásig. A mű központi szereplőjének, Tost Lászlónak az életét részletesen és szemléletesen mutatja be a szerző, de külön fejezet (8.)

(Fotó: amikassa.sk)

szól testvérének, a pap Barnabásnak az Országos Keresztényszocialista Pártban betöltött politikai pályájáról. Barnabás és László „voltak az országos Keresztényszocialista Párt, az ellenzéki magyar politika egyházi és világi arca”.

A szerző külön fejezetet szentel Tost László alpolgármesterségének, amelyet színházhoz való viszonyának bemutatása egészít ki. Kis túlzással pszichológiai elemzésként is értelmezhető a Felvidék és Kassa Magyarországhoz való visszatérését, illetve a László rövid, féléves polgármesterségét tárgyaló kötettrész, amelyből megismerhető, hogy a kisebbségi létből többségi létbe átkerülő felvidéki emberek hogyan élték meg a váltást, és Tost László hogyan és miért nem volt képes ellenzéki, kisebbségi szemléletét levetkőzni.

A korábbi polgármester keresztény-nemzeti politikai meggyőződése mellett zsidóknak próbált meg menlevelet szerezni, így nem meglepő, hogy az orosz front közeledtével a nyilasok még életben maradt politikai ellenségeik közé sorolták, és leszámoltak vele 1945 januárjában.

A kötet végén a források összeállításának szempontjai és a kutatás nehézségei, buktatói is megismerhetők.

A fentiekből gondolhatnánk, hogy a könyv lehetne családtörténet. A rövid fejezetek után korabeli táj- és városfényképek szerepelnek, ezeket családi fényképek és levéltári, valamint magángyűjteményből származó szöveges források egészítik ki. Ezek itt látnak napvilágot először, ami a könyv értékét, érdekességét növeli.

Az egyes fejezetekben feltűnnek a kor kiváló személyiségei, akikkel Tost László, illetve családtagjai kapcsolatba kerültek. Ilyen például Györgyi Dénes építész, aki Tost feleségének bérházát tervezte kezdő mérnökként. A csehszlovákiai magyar katolikus értelmiség helyi vezetőjeként szakmai, majd baráti kapcsolatba került gróf Eszterházy Jánossal, a mártír politikussal, illetve Márai Sándor édesapjával, s a jogtudós Grosschmid Gézával is. Tost testvére, Barnabás, Kassa plébánosa, felsőházi tag, az Országos Keresztényszocialista Párt kiemelkedő tagja, az ellenzéki magyar politika vezető egyénisége révén gyorsan a politika felső köreibbe került. Az első bécsi döntés után a testvérek együtt fogadták Horthy Miklós kormányzót, amikor fehér lován bevonult Kassára (ekkor táncolt az ünnepségen egészen fiatalon a még ma is élő Edith Eva Eger, aki később holokauszt-túlélőként az USA-ban lett kiváló klinikai pszichológus és motivációs előadó). Ilyen formában kiváló mikrotörténeti munka is a könyv.

Tost László hivatalnoki és politikai pályafutásáról ez az első összefoglaló munka. Mindez akkor válik kimagasló történelmi munkává, ha figyelembe vesszük, hogy Tost után nem maradt fenn hagyaték vagy levelezés; sem magán, sem hivatali. A kutató a kassai, eperjesi, alsókubini, budapesti és pozsonyi levéltárak forrásaira, anyakönyvek, iskolai évkönyvek, korabeli sajtótermékek anyagaira, valamint családi visszaemlékezésekre támaszkodhatott. Szeghy-Gayer Veronika magyar és szlovák nyelvű forrásokat és szakirodalmat dolgozott fel mind Kassára, mind a korszakra és a családra vonatkozóan, ami a téma iránt érdeklődők számára kiváló bibliográfiai kiindulópont is egyben. A jegyzetek a kötet végén találhatóak.

Érdekessége még a kötetnek, hogy Tost László és családja életén keresztül megismerhetjük Kassa 1945 előtti soknemzetiségű mindennapjait. Ez egy Márai Sándorétól eltérő, azt más formában bemutató nézőpont, nagyon emberi történeteken keresztül. További kutatást érdemelne a „visszatért” Kassa, a kassai holokauszt és a nyilas terror, illetve Kassa 1945 utáni társadalomtörténete. Érdekes lenne egy önálló Tost Barnabás életrajz, különösen a katolikus egyház és a politikai szerepvállalás, valamint az Országos Keresztényszocialista Párt kiemelésével. Szeghy-Gayer Veronika munkájának további értéke a különböző fajta és jól kiválasztott források gazdagságán túl az olvasmányos, gördülékeny stílus, és az összefüggésekre rámutató, történelmi távlatban is elgondolkodtató ábrázolás.

Nagyon találó az előszóban is olvasható Mészöly Miklós gondolat: „Csak az nem vész el hosszú távon, amit sikerül megosztani.” Tost László élete méltó a megosztásra, Szeghy-Gayer Veronika könyve pedig az elolvasásra!

Kis Attila

Tolna vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1721–1725

Bevezető tanulmány, fordítás, szöveggondozás: Maul-Link Dóra.

Szerkesztő: dr. Várady Zoltán.

Magyar Nemzeti Levéltár Tolna Megyei Levéltára, Szekszárd, 2021. 316 p.

ISBN: 978-963-7230-35-6

Tolna vármegye történeti forrásainak feldolgozása, a közgyűlési jegyzőkönyvek regesztázása 1992-ben kezdődött. Ez a fontos munka hosszú időre többször megszakadt, de 2021-ben ismét új kötetel bővült a sorozat, a vármegye feudális kori történetét feldolgozó regesztasorozat negyedik részével, amelynek megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

A regesztasorozat első kötete Várady Zoltán fordításában (1992) az 1696–1703, a második (2004) az 1714–1717, a harmadik pedig (2009) az 1718–1720 közötti jegyzőkönyvek feljegyzéseit tartalmazza. Utóbbi kettőt Maul-Link Dóra fordította. Sajnálatos, hogy – bár a tudományos közélet a jegyzőkönyvek forrásértékét mindig is nagyra becsülte – a vármegyei iratanyag ezen részét csak lassan, hosszú évek alatt vehetik kézbe az érdeklődők nyomtatott kötetek formájában.

A Tolna vármegye történetét dokumentáló források esetében a vármegye története iránt érdeklődők többször találkozhatnak jelentős hiátusokkal. A hiányzó események részben rekonstruálhatók más levéltárak forrásaiból, de terjedelmesebb forrásközlő munkák saját levéltári állományunkból csak a 18. század legvégétől, az újjáépítés korszakától készíthetők. A regesztasorozat folyamatos kiadása a nyelvi akadályok elhárításával biztosítja az egyik legnagyobb érdeklődésre számot tartó iratanyagnak, a vármegyei nemesi közgyűlés fondjának szélesebb körben való megismerhetőségét.

A kötet hét szerkezeti egységre tagolódik. A bevezető tanulmányban a szerző röviden ismerteti a regesztasorozat előző kötetét, és e helyt ad tájékoztatást a hiányzó jegyzőkönyvekről is. Ezt követően a jegyzőkönyvvezetést illető fontos információkat, valamint a regesztázás alapjait ismerteti. Hosszabban taglalja a nemesi közgyűlés (*congregatio*) összehívásának és megtartásának módját, megemlítve a korszak jelesebb nemesi családjait, fontosabb tisztségviselőit a vármegyében. A bevezető fő részében a közgyűlések napirendi pontjaiként tárgyalt, felsőbb szervektől érkező leiratokat, leveleket, parancsokat, az eredményként megszülető határozatokat, különféle vármegyei rendelkezéseket mutatja be röviden a jegyzőkönyvbe foglalt elemek általános jellemzőivel együtt. A szerző itt tesz említést a fordítással kapcsolatos problémákról is (pl. a német nyelvű, gót betűs szövegrészletek kérdése, anyanyelvi átírások).

Külön bekezdést érdemel néhány, a fordító által érdekesebbnek ítélt határozat (pl. a hóhérral kötött szerződés, istenkáromlással, dohányzással kapcsolatos büntetési

tételek, hitéleti kérdések). A fejezet további részében a tájékozódást megkönnyítő számozás feloldása, valamint a kötet további egységeinek rövid leírása található.

A bevezetőt követően rövid fejezetben találjuk a szövegben szereplő rövidítések feloldását, amelyet az 1721–1725 közötti közgyűlési jegyzőkönyvek regesztái követnek. A terjedelmes jegyzőkönyvi részen belüli gyorsabb tájékozódást név- és tárgymutató segíti, az angol és német nyelvű összegzés után pedig képmelléklet idézi meg az eredeti iratok képét és ódon hangulatát.

A kötet borítója a korábbiakhoz hasonlóan Tolna vármegye térképének részletét ábrázolja, de halványabb, szürkés árnyalata, valamint a cím háttérből kiemelkedő, szintén szürkeárnyalatú kék színe, valamint középre pozícionálása jelzi az utolsó kötet megjelenése óta eltelt időben lezajlott vizuális stílusváltást is.

Hasonló, az átláthatóságot, jobb olvashatóságot segítő változásokat üdvözölhetünk a kötet főszövegében is. Az egyes közgyűlési jegyzőkönyvek megnevezései a korábbi gyakorlattól eltérően nagyobb betűmérettel, középre igazítva szerepelnek, és megjelennek a fejlécben is, így bármelyik oldalt is tanulmányozzuk, mindig pontosan tudjuk, hogy melyik jegyzőkönyvet olvassuk. Ezenfelül szintén a gyorsabb tájékozódást segíti, hogy a congregatiók bejegyzéseinek folyamatos számozása a lapok bal oldalán a margón jelenik meg. Az eredeti szövegben történő visszakeresést a bejegyzés végén jobbra zártan található paginaszámok könnyítik meg. A vizuális eligazodásban nyújtanak segítséget továbbá a margót és a főszöveget, valamint az egyes bejegyzéseket elválasztó függőleges és vízszintes tagolóvonalak. A személy- és helységneveket esetenként két formában is közli: a törzsszöveg betűtípusával a mai írásmódnak megfelelőt és kurzívvval a korabeli szövegben előfordulót.

Összegzésként elmondható, hogy a kötet a 18. századi Tolna vármegyei események kutatását az 1721–1725 közötti időszakra nézve segíti elő. Maul-Link Dóra olyan munkát adott a korszak iránt érdeklődők kezébe, amely a stabilizálódó vármegyei közigazgatás növekvő feladatellátását, működési rendjét, a meginduló gazdasági fejlődést és a vármegye életének sokoldalú szövetét mutatja be. Megismerhetjük a korszak tisztviselői karát, a hadseregellátás állandó problémáját, az adószedés gyakorlatát, a fontosabb statútumokat, a korabeli árszabásokat. A vármegyei élet, valóság jobb megismerését segítik a különféle panaszok, kérelmek, valamint az ezekre adott hivatalos válaszok. Nyugodtan kijelenthetjük tehát, hogy a kötet hiánypótló jelentőségű megyetörténetünk szempontjából.

A kötet lektorálásáért dr. Gózszy Zoltánt (MNL Baranya Vármegyei Levéltára), a digitalizált képekért és a borítóképért Vincze Andreát, az angol nyelvű rezüméért dr. Kunné Tornóczky Andreát (MNL Tolna Vármegyei Levéltára) illeti köszönet. A német nyelvű rezümét Maul-Link Dóra írta. A kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

Hecker Henrietta

Városházák történetei

Brunner Attila: Magyarországi városházák

Holnap Kiadó, Budapest, 2023. 299 p.

ISBN 978-963-349-360-1

A magyar építészet- és művészettörténeti szakirodalomban – ha nem is példa nélküli, de mindenképpen – ritkaság, ha egy kutató bizonyos épülettípusokat nem formai jegyeik, hanem funkciójuk szerint csoportosítva vizsgál. Ezért is számít újszerűnek Brunner Attila művészettörténész, Budapest Főváros Levéltára munkatársa 2023-ban megjelent Magyarországi városházák című művének koncepciója.

A városháza olyan középkori eredetű épülettípus, amely a települési önkormányzás székházaként szolgál, tehát a közigazgatási épületek csoportjába tartozik. A szerző a magyar városok azon székházait mutatja be, amelyek eleve ilyen céllal, azaz a lokális öngazgatás színhelyeként épültek, ezért a kötet nem tárgyalja sem a vármegye-, sem a községházákat, illetve azokat az egyébként városházaként működő épületeket sem, amelyeket csupán később vettek birtokba, illetve alakítottak át közigazgatási célokra. Brunner Attila különösen nagy figyelmet szentel a város mint saját történettel és szervezettel, különös jogokkal rendelkező közösség, és az ezt reprezentáló városháza-épület történeti viszonyrendszerének bemutatására.

A műben Magyarország alatt a történelmi Magyarország területe értendő, tehát különös érdeme a könyvnek, hogy szerepelnek benne Trianon után határon túlra került épületek is. A szerző 250 település 320 városházáját ismerteti, bizonyos esetekben egy közigazgatási egység több, egymás után épült székházát is felvonultatva. Bár a könyvben a kronológia a fő rendező elv, a vizsgálódás pedig elsődlegesen művészettörténeti szempontú, Brunner Attila mégis részletesen kitér a városházák stílusainak egymásra hatására, egy-egy motívum, szimbólum, építészeti megoldás olykor korszakokon átívelő továbbélésére és érvényesülésére.

A városházák építésének kérdése régóta áll a szerző érdeklődésének középpontjában. A témaválasztást minden bizonnyal inspirálta saját korábbi, a kiskunfélegyházi székház építéstörténetét részletekbe menően feltáró kutatása. E vizsgálódás közben merülhetnek fel benne olyan kérdések, amelyeket csak az alap gondolat tágabb kontextusba helyezésével, az összehasonlító elemzés módszerével sikerült megválaszolnia. Ismerve a szerző munkásságát, elmondható, hogy először csupán Kiskunfélegyháza szűkebb környezetére, a szomszédos települések városházáira, majd az alföldi régióra fókuszált, később – mintegy koncentrikus köröket leírva – egyre tágította perspektíváját, országos méretűre szélesítve az analizálandó épületek körét.

Munkáját nehezítette az elemzés alá vont városházák nagy száma, az áttekinteni kívánt időszak hosszúsága és a vizsgált földrajzi terület nagysága, a forrásadottságok

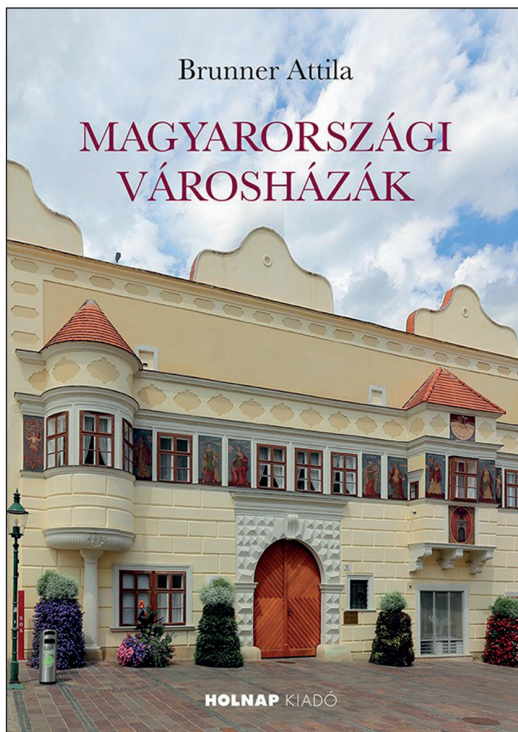
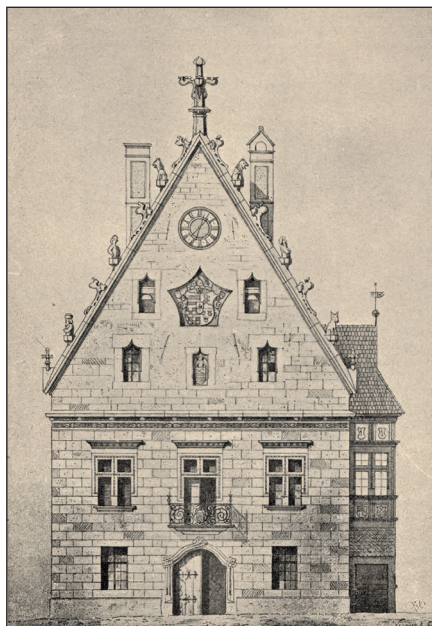
egyenlőtlen eloszlása, illetve az a tény, hogy bár egyes városházák építészeti megoldásai között lehet hasonlóságot, azonosságot felfedezni, de ezeket az épületeket jórészt csupán a funkciójuk köti össze. A tervezők és kivitelezők koronként más-más koncepciót szem előtt tartva, különböző építészeti stílusban, eltérő színvonalon tervezték és építették meg az adott – és koronként szintén változó – igényeknek megfelelő városházákat. Brunner Attila nagyon ügyesen fejt fel az építetők székházépítési szándéka mögötti motivációkat: ilyen a reprezentációs igény, a modernség hangsúlyozása, egy-egy település önrendelkezésének építészeti bemutatása. A szerző megfogalmazása szerint a lokális öngazgatás eszméjét a városháza mint önálló építészeti műfaj juttatja kifejezésre a lehető legjobban.

Nagy előnye a munkának, hogy a vizsgált épületeket bár önálló entitásként kezeli, de nagyobb összefüggésrendszerbe helyezi őket: a városfejlődéssel, a polgársággal és polgárosodással, a városi jogok és a városokra vonatkozó jogrendszer változásaival együtt tárgyalja, ráadásul nemzetközi és nagypolitikai kitekintéssel. Hangsúlyozza, hogy a városháza-építészet történetét a jogrendszer változásai határozták meg, emellett azonban helyes arányérzékkel illeszti be a belpolitikai fősodorba az akár egy városháza építését is befolyásoló lokális eseményeket. Precízen, ugyanakkor közérthető módon ismerteti meg az olvasóval a városi jogok és privilégiumok, a városokra vonatkozó jogszabályok történelmi alakulását. Egyértelműsíti, hogy a városházák szoros összefüggést mutatnak a városi előjogok, kiváltságok keletkezésével és fejlődésével. A kötetten végighúzódik a város fogalmának mindenkori vagy éppen aktuális értelmezése. A könyvet olvasva kijelenthető, hogy az egyes települések városházái, mindegyik a maga módján, saját polgárai identitástudatának mértékében próbál reflektálni arra a kérdésre, hogy mikor mit tekintettek a városiasodás, illetve az ideális városkép fokmérőjének.

A szerző alaposan körüljárja a városháza mint a települési önkormányzás székháza, közigazgatási épület fogalmát. Sorra veszi az épületek változó funkcióit: a városházák a település szívében lévő városszimbólumok, térrendező szerepüknel fogva az urbanizáció előmozdítói, egyúttal a demokratikus öngazgatás színhelyei, emellett hivatali feladatokat, az adminisztrációnak is helyet adó intézmények. A mű a folyamatot egészen napjainkig végigkíséri, vagyis szót ejt arról is, hogyan veszítették el a városok 1950 után az autonómiájukat, ennek következtében hogyan lettek a városházákból tanácsházak, majd 1990 után polgármesteri hivatalok.

Bár a kötet ismerteti a ma már csak részben meglévő korai, barokk és reneszánsz városházákat – amelyek többnyire a török hódoltság által megkímélt országrészekben lévő településeken épülhettek fel –, illetve az 1950 után, szocreál stílusban épültek, mégis a mű terjedelmileg jelentős részét, kb. 100 oldalt a ma is álló, a dualizmus kora alatt épült székházak bemutatása teszi ki. Ez nem véletlen, hiszen a magyar városok virágkora egyben a magyar városházák virágkora is volt. A kiegyezéstől az I. világháború kitöréséig tartó időszakban a szerző három városházépítési hullámról tesz említést, ezek között hangsúlyosan szerepel a szűkebb kutatási területét jelentő alföldi szecesszió fázisa. Itt, ebben a régióban fonódott össze ugyanis annyira ez az építészeti-művészi stílus a mezővárosi székházépítéssel, hogy annak önállóan ábrázolandó egységként is van létjogosultsága.

A bártfai városháza restaurálási terve
Sztehlo Ottótól (Forrás: Magyarországi
városházák: 16. o.)

Budafok, városháza
(Brunner Attila felvétele)

A kötet számos érdekes információt oszt meg az olvasóval, legyen szó akár a városi jogokat „örző” és azokat egyúttal jelképező Roland-szobrok eredetéről, akár a több-funkciós, üzletekkel, színházakkal egybeépített városházákról, vagy az utókornak szánt, egy-egy városháza alapkövében elhelyezett ünnepélyes okmányok szövegéből származó idézetekről. A szerző, bár az épületek formai jegyeinek leírását szakmai pontossággal és alaposággal végzi, mégis olvasmányos stílusban, ismeretterjesztő szándékkal tud mesélni az egyes székházak létrejöttének körülményeiről, a tornyok szimbolikus és gyakorlati szerepéről, vagy akár a városi levéltárak és a városházák együttéléséről.

Brunner Attila munkája végén kijelöli a további kutatás irányát: véleménye szerint feloldozásra váró kérdés lehet még a városházi ikonográfia vagy a városházák berendezéseinek – például a dísztermek emelvényeinek – tudományos, összehasonlító vizsgálata is.

A Holnap Kiadó gondozásában megjelent kötet közel 300 oldalas, több mint 250 színes, illetve fekete-fehér képet tartalmaz. A képek egy része homlokzati vagy alaprajzi tervrajz, másik része friss épületfotó vagy korabeli képeslap, de találhatunk még makett-ről készített felvételt, továbbá épületbelsőit ábrázoló képet is. Az illusztrációk gazdagságát látva – mivel nem egy fotó Brunner Attila saját felvétele – biztosak lehetünk benne, hogy a szerzőnek volt miből válogatnia, és csupán a helyhiány miatt kényszerült több képet kihagyni a könyvből.

A 17 oldalas bibliográfia és a több mint 400 lábjegyzet meggyőző bizonyítékai a szerző alapos tényismeretének és kutatói precizitásának. Egyaránt használta a magyar és idegen nyelvű építészet- és művészettörténeti, valamint várostörténeti szakirodalmat, továbbá az egyes települések helytörténeti kiadványait. A korabeli építészeti folyóiratok alkalmazása mellett impozáns a levéltári kutatómunka is: az Országos Levéltár és Budapest Főváros Levéltára iratanyagai mellett számos város (pl.: Cegléd, Csongrád, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Kiskunfélegyháza, Nagykőrös, Sopron, Szentes, Szolnok, Veszprém) archív dokumentumait nézte át. A kötetben való eligazodást hely- és személynévmutató segíti.

A Magyarországi városházák című mű akkor is hiánypótló, ha ezen meghatározást maga a szerző művében el is utasítja. A kötetet az újszerű látásmód, a közérthető szövegezés, a szintetizáló tartalom megkerülhetetlen alpművé teszik, mind a szakmai, mind a laikus érdeklődők számára.

A kötet könyvbemutatóját 2023. október 3-án tartották a szerző szülővárosában, Kiskunfélegyházán, a Petőfi Sándor Városi Könyvtárban.

Kőfalviné Ónodi Márta

Zentán vendégeskedtünk

A Fiatall Levéltárosok Egyesületének XIV. Őszi Tábora

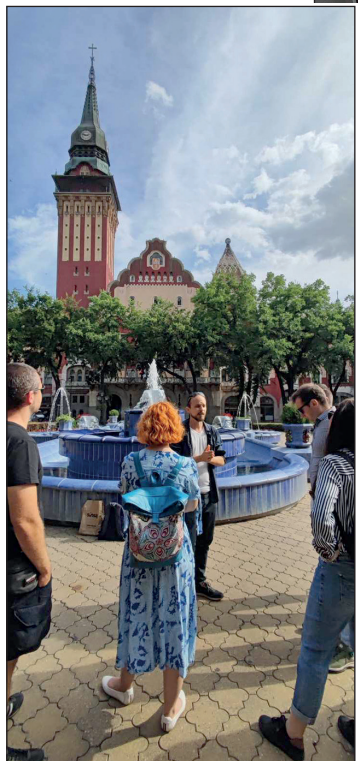
2023. szeptember 21–23. között került sor a Fiatall Levéltárosok Egyesületének XIV. Tudományos Őszi Táborára. Az idei évben a megszokottól eltérő módon, egyesületünk életében először határon túlra, Zentára (Szerbia) utaztunk, a Zentai Történelmi Levéltár meghívására.

A helyszín mellett a program is a szokásostól eltérő volt, a hangsúly Zenta és Szabadka megismerésére és a helyi levéltárosokkal való kapcsolatépítésre helyeződött. Érkezésünk napján a zentai városházára látogattunk. A stílusát tekintve a kései szecesszióhoz sorolható tornyos épület 1912 és 1914 között épült, miután a régi városháza 1911-ben leégett. A díszteremben Tari László zentai helytörténész előadását hallgatva ismerhettük meg a város történetét az 1216-os első okleveles említésétől kezdve. A település a Csanád nemzetség, majd a budai káptalan tulajdonában volt, szabad királyi városi rangot 1506-ban kapott II. Ulászlótól. A város a törökök elleni háborúban és a Rákóczi-szabadságharc idején többször elnéptelenedett és újjáépült. A helytörténet legjelentősebb eseménye az 1697-es zentai csata volt: szeptember 11-én Savoyai Jenő megállította a Tiszán átkelő török haderőt, amely Szeged elfoglalására készült. A város legnagyobb fejlődését a 19. század hozta, amikor kórház, kisebb kaszinó és több iskola is épült. A dualizmus éve alatt több szempontból is regionális központtá vált Zenta.

A helytörténeti előadást követően az épületben helyet kapó levéltárban köszöntöttek és vezettek körbe minket. Az archívumot a II. világháború után hozták létre, és öt Tisza menti község (Zenta, Magyararkanizsa, Ada, Óbecse és Szenttamás) területén működött és működő, állami, illetve magántulajdonban lévő cégek, intézmények iratanyagát őrzi. Látogatásunk lezárásaként a városháza tornyába másztunk fel, ahol a végtelen hosszúnak tűnő lépcsősort a zentai csata történetét bemutató kiállítás elemei szakították meg. Megtekintettünk egy animált filmet a csata eseményeiről, egy részletes makett pedig annak helyszínét és lefolyását szemléltette. A lépcsősor végén, feljutva a torony kilátójába a végtelen síkság és a Tisza hosszan nyúló vonala tárult a szemünk elé. Idegenvezetőnk elmondása szerint tiszta időben a szegedi dóm tornya is látható, de nekünk aznap nem volt ilyen szerencsénk.

A napot végül egy kis csokoládékóstolással zártuk. A helyi kézműves boltba tértünk be, ahol a tulajdonos részletesen bemutatta a csokoládé hosszú útját, a közép-amerikai őslakosok italaitól a táblás csokoládé bolti megjelenéséig, és a készítés különösen aprólékos folyamatát is megismerhettük.

A második napon Szabadkára indultunk, ahol a 16. Szabadkai Levéltári Napon vettünk részt. A konferencia témája a „híres levéltárosok” életútja volt. Előadók érkeztek Szerbián kívül Magyarországról, Horvátországból és Szlovéniából is. Budapest Főváros

Fotók: Mátyás Zoltán, Völgyi Réka

Levéltárát képviselve egyesületünk elnöke, Mátyás Zoltán tartott színvonalas előadást Gárdonyi Albert (1874–1946), a Fővárosi Levéltár igazgatója munkásságáról. Az Eperjesen született Gárdonyi (1903-ig Grün) Albert az érettségi után 1892-ben csatlakozott a premontrei rendhez, és 1898-ban a bécsi egyetemen hittudományi doktorátust szerzett. Végül azonban a rendből kilépett és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában helyezkedett el. Ezt követően a Fővárosi Könyvtárnál vállalt állást, majd innen került át 1911-ben a viszonylag frissen létrejött Fővárosi Levéltárhoz. Munkája során kiemelt fontosságúnak találta a kutatás segítését, így számos jegyzék és lajstrom készítéséhez járult hozzá. A történettudomány és a segédtudományok több ága iránt érdeklődött, amiről jelentős tudományos munkássága tanúskodik. Nevéhez kapcsolódik Martinovics Ignác és a vele együtt kivégzett jakobinusok sírjának azonosítása is.

A levéltári rendezvény a szabadkai városháza dísztermében valósult meg, így megcsodálhattuk ezt a különleges épületet is, amelyet 1908–1912 között építettek Komor Marcell és Jakab Dénes tervei alapján. Délután kezdtük meg a város felfedezését, a belváros számos lenyűgöző szecessziós épülete után a zsinagógát tekintettük meg. A különös aprólékossággal díszített épület 1902-ben készült szintén Komor Marcell és Jakab Dénes tervei alapján, szecessziós stílusban. A tervek eredetileg a szegedi zsinagóga építésére kiírt pályázatra készültek, de miután ott másra esett a választás, Szabadkán valósulhattak meg.

Késő délután a zentai sörfőzdébe is ellátogattunk, ahol viszonylag kis mennyiségben készülnek kézműves sörök. Mialatt megismertük a sörfőzés rejtelmeit és az egyes fajták közti különbségeket, meg is kóstolhattuk az elkészült italokat. Az este folyamán jutott idő egy kis sétára a Tiszta partján is. Végül a szálloda éttermében egy csevap vacsorával zártuk a tábor.

A különleges programért, a meghívásért és a szervezésben nyújtott segítségért köszönettel tartozunk a Zentai Történelmi Levéltár munkatársainak.

Kiss-Huszár Renáta

A Magyar Felsőoktatási Levéltári Szövetség 2023. évi vándorgyűlése

Az egyetemi levéltárak és levéltárosok szakmai szervezete, a 30. évfordulóját ünneplő Magyar Felsőoktatási Levéltári Szövetség (MFLSZ) idei vándorgyűlését 2023. augusztus 28–30. között Mohácson tartotta. Kivételes alkalom, hogy nem egyetemi város adott otthont a háromnapos rendezvénynek, a szervezés során felmerült nehézségek miatt került Pécs helyett egy másik Baranya vármegyei városba. A kényszerű változtatás ellenére a közelmúltban átadott Selyemgyár Kulturális Negyed – az ipariműemlék-épületben működő, az MFLSZ vándorgyűlésénél jóval nagyobb rendezvények befogadására is alkalmas konferenciahelyszín, a közeli szálláshely és a csodás természeti látványt nyújtó Duna-part – kitűnő választásnak bizonyult. A vándorgyűlés vendéglátója a Pécsi Tudományegyetem (PTE) Levéltára volt, annak apropóján, hogy a PTE 2021–2023 között a jogelőd Erzsébet Tudományegyetem Pécsre költözésének centenáriuma emlékezik. Az évforduló alkalmából a pécsi egyetemi levéltár által kezdeményezett, az utóbbi egy évszázad felsőoktatás-történetét áttekintő konferenciasorozat programjába egyesületünk a magyar felsőoktatás 1990–2020 közötti történetének feldolgozásával foglalkozó tematikus blokkal kapcsolódott.

Az augusztus 28-án délután tartott megnyitón Vajda Tamás, az MFLSZ elnöke és Lengvári István igazgató (PTE Egyetemi Levéltár) üdvözölte a megjelenteket. A köszöntőket követően a *Levéltári aktualitások* címet viselő hagyományos kerekasztal-beszélgetésre került sor, amelyen a vándorgyűlésen részt vevő szakmai szervezetek és a társegységek képviselői vettek részt. A beszélgetés során egyebek mellett az idei év technológiai slágertémájának számító mesterséges intelligencia alkalmazásának lehetőségeire hívták fel a figyelmet. Levéltárszakmai területen ilyen a tömeges kézírásfelismerés, amely az online közzététellel együtt szélesebb körű kutathatóságot biztosít majd. A levéltári támogatómunka területét is segíti a mesterséges intelligencia, például rendezvények, megbeszélések felvett hanganyagának azonnali szöveggé alakításával, sajtóhírek gyűjtésére is alkalmas megoldásokkal. A másik figyelemre méltó téma az egyetemi területen zajló átalakulási folyamatok eredményeként a felsőoktatási intézményekben elindult egyéni teljesítményértékelés, amely a levéltári szférában jelenlévő életpályamodell-elképzelésekre is hatással lehet. A modellváltó egyetemeknél újra felmerült az igény annak számbavételére, hogy az egyetemi levéltárak milyen szolgáltatásokat nyújtanak a fenntartó intézmények számára, illetve milyen szerepet játszanak az egyetemi teljesítménycélok elérésében.

A szintén hagyományos programelemnek számító *Egyetemi levéltárak vezetőinek kerekasztala* keretében a jelen lévő egyetemi levéltárvezetők foglalták össze az elmúlt egy év eseményeit, eredményeit. Kiemelendő a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

A vándorgyűlés helyszíne a mohácsi Selyemgyár Kulturális Negyed volt

(MATE) budai és gödöllői kampuszán működő levéltárak helyzete, hiszen az egykori Nemzeti Agrárkutatási és Innovációs Központ kutatóintézeteinek integrációjával újabb szervek kerültek a levéltár illetékességi körébe, sőt a 2023-ban levéltárba került több mint 600 iratfolyóméter kutatóintézeti irattal a két archívum állománya megkétszereződött.

A kerekasztal-beszélgetést követő tisztújító közgyűlésen az MFLSZ Ellenőrző Bizottsága tagjainak megválasztására került sor. Az Ellenőrző Bizottság korábbi tagjai, Lajkó Istvánné (Simmelweis Egyetem Levéltára), Lengvári István és Pőr Csilla (MATE Georgikon Campus Levéltára) újabb négy évre kaptak bizalmat.

A vándorgyűlés második napján a *Felsőoktatási széttagoltság és integráció Magyarországon, 1990–2020* című tematikus blokkban Lengvári István elnökletével a rendszerváltás óta eltelt időszakról kaptunk átfogó képet a meghívott tapasztalt szakemberek révén.¹ Dinya László emeritus professzor (Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem/Szegedi Tudományegyetem) *Rendszerváltás(ok) a magyar felsőoktatásban – rögzös úton a tudásalapú társadalom felé, 1990–2020* című előadásában az elmúlt évtizedekben született magyar felsőoktatási stratégiák törekvéseit és eredményeit mutatta be. Polónyi István

¹ Ez a programelem a modern kori pécsi felsőoktatás centenáriumi rendezvényeinek tematikájához csatlakozott. Az elmúlt száz év felsőoktatásával foglalkozó konferenciasorozat a 2021. évi *Trianon hatása a magyar felsőoktatásra* című rendezvénnyel kezdődött, amelyet a 2022-ben *Felsőoktatás a két világháború között Magyarországon* című konferencia folytatott, és a vándorgyűlést követően, 2023 októberében rendezett, *Felsőoktatásunk a 20. század második felében* című konferenciával zárult.

Vajda Tamás elnök megnyitja a vándorgyűlést

A 30 éves az MFLSZ című kerekasztal-beszélgetés résztvevői: Molnár László, Zsidi Vilmos és Szögi László egykori elnökök, valamint Osváth Zsolt, a beszélgetés vezetője

Közönség a vándorgyűlés harmadik napján

(A szerző felvételei)

kutatóprofesszor (Wesley János Főiskola) *A hazai felsőoktatás intézményi hálózatának átalakulásai az elmúlt harminc évben* című előadása oktatás-gazdaságtani, oktatáspolitikai szempontból elemezte az időszakot. A két áttekintő előadást követően Halász Imre emeritus professzor (Budapesti Gazdaságtudományi Egyetem) *Integrációs elképzelések és megvalósulatlan tervek* címmel a Pénzügyi és Számviteli Főiskola zalaegerszegi intézetének példáján mutatta be az időszakot. A szekció zárásaként Kiss Márton nyugalmazott főlevéltáros (BME Levéltár) *Az egyetemi levéltárak felsőoktatásunk változó szervezeti keretei között (1990–2020)* címmel az egyetemi levéltárak szemszögéből tárgyalta az 1990 óta eltelt harminc évet. A második nap szakmai előadásait Greff András kiemelt projektmenedzser (Simmelweis Egyetem Jogi és Igazgatási Főigazgatóság) zárta *Az elektronikus ügyvitel kialakításának fokozatai, következményei és tapasztalatai egy modellváltó egyetem szemszögéből* címmel. Az előadás lehetőséget adott arra, hogy a résztvevők a Semmelweis Egyetem (SE) példáján az iratkezelésért felelős szervek oldaláról is megismerhessék az ott folyó munkát. Mivel az SE a vidéki tudományegyetemekhez hasonlóan egészségügyi intézményeket is működtet, az egyetemi iratkezelés sajátosságai mellett ez is növeli a folyamatok komplexitását. Az orvosi egyetemen a jelenleg is használt elektronikus iktatási rendszer 2015-ös bevezetése óta zajló iratkezelési reform a folyamatok feltárásával, folyamat- és ügyviteli térkép összeállításával kezdődött, majd az ügyviteli folyamatszervezés megtervezésével és átalakításával folytatódott a munkahatékonyság fokozása érdekében. A nagymértékű átalakuláshoz hosszú távú koncepció és megfelelő anyagi források társultak. A folyamatban nagy szerepet kapott a munkatársak oktatása. A jövőbeli tervek közé tartozik közel 400 iratfolyóméter ügyviteli értéket képviselő iratanyag hiteles másolatként történő digitalizálása.

Délután Szigetvári Krisztián vezető műemlékvédelmi szakember a Selyemgyár Kulturális Negyed műemléki rehabilitációját ismertette, és sétát tettünk Mohács belvárosában a Selyemgyár – Busóudvar – Fogadalmi templom útvonalon.

A vándorgyűlés utolsó napján *30 éves az MFLSZ* címmel a Budapest–Gödöllői Egyetemi és Főiskolai Levéltári Szövetség (BUGEFELESZ) és a Magyar Felsőoktatási Levéltári Szövetség korábbi elnökei és jelenlegi elnöke értékelték az egyesület munkáját. Szögi László, a BUGEFELESZ alapító elnöke, az MFLSZ tiszteletbeli elnöke a szövetség alapítási körülményeiről emlékezett meg. A szervezet az ELTE Levéltára vezetésével a budapesti felsőoktatási intézmények és a gödöllői agráregyetem közös levéltári központjaként jött létre. A szövetséghez történő csatlakozást minden esetben az intézmények tanácsai hagyták jóvá, amely a sikeres működés alapját jelentette.

Idővel a szervezet tevékenysége országossá vált, ezért 1996-tól a Magyar Egyetemi és Főiskolai Levéltári Szövetség nevet viselte. A szövetség 2001-ben alakult egyesületté Molnár László, a Semmelweis Egyetem Központi Levéltárának igazgatója elnökletével, aki 2001–2009 között volt az MFLSZ vezető tisztségviselője. Ekkorra már az egyetemi levéltárak gyűjteményei megközelítették a 7-8 ezer iratfolyómétert, tehát egy kisebb megyei levéltárnak megfelelő mennyiségű anyagot őriztek. Zsidi Vilmos (Budapesti Corvinus Egyetem Levéltára) az egyesületi vagyontömeget növekedését emelte ki 2009–2013 közötti elnöki ciklusából, amely ekkor emelkedett kétfélmillió forint fölé. Vajda Tamás

(Szegedi Tudományegyetem Levéltára) 2013-tól az MFLSZ elnöke, immár harmadik ciklusban választották újra. Elnöki tevékenysége fő eredményének tartja a 2014 óta folyó vezetőtestületi jegyzőkönyvek digitalizálási programját, amelynek köszönhetően ezen dokumentumok jelentős része kutatható a Hungaricana közgyűjteményi portálon, illetve a Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia keretében digitalizált állományok a Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) AdatbázisokOnline oldalán is.

A kerekasztal-beszélgetést követően az 1993-ban alapított, idén 30 éves tagintézményeink mögött álló évtizedeket ismerhettük meg részletesen. Molnár László igazgató a Semmelweis Egyetem Központi Levéltára, míg Dózsa Gábor levéltárvezető, Kissné Bognár Krisztina és Osváth Zsolt a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem és jogelődei budai és gödöllői campusa jubiláló levéltárainak elmúlt három évtizedére emlékeztek vissza. A 30 éves beszámolóik tanulsága, hogy a nehézségek ellenére az egyetemi levéltárügy sokat lépett előre a három évtized alatt. Rövid szünetet követően a levéltári ad hoc bizottságokba delegált MFLSZ-képviselők beszámolóit hallgattuk meg. Vajda Tamás a Levéltári Akkreditációs Bizottság, Tóth Krisztina (ELTE Levéltára) a Levéltári Állományvédelmi Bizottság, Lengvári István a Levéltári Adatvédelmi Bizottság működéséről, Zsidi Vilmos a levéltári életpályamodellel tervezetéről helyzetéről számolt be.

A Mohácson eltöltött három nap újra alkalmat adott arra, hogy az egyetemi levéltárosok találkozzanak egymással, bemutassák eredményeiket, tapasztalatot cseréljenek, tájékozódjanak az országos levéltári helyzetről. A felvonultatott témák sokszínűsége ismét tartalmas programot biztosított. A sikeres szervezés anyagi háttérét a Nemzeti Kulturális Alaptól és a Nemzeti Együttműködési Alaptól elnyert pályázati támogatás, és az ezeket kiegészítő MFLSZ önerő teremtette meg. A következő vándorgyűlést 2024 augusztusában Miskolcon tartja a szövetség.

Homor Péter

Krónika – válogatás a levéltári élet híreiből

A **Magyar Nemzeti Levéltár** (MNL) 2023-ban ünnepli a III. Károly király által 1723-ban szentesített XLV. törvényt, amely Európában az elsők között – a rendek kívánságára – elrendelte, hogy az ország köziratait (*publica regni acta*) az ország levéltárában (*archivum regni*) kell elhelyezni. Az 1874-ben tudományos intézményként újrászervezett **Országos Levéltár** pedig éppen 100 éve, 1923-ban költözött be végleges otthonába, a Bécsi kapu téri levéltári palotába. A többes évforduló megünneplésére szervezett emlékév 2023. március 21-én ünnepélyes keretek között vette kezdetét. Ez alkalomból az intézmény vendégül láthatta a levéltárba látogató Novák Katalin köztársasági elnököt.

Az évfordulók alkalmából a Magyar Posta Zrt. alkalmi bélyegsort adott ki, amelynek ünnepélyes forgalomba bocsátására 2023. június 19-én került sor a levéltárban. Az emlékbélyeget két címletben bocsátották ki, azon a levéltárat alapító törvény szövege, gróf Batthyány Lajos nádor pecsétnyomója, annak a két bélyeget összekapcsoló viaszlenyomata, illetve a Bécsi kapu téri épület homlokzata és keleti oldala látható.

Ezzel párhuzamosan a *kettős évforduló alkalmából* a Magyar Nemzeti Bank emlékérmét bocsátott ki. Az érmék egyik oldalán az országláda, a másikon a központi levéltár épülete jelenik meg. Az ünnepélyes eseményre 2023. július 3-án került sor.

2023. október 25-én mutatták be a sajtó képviselőinek jelenlétében a Reisz T. Csaba címzetes főigazgató által szerkesztett A nemzet levéltára. Fejezetek az Országos Levéltár történetéből című kötetet, amely szintén a kettős évforduló előtt tiszteleg. A reprezentatív kötet mind tartalmában, mind küllemében tükrözi a levéltári munka sajátos kettős-ségét, a tradíciók és az abszolút modernitás ötvözetét. A közel 600 oldalas könyv több mint harminc kolléga együttes munkája révén születhetett meg, és azon túl, hogy részletesen és hiánypótló módon tárja fel, mutatja be a százéves épületet, a levéltár mára elfeledett, „névtelen” hőseinek is emléket állít.

A Magyar Nemzeti Levéltár emlékévben elkezdődött, illetve megvalósult projektjeiről későbbi lapszámainkban részletesen tudósítunk.

A **Magyar Egyházi Levéltárosok Egyesülete** (MELTE) *30 esztendővel ezelőtt, 1993-ban alakult meg* Debrecenben. A szervező munkát Kormos László, a Tiszántúli Református Egyházkerület levéltárosa végezte, aki hathatós támogatást kapott Helmut Baiertól, a Nemzetközi Levéltári Tanács Egyházi Levéltárak Szekciójának akkori elnökétől. A megalakuláskor a jelenlévők egyöntetű akarata volt, hogy létrehozzanak egy ökumenikus alapokon működő egyházi levéltáros egyesületet.

A Magyar Egyházi Levéltárosok Egyesületének tagegyházaiban kezdetben: a római katolikus, a görögkatolikus, a református, az evangélikus, a baptista és az unitárius egyház voltak. Ez a kezdeményezés indulásától fogva kívánja gyűjteni a magyar egyházi levéltárosokat, nemcsak az anyaországban, de azon kívül is. Az ökumenikus lelkület, a nyitottság és a felelősségtudat a mai napig jellemzi az egyesület munkáját.

Az egyesület nyitott minden olyan kapcsolatra, amely elősegíti a jobb szakmai munkát, s így a hazai levéltáros egyesületek rendezvényein és munkájában is részt vesz. Alapító tagja a Nemzetközi Levéltári Tanács Egyházi Levéltárak Szekciójának, amely 1995-ben jött létre Prágában. Egyházi levéltárosok különböző országos szintű szakmai testületekbe kaptak meghívást, így az egyházi levéltárakat is érintő döntéshozatalban is jelen vannak. Az egyesület tagjai évente egyszer találkoznak szakmai vándorgyűlésükön.

Idén *harminc esztendő*s a **Magyar Felsőoktatási Levéltári Szövetség** (MFLSZ). 1993-ra Magyarországon tíz egyetemi levéltár működött, közülük nyolc Budapest tágabb régiójában. Ennek nyomán már 1992-ben javaslat született arról, hogy az ezekben működő levéltárak és dolgozóik fonják szorosabbra szakmai kapcsolataikat, alapítsanak egy levéltári szövetséget. 1993. április és május hónapokban valamennyi, a budapesti agglomerációhoz tartozó egyetem és főiskola tanácsa megtárgyalta a kérdést, s a 24 felsőoktatási intézményből 21 az azonnali csatlakozás mellett döntött. A szövetség a tagegyetemek könyvtáraival megállapodásokat írt alá, amelyben elsősorban rendezési munkák elvégzését vállalták, az intézmények pedig az elkészült segédletek, forráskiadványok megjelentetését, publikálását. A kilencvenes évek közepétől a munkálatok eredménye nyomán évente újabb és újabb egyetemi szaklevéltárak jöttek létre. A szövetség munkájának egyik legfontosabb korai eredménye egy közös magyar egyetemi levéltári fond- és állagjegyzék elkészítése és kiadása volt. Az eltelt évtizedek folyamán fokozatosan jöttek létre újabb felsőoktatási szaklevéltárak, amelyek rendre csatlakoztak a szövetséghez. Ennek eredményeképpen mára 21 tagintézmény részvételével működik az egyesület, tagjai sorában 40 főt számlál.

Idén *húsz éve* került sor a **Pécsi Tudományegyetem levéltárának megalapítására**. Az egyetem 2000-es integrációja után merült fel az intézmény létrehozásának igénye. A felsőoktatási intézmény Szenátusa 2003. november 27-i ülésén megtárgyalta és elfogadta a levéltár 2004. január 1-jével történő megalapításának tervét, a Központi Könyvtár önálló szervezeti egységként.

■

Az intézmény először az Állam- és Jogtudományi és Közgazdaságtudományi Kar Könyvtárának 2003-ban felújított épületrészében kapott ideiglenes helyet. Ide kerültek a jogelőd Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem (1923–1950) anyagából rendelkezésre álló iratok, amelyeket a Baranya Megyei Levéltárból átvett anyagok tettek teljessé. Ezenkívül a Pécsi Tudományegyetem és a Janus Pannonius Tudományegyetem anyagából az Állam- és Jogtudományi Kar (1950–1999) iratai kerültek a kezdetektől a levéltárba. 2010-ben a Tudásközpontba költöző Egyetemi Könyvtár raktárhelyiségébe került a levéltár, ahol jóval nagyobb raktári kapacitással, önálló kutatóteremmel működhetett. Az iratok beszállításának gyakorisága és az iratmennyiség ezután ugrásszerűen megnőtt, jelenleg több mint 1 200 iratfolyóméternyi iratot tárolnak. Később az Egyetemi Levéltár a Mátyás király utca 15. szám alá költözött. Így jelenleg önálló épületben, az összes korábbi helyszínnél nagyobb kutatóteremben tudják fogadni az érdeklődőket és a kutatókat.

A levéltár törvényi kötelezettségein túl integráló szerepet tölt be a pécsi egyetem-történeti kutatások területén. A kutatók számára helyben használható adatbázisok, valamint kézikönyvtár áll rendelkezésre. A levéltár évente konferenciákat szervez, amely mára az egyetemi levéltárosok egyik meghatározó fórumává vált. Az egyetem története bemutatásának igényéből fakadt az Almanach projekt, amely online és nyomtatott formában is elérhető módon mutatja be a Pécsi Tudományegyetem és jogelődei oktatóit és kutatóit. A közeljövőben kerül sor a harmadik kötet megjelenésére.

A levéltár munkatársai a nagyobb évfordulók méltó megünnepléséhez is hozzájárulnak: így volt ez a középkori pécsi egyetem alapításának 650 éves jubileuma kapcsán rendezett eseménysorozat és a 2023-ban kicsúcsosodó centenáriumi programok esetében is. Utóbbi keretében egyebek között életre hívták az Iratpillanatok című projektet, amely várhatóan a centenáriumi programsorozaton túlmenően is folytatódni fog. Ennek lényege, hogy az intézményben tárolt iratokból olyan érdekes válogatást közölnek, amely az érdeklődő nem szakmabeli olvasók számára is könnyen befogadható, emellett az egyetemi kommunikáció számos formában felhasználhatja az ott közölt információkat.

■

A Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár E-kutatás szolgáltatása a bakonyoszlói, a cseszneki, a felsőörsi, a kiscsőbői, a paloznaki, a tekenyei, a zalakoppányi, a zalaszentgróti és a zalaudvarnoki plébániák levéltárakban újonnan elhelyezett, kutatási korlátozás alá nem eső anyakönyveinek fényképeivel *bővült*. Az újonnan elérhető képek száma 13 251, ezzel az intézmény által szolgáltatott képek száma átlépte a félmilliót.

■

Idén tartotta meg 705. ülését a *Kitaibel Pál Természettudományi Asztaltársaság* Sopronban. Az összejövetelen szó esett a társaság értékes *jegyzőkönyveinek és dokumentumainak elhelyezéséről* a **Soproni Egyetem Központi Levéltárában**. Ezt követően Sági

Éva levéltárvezető tartott prezentációt az intézmény honlapján digitalizált formában, aznaptól elérhető jegyzőkönyvekről, amelyek az 1934 és 1993 közötti 419 ülés emlékeit tartalmazzák.

Együttműködési megállapodást írt alá Cseh Gergő Bendegúz, az **Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárának** (ÁBTL) főigazgatója és Barbara Stelzl-Marx, a **Ludwig Boltzmann Intézet** igazgatója 2023. június 6-án Grazban. Az öt évre szóló megállapodás keretében közös konferenciákra és kutatási projektek megvalósítására kerül majd sor az Ausztriában tartózkodó magyar emigránsok és menekültek, az illegális határátlépések és a Vasfüggöny áldozatai, valamint a magyar állambiztonsági szervek ausztriai tevékenysége kapcsán.

A *Levéltárak Nemzetközi Hetében* idén már negyedik alkalommal rendezte meg a *celjei Történelmi Levéltár* és *Ieper Város Levéltára* azt a közös európai projektet, amelynek eredménye mindig egy-egy speciális, elektronikus és nyomtatott formában is megjelenő, izgalmas tematika köré szervezett kiállításanyag. 2023-ban – a nemzetközi közbeszédben is fókuszban lévő energiaproblémák nyomán – az elektromosság témáját választották vezérfonal gyanánt a vállalkozás koordinátorai, amelyhez 17 ország archívumai válogattak dokumentumokat gyűjteményeikből. Az **MNL Bács-Kiskun Vármegyei Levéltára**, elfogadva az együttműködési meghívást, harmadszor képviseli az eseményen a magyar levéltáros szakmát.

A **Pécsi Egyházmegye** és a *Dakovačko-osječka Nadbiskupija (Diakóvár-Eszéki Főegyházmegye)* közötti, határokon átívelő, gyümölcsöző együttműködés keretében *bővült az E-archivumban* kutatható plébániák anyaga, mégpedig négy espereskerület plébániáival, amely plébániák egyházigazgatásilag 1923-ig a Pécsi Egyházmegyéhez tartoztak. Az anyagok általánosságban 1920-ig érhetőek el mind az anyakönyvek, mind az egyéb források esetében.

A **Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár** 2023. június 12-én újabb 26 ezer képfelvétellel *bővítette E-kutatás, Matricula-Historia-online szolgáltatásának* építés-felszerelés anyagát. Így összességében 180 ezer képfelvétel kutatható 182 plébánia-lelkészség építési-felújítási munkáiról (templomok, plébániaépületek, kápolnák, temetők, kálváriák, útszéli keresztetek stb.), valamint azok felszereléséről (harangok, orgonák, oltárok, képek, szobrok, liturgikus tárgyak-öltözetek stb.), elsősorban az 1867–1945 közötti időszakból. A fentiekén túl a levéltár online szolgáltatása további több mint 65 ezer plébániai iratanyagról készült képfelvétellel is bővült. A képanyag a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye 37 plébániájának 1867–1945 közötti iratairól készült.

■

2023. június 22-én Szabó Csaba és Rózsa Dávid, a **Magyar Nemzeti Levéltár** és az **Országos Széchényi Könyvtár** (OSZK) főigazgatói *együttműködési megállapodást kötöttek* a Szovjet táborok magyar foglyai adatbázis bővítésére, a Magyar Hadifogoly Híradó digitalizálására, valamint digitális forráskiadványok készítésére vonatkozóan, amelyeket az OSZK Digitális Bölcsészeti Központja által működtetett Digitális Bölcsészeti Platform tesznek majd közzé.

■

A *Veszprém–Balaton Európa Kulturális Fővárosa 2023* programot lebonyolító Veszprém–Balaton 2023 Zrt. által a komplex kulturális-művészeti projektek támogatására kiírt pályázaton a Magyar Nemzeti Levéltár *Veszprémi Térkép-vándor* című projektje 45 000 000 Ft támogatást nyert 2021-ben. A projekt megvalósítása 2022 eleje óta folyik. Az **MNL Veszprém Vármegyei Levéltár**ában Veszprém város történetének feltárása érdekében folyó szakmai munka eredményét rövidesen online formában ismerhetik meg az érdeklődők.

Az intézmény munkatársai elvégezték az iratok kiválogatását, digitalizálását, az adatbázishoz szükséges adattartalom értelmezését és történeti feldolgozását. Az adatbázis informatikai fejlesztésén az MNL által biztosított fejlesztő csapat dolgozik. A Térkép-vándor applikációt a VEB 2023 Zrt. munkatársai készítik.

A Térkép-vándor a nemzetközi és hazai szakmai körökben évek óta jelenlévő új város-történeti szemléletmódot, illetve annak újszerű, digitális megjelenítési formáját igyekszik veszprémi keretek között megvalósítani. A készítő a feldolgozás folyamán a város-történetet alulról építkezve közelítették meg, a város egykori térbeli szerkezetét alapul véve mikroszinten dolgozzák fel a mindenkori városlakókról és az épületekről rendelkezésre álló információkat.

A Térkép-vándor alapját Veszprém város történeti magjának 1857–1947 közötti utca- és házszerkezete képezi. Az adatbázisban a korabeli házjegyzékekből és házösszeírásokból származó információkat, az utcák, házak és háztulajdonosok legfontosabb adatait digitalizált, interaktív, többretegű történeti térképeken jelenítik meg. A fejlesztők három időmetszet alaptérképét (1857, 1927, 1947) készítették el a kataszteri felmérések térképeiből (1856, 1927, 1940/50) és az átnézeti térképekből (1927, 1947). A házakhoz, telkekhez kapcsolva válogatott levéltári források digitális másolatait is elhelyezték az adatbázisban. Így a levéltár őrizetében lévő több ezer középület- és lakóház-tervrajz, telekjegyzőkönyv, korabeli fotó között is böngészhetnek majd a helytörténet iránt érdeklődő veszprémiek és a Veszprémbe érkező vendégek.

■

Budapest Főváros Levéltára a szakmai kapcsolatok fejlődése és a tudományos munka összehangolása érdekében *együttműködési megállapodást kötött* a bosznia-hercegovinai **Brčko körzet levéltárával** és a **Gül Baba Türbéje Örökségvédő Alapítvánnyal**.

Egy évszázaddal ezelőtt, 1923. július elején jelent meg a **Levéltári Közlemények** első – kettős – száma. Szakmai körökben már régóta tervezték egy levéltári szaklap beindítását, de az I. világháború és az azt követő évek gazdasági viszonyai a kiadás finanszírozását lehetetlenné tették. Klebelsberg Kuno még belügyminiszterként az évtizedekig mostoha sorsú **Országos Levéltár** tudományos intézmény jellegét azzal is erősítette, hogy a folyóirat anyagait biztosította. A lap fő profilját kezdetben az Országos Levéltár, a fővárosi és a vidéki, illetve a külföldi levéltárak magyar anyagának ismertetése, közzététele, a bel- és külföldi levéltári kutatások eredményeinek leírása, a levéltárak tudományos és adminisztratív ügyeinek bemutatása képezte. A megszűnt Történelmi Tár (1878–1911) örökébe lépve pedig a diplomatika, a heraldika, a genealógia és a jogtörténet tárgykörébe tartozó cikkeket is megjelentetett, tehermentesítve ezáltal a Századokat. A **Levéltári Közlemények** 1947 és 1953 között szünetelt, ezért idén a 100 éve alapított folyóirat 94. évfolyama vehető kézbe.

2023. július 13-án immár 22. alkalommal került sor a Central and Eastern European Society of Koreanologists tudományos konferenciájára a CEESOK, a szülői Chung-Ang Egyetem, a **Magyar Nemzeti Levéltár** és az Eurázsia Alapítvány együttműködésében. A rangos nemzetközi tanácskozásnak az MNL Pest Vármegyei Levéltára adott otthont A koreai tanulmányok jelene és jövője Közép- és Kelet-Európában címmel. Ezt követően került sor az *együttműködési megállapodás* ünnepélyes aláírására a Magyar Nemzeti Levéltár Kelet-Ázsiai Kutatóközpontja és a **Chung-Ang Egyetem Külföldi Tanulmányok Intézete** között.

■

Az **Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára** állami szaklevéltárként mindig kiemelt feladatának tekintette – az általa őrzött iratanyag szakszerű kezelése, valamint az információs kárpótlás keretében hozzá forduló állampolgárok kérelmeinek gyors ügyintézése mellett – a tudományos kutatás elősegítését.

Az itt őrzött iratanyag ma Magyarország egyik legkutatottabb forrásaegyüttese: évente több száz kutató több millió oldalnyi iratanyagot tanulmányoz át. A már digitalizált és digitálisan anonimizált iratanyag azonban sokáig csak a levéltár épületében, lokálisan volt elérhető. Az intézmény 2020. december 14-én indította el az e-kutatás néven ismertté vált szolgáltatását, amellyel a magyar levéltárak közül elsőként tették lehetővé, hogy a digitalizált iratok egy részét már online is elérhessék a kutatók.

2023. július 17-étől tovább *bővült az e-kutatási szolgáltatás*: a kutatási kérelmeket ügyfélkapus azonosítást követően, immár online is be lehet nyújtani. Ennek köszönhetően a kutatók a kutatási kérelem beadásától egészen az iratanyag megismeréséig és az esetleges másolatok kifizetéséig minden mozzanatot az interneten keresztül végezhetnek.

■

A **Magyar Nemzeti Levéltár** és az **Osztrák Állami Levéltár** között immár évek óta létezik digitalizálási együttműködési megállapodás. Ennek keretében a bécsi magyar levéltári delegátus koordinálásával évről-évre több tízezer oldalnyi dokumentum digitalizálására kerül sor. A képek egy része a megállapodás értelmében online is elérhető. Az elmúlt évek európai mértékkel is kiemelkedő eredményei (az Udvari Kamara 1531–1762 közötti, és az Udvari Haditanács 1556–1768 közötti mutató- és lajstromkönyvei online közzététele) után *újabb nagy mennyiségű magyar vonatkozású dokumentumhoz* férnek hozzá az érdeklődők a világhálón. Az Udvari Kamara 1763 és 1855 közötti magyar, erdélyi és bánáti vonatkozású irataihoz tartozó korabeli mutató- és lajstromkönyvek, közel 130 000 oldala vált elérhetővé. A közel 3800 doboznyi 18-19. századi hungarika irathoz tartozó segédkönyvek segítségével válik még könnyebben kutathatóvá a korabeli Magyarország, Erdély és a Temesi Bánság gazdaság- és társadalomtörténete.

■

2023 júliusában *nyugdíjba vonult Várady Zoltán*, az **MNL Tolna Vármegyei Levéltárának** igazgatója, aki egy bő évtizeden át vezette az intézményt.

■

2023. szeptember 1-jétől **Arany Krisztina**, az **MNL Országos Levéltárának** főlevéltárosa váltja Oross Andrást a Haus-, Hof- und Staatsarchivban a *magyar levéltári delegátusi* tisztségben.

■

Az MNL Győr-Moson-Sopron Vármegyei Győri Levéltárának irányítását 2023. szeptember 1-jétől **Oross András** korábbi bécsi levéltári delegátus vette át.

Újabb öt évre, 2028-ig meghosszabbították **Boross István** igazgatói státuszát az MNL Veszprém Vármegyei Levéltára élén.

Huszár Imre vízépítő mérnök és *Belányi Tamás* építészmérnök irataival gazdagodott a **Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Levéltárának** iratanyaga.

Huszár Imre (1892–1957) műegyetemi oklevélszerzését követően, 1914-től évekig tanársegédként, adjunktusként, illetve megbízott előadóként oktatott. Egyetemi pályafutása során vízépítéstani tankönyvet is írt. Tudását a gyakorlatban is kamatoztatta, részt vett többek között az isztambuli tengeri kikötő tervezésében 1918-ban, 1924-ben pedig főmérnöki kinevezést kapott. Karrierje csúcsára akkor ért, amikor 1925 januárjában a Szigetközi Ármentesítő Társulat megválasztotta igazgató-főmérnökévé. Munkái mellett is jutott ideje arra, hogy számos országban tegyen tanulmányutat. 1948-ban ugyan nyugdíjazását kérte, de ezt követően is vállalt megbízásokat.

Az építészmérnökként végzett Belányi Tamás (1928–2023) életében a II. világháború utáni időszak, egészen pontosan az 1956-os forradalom és szabadságharc hozott döntő fordulatot. Bár az akkor már tanársegédként dolgozó építész hagyatékának tanúsága szerint nem vett részt aktívan az eseményekben, az ország elhagyása mellett döntött. Jugoszláviába, majd Ausztriába, onnan pedig a Német Szövetségi Köztársaságba emigrált. Évekig Braunschweigben dolgozott építészként, majd kivándorolt az Amerikai Egyesült Államokba. Ott tovább képezte magát, az IBM-nél dolgozott évtizedekig, majd már nyugdíjasként az egyetemi szférában is tevékenykedett oktatóként. Csak a rendszerváltozást követően tért haza.

Az elmúlt rendszer titkosszolgálati tevékenységének feltárásáról és az **Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára** létrehozásáról szóló 2003. évi III. törvény 2017-es módosításával a törvényalkotó új feladatot jelölt ki a levéltár részére: az ÁBTL feltárja, nyilvántartja és gyűjti, illetve másolatban beszerzi a magyar vonatkozású külföldi állambiztonsági anyagokat.

2022-ben a Moldovai Köztársaság megkapta a tagjelölti státuszt az Európai Uniótól, így számára is belátható közelségbe került az EU-csatlakozás. Az ezzel párhuzamosan zajló társadalmi átalakulások részeként a moldovai levéltarak is megnyitották kapuikat a nagyközönség előtt, illetve intenzív nemzetközi kapcsolatépítésbe kezdtek. Így tett az **ANA (Agenției Naționale a Arhivelor – Nemzeti Levéltári Ügynökség)** is, amelyhez idén kerültek át a Moldáv Szovjet Szocialista Köztársaság (Republica Sovietică Socialistă Moldovenească) területén működő titkosszolgálati szervek, illetve erőszakszervezetek tevékenységének megismerését lehetővé tevő iratok.

Az ÁBTL helyszíni feltáró munka révén magyar vonatkozású iratállományra bukkant a dossziékban, amelyekben főleg az 1944-45-ben elhurcolt magyar állampolgárok adatait őrzik. Az irategyüttesben több ezer olyan magyar személy adatai találhatóak, akik Chişinău II. világháború utáni újjáépítésében vehettek részt, illetve itt lelhetőek fel a később kivégzett magyarok KGB-s vizsgálati iratai is. Ezen anyagok nélkülözhetetlen forrásnak számítanak a Szovjetunióba hurcolt magyarok sorsának pontosabb nyomon követéséhez.

A most megkötött megállapodás a jövőben esetlegesen előkerülő dossziéokra is vonatkozik, hiszen az ANA folyamatosan vesz át iratokat a jelenlegi iratőrztől, a Moldovai Köztársaság Hírszerző és Biztonsági Szolgálatától.

2023 októberében *elhunyt Réfi Veronika Budapest Főváros Levéltára* munkatársa. Réfi Veronika 1978 decemberében született. 2017 óta dolgozott az intézményben. Munkáját mindig pontosan, precízen, alázattal végezte. Segítőkézségét mindenki ismerte. Magyar nyelv és irodalom szakos bölcsész diplomáját a szegedi József Attila Tudományegyetemen szerezte 2006-ban. Hamvas Béla válságfelfogása az 1930-as években írt esszéi alapján című diplomamunkája társadalomtörténeti érdeklődéséről tanúskodott. A levéltárban és azt megelőzően a Nyugdíjfolyósító Igazgatóságnál és a Magyar Államkincstárnál is folyamatosan képezte magát, 2008-ban szerzett társadalombiztosítási szervező diplomát a szegedi egyetem Állam és Jogtudományi Karán. A nonprofit szektor szerepe az elöregedés által okozott problémák megoldásában című diplomamunkája a szociális kérdések iránti elkötelezettségét tükrözi. A levéltár Munkavállalói Tanácsában is ezért vállalt szerepet, amelyben sokak meglegedésére tevékenykedett.

2023. október 3-án a **Veritas Történetkutató Intézet és Levéltár** részéről Szakály Sándor főigazgató, míg **Győr Megyei Jogú Város Levéltára** részéről Bagi Zoltán Péter igazgató intézmények közötti *együttműködési szerződést* kötött.

A *Titkosrendőrségi Iratok Kezeléséért Felelős Állami Hatóságok Európai Hálózatának* (röviden: Network) szokásos éves összejövetelét október 16–18. között, a Bundesarchiv szervezésében Berlinben tartották. A 15 years of European Network – New Tasks, new strategies című tanácskozáson az **Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára** képviselőtében Cseh Gergő Bendegúz főigazgató és Papp István, a Tudományos Főosztály vezetője vett részt.

Az évfordulóra való tekintettel az idej tanácskozás fókuszába a szervezet jövőjével kapcsolatos elképzelések kerültek. Megerősítették a Network mint konzultációs fórum fontosságát, több online megbeszélés tartását szorgalmazták, illetve javasolták a levéltáros/informatikus kollégák szakmai gyakorlatának kiterjesztését is. A Bundesarchiv és az észth Rahvusarhiiv digitalizációs programjának megismerése kapcsán a tanácskozá-

son résztvevők egyeztettek a digitálisan elérhető iratállományok folyamatos bővítéséről és egyben a mesterséges intelligencia által kínált lehetőségekről is.

A konferencián bemutatták a szervezet új, lengyelek által fejlesztett honlapjának terveit, és felvetődött egy kelet- és közép-európai közös állambiztonsági szótár létrehozása is. Döntés született egy közös vándorkiállításról, amely a könnyűzene állambiztonsági megfigyelését mutatja be, és amelynek grafikai munkálatait az ÁBTL koordinálja majd.

2023. október 23-án **Oláh Tamás** az **MNL Borsod-Abauj-Zemplén Vármegyei Levéltára** Sátoraljaújhelyi Fiókleveztára osztályvezetője szakmai munkájáért *Sátoraljaújhely Város Önkormányzata Közzolgálati Díjában* részesült.

Kiemelkedő szakmai munkássága elismeréseként *Ember Győző-díjat* vehetett át november 3-án a Magyar Nemzeti Levéltár Bécsi kapu téri palotájában **Fiziker Róbert** az **MNL Országos Levéltára** munkatársa.

2023. november elején *elhunyt dr. Á. Varga László* **Budapest Főváros Levéltára** nyugalmazott főigazgatója. Á. Varga László 1948. szeptember 7-én született Biharkeresztesen. Történelem–földrajz szakos egyetemi diplomáját a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerezte 1973-ban. Bölcsészdoktori címét ugyanott védte meg 1985-ben. 1973 és 1982 között a Heves Megyei Levéltárban segédlevéltárosként, majd levéltárosként, 1982–1999-ben a Nógrád Megyei Levéltár igazgatójaként dolgozott.

Már ekkor kitűnt azzal, hogy tevékenysége túllépett a megye határain: országos léptékben igyekezett gondolkodni és tenni. Nem csupán a levéltáros társadalom szakmai szerveződésének volt egyik motorja, de alapítói közé tartozott a Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesületnek is, amelynek 1992-ig titkári tisztét is ellátta. A rendszerváltás éveiben ő irányította azt a számos kollégát megmozgató munkát, amely a vidéki Magyarország '56-os dokumentumainak összegyűjtését tűzte ki célul. Nemcsak a hazai levéltárak közötti együttműködésnek volt fáradhatatlan koordinálója és szervezője, hanem a határon túlra szakadt magyar levéltári anyag feltárásának, az ezen iratok elérhetőségét, kutatását segítő fondjegyzékek elkészítésének, kiadásának is. 2000–2010 között az Önkormányzati Levéltárak Tanácsának volt az elnöke. 1999–2013 között főigazgatóként vezette Budapest Főváros Levéltárát. Ezekben az években zajlott az intézmény Teve utcai épületének felépítése és átadása, az iratanyag betelepítésének komplex művelete. Irányításával indult el az Urbs Magyar Várostörténeti Évkönyv kiadása és a kétévenkénti országos várostörténeti konferenciák sora. Munkássága elismeréseként 2004-ben Pauler Gyula-díjat, 2008-ban Széchényi Ferenc-díjat, 2016-ban Bószé Sándor-díjat kapott.

(Á. Varga Lászlóról következő számunkban fogunk hosszabban megemlékezni.)

Világi Dávid

Rozs András

1947–2023

Október 13-án, kilenc nappal 76. születésnapja előtt elhunyt Rozs András, a Baranya és a Veszprém megyei levéltárak egykori kiváló levéltárosa. András kiemelkedő tudományos tevékenysége, levéltár iránti elkötelezettsége mellett közvetlen személyisége, segítőkészsége és színes egyénisége miatt is népszerű alakja volt a hazai levéltáros társadalomnak. Mindannyiunknak elsősorban az áldozatkész, tevékeny, a művelődést kiemelt feladatának tekintő, a közügyeket figyelő karaktere, illetve szerény, kollégáit tisztelő, megfontolt személyisége jut eszünkbe.

Ebben a komplex személyiségben visszatükröződik az élete során végzett sokrétű tevékenység, valamint szocializációja, otthonról hozott öröksége. Édesapja nagy hatással volt rá, talán nem véletlen, hogy András is azokat a karakterjegyeket emelte ki vele kapcsolatban, amelyek rá is jellemzőek voltak. Az idősebb Rozs András nem törekedett vezetői állásokba, de mivel mindig becsületesen dolgozott, jó szakembernek számított, többször kinevezték középvezetői pozícióba, ahol lelkiismeretes munkával állt helyt. Anyai ágról a patrióta szemléletet, az aktív hitéletet, illetve a közéleti, politikai érdeklődést, konkrétan pedig 1956 személyes érintettségét kapta. A történelem iránti érdeklődését leginkább gimnáziumi osztályfőnökének, Rajczi Péternek köszönhetette: „A tanár úr erős gyökerű haza- és nemzetszeretetre nevelt minket. Szellemissége erősen hozzájárult ahhoz, hogy az ELTE történelem–orosz szakát válasszam” – emlékezett vissza oktatójára. Orosz szakját időközben népművelésre cserélte, ami közelebb állt az egyéniségéhez („a tanulmányíró, kutató mellett nekem van egy másik énem, a népművelő, nyüzsgő. Mások mondták, hogy nyüzsgő, én nem nyüzsgésnek vettem, mindig meg akartam oldani feladatokat”). Egyetemai éveit során nagy hatást gyakorolt rá az Eötvös József Collegium légköre, amely jelentősen alakította személyiségét. Történelem szakkollégistaként találkozott Szabad Györggyel, aki révén először jutott el levéltárba, majd tanára a szakdolgozati konzulense is lett, s a drávaszögi Kopács község jobbágynak úrbéri harcáról írt munkáját jelesre értékelte.

András az egyetem után változatos utat járt be. 1973-ban Csurgóra került, ahol tanított az általános iskolában, dolgozott népművelőként, majd a helytörténeti gyűjteményt vezette. 1975-ben a Veszprém Megyei Levéltár munkatársa lett. Az András számára igen pozitív lehetőségben ("Ritkaság, hogy ilyen lehetőséget kap az ember") közrejejtott, hogy Somfai Balázst, a későbbi igazgató-helyettest az Eötvös Collegiumból ismerte. András részt vett a veszprémi megyeházból az egykori piarista rendházba való átköltözésben 1979 nyarán-őszén, majd egy évre visszatért a művelődéshez, és az Alsóörsi Művelődési Ház népművelője és igazgatója lett. 1981-ben azonban hazaköltözött Pécsre, és élt a Szita László levéltár-igazgató és Sándor László igazgatóhelyettes által felajánlott

lehetőséggel: a Baranya Megyei Levéltár levéltárosa lett. András számos munkaterületen kitüntette magát, minden feladatban lehetett rá számítani, nem véletlenül bízták rá többek között a Rét utcai költözés koordinálására is. 1988-ban a Rét utcai részleg osztályvezetője lett. 1993-ban azonban elváltak útjai a levéltárral, elvállalta Pécs megyei jogú város önkormányzata kisebbségi referensi tisztségét, amelyet 1997-ig töltött be. E pozíciójában részt vett az 1993. évi kisebbségi törvény végrehajtásának gyakorlati feladataiban, segítve a pécsi nemzeti kisebbségi intézmények, egyesületek, önkormányzatok megalakítását, fenntartását. Az adminisztratív munka mellett ebben a témában is végzett tudományos tevékenységet, elsősorban kisebbségpolitikai és -történeti kérdések foglalkoztatták, tanulmányai jelentek meg a pécsi bányavidéki német kisebbség, illetve a cigányság történetéről.

1997-ben elfogadta Ódor Imre levéltár-igazgató felkérését, és visszatért a levéltáros szakmába, 1998-tól főlevéltárosként, és a Király utcai részleg kutatószolgálatának vezetőjeként, 2003-tól a levéltár tudományos titkáráként dolgozott. Mindig figyelt a fiatal kollégák és a fiatal kutatók támogatására, az intézmény későbbi vezetője, Kult László pályáját is számos ponton segítette. 2007-ben történt nyugdíjazása után is aktív maradt, publikációi, előadásai révén, szakmai tanácsaival támogatta a levéltárat. A több váltással járó pályáját pozitívan élte meg: „Rengeteget tanultam, mint levéltáros. Nekem valahogy így jött ki, hogy kis vargabetűkkel kell ezt tenni.”

Szabad György támogatása, valamint Szita László ösztönzése indították el a tudományos pályán. 1985-től tanulmányai jelentek meg a Baranya Megyei Levéltár évkönyveiben. Munkássága igen széles spektrumon mozgott, a Szabad által inspirált 18-19. századi uradalom- és társadalomtörténeti kutatást (pl. a bellyei, sellyei uradalmak gazdaság- és társadalomtörténete) idővel felváltották a kisebbségtörténeti vizsgálatok, majd a 20. századi lokális tematikájú politikatörténet-írás. Publikációi külföldi kiadványokban, valamint hazai levéltári, történeti periodikákban, más megyei levéltárak és a Pécsi Tudományegyetem által kiadott kötetekben jelentek meg. Több történelemtudományi, levéltári konferencián vett részt, számos tudományos és ismeretterjesztő előadást tartott.

Legismertebbé talán az 1944 és 1949 közötti korszak, valamint az 1956. évi forradalom és szabadságharc Baranya megyei, illetve pécsi történetének kutatásai tették, amit 1991-től végzett. E témában több tanulmánya jelent meg. A témaválasztással kapcsolatban András a családi kötődést emelte ki: „Édesanyám 1956-ban is lelkesen vetette bele magát a magyar nemzet kommunista- és szovjetellenes mozgalmába. Én akkor mindössze kilenc esztendő voltam, de máig emlékszem, milyen lelkes várakozással hallgattuk anyukámmal a Szabad Európa Rádió híradásait, hogyan vártuk az amerikai és az ENSZ-csapatokat, hogyan olvastuk a Kossuth-címeres Dunántúli Napló cikkeit, tűztük ki magunk is a Kossuth-címeres jelvényt, és hogyan szomorkodtunk a szovjet csapatok városba hatolása miatt, s figyeltük aztán a mecseki szabadságharcosokról szóló híreket.”

Már aktív pályája során is elismerték, díjazták (Kiváló Munkáért, 1985), de egészen napjainkig nagyra értékelték szakmai tevékenységét (Pécs város Szabadság díja, 2021; Siklósi Vár és Múzeumbaráti Kör Örökség díja, 2023).

Feleségével, Laky Judittal 1981-ben kötöttek házasságot Pécsen, három gyermekük született: Gergely (1983), Dániel (1985), Eszter Zsófia (1991).

2022–2023-ban interjúkat kezdeményeztünk a Baranya Megyei Levéltár nyugdíjas kollégáival, hogy beszélgetések révén tárhassuk fel az intézmény előző fél évszázados történetét. Az interjúk egyik legaktívabb szereplője András volt, még ősszel is nagyon készült a találkozókra. Felkészülten, kompetensen nyilatkozott a levéltár múltbeli működéséről, látható volt, hogy szívügyeként tekint egykori munkahelyére. Ezzel párhuzamosan a levéltár kollektívája is elkezdte feltárni az intézmény előző évtizedekre vonatkozó történetét. Kutatómunkánk visszaigazolja azt az alapvető benyomásunkat, érzésünket, hogy emberileg és szakmailag egyaránt sokat köszönhetünk Andrásnak, aki kulcsszerepet játszott az archívum életében. Halála pótolhatatlan veszteség számunkra. Örök hálával és szeretettel gondolunk Rád.

Gózszy Zoltán

Dr. Kovács Ilona

1974–2003

2023. október 23-án mély megrendüléssel értesültünk arról, hogy kolléganőnk, dr. Kovács Ilona főlevéltáros hosszú, gyógyíthatatlan betegség után elhunyt.

Dr. Kovács Ilona – ahogy mi neveztük, Icuka – 1974. április 24-én született Debrecenben. Édesapja műszaki szakemberként, édesanyja iskolaigazgatóként dolgozott évtizedeken át. Szülővárosának szeretetét leginkább nagyapjától, Kecskés Lászlótól örökölte, aki igazi lokálpatriótaként kutatta Debrecen történetét, s ismereteit szívesen átadta nemcsak tanárként, de – várostörténeti sétákat vezetve – idegenvezetőként is.

Icuka 1992-ben a Tóth Árpád Gimnáziumban érettségizett, majd a Kossuth Lajos Tudományegyetem történelem–politológia szakán diplomázott 1997-ben kiváló eredménnyel. Hogy ezután a Hajdú-Bihar Megyei Levéltárba jelentkezett állásért, szintén nagyapjának köszönhető, hiszen ő ösztönözte erre, amikor későbbi kolléganőnk még gimnazistaként ellátogatott az intézménybe, s rácsodálkozott az itt található „kincsekre”.

Kezdő levéltárosként, az anyaggal ismerkedve úgy látta, hogy sok olyan irat van a levéltárban, amelyet csak jogászai tudással lehet és érdemes kutatni, ezért hamarosan beiratkozott a Szegedi Tudományegyetem (akkor még József Attila Tudományegyetem) jogi karára. Nem volt könnyű dolga, hiszen a munka melletti tanulás, a kecskeméti kihelyezett tagozatra való utazás minden szabad idejét lefoglalta. Szívós akarattal azonban elvégezte ezt a feladatot is, így kaphatta meg a doktori címet.

A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Piac utcai kutatójában kezdett dolgozni. A levéltári munka rejtelmeibe közvetlen munkatársa, Űri Sándorné Anikó vezette be, akitől nagyon sokat tanult. Az elmúlt 26 év alatt megismerte a levéltáros szakma minden területét: az ügyviteli tevékenységtől, a kutató- és ügyfélszolgálaton, a rendezésen, a könyvtári feladatokon át a tudományos munkáig.

Az államigazgatás és jogszolgáltatás területi szerveinek gyűjtőterületi referenseként az irattárak levéltári ellenőrzése során kiemelkedően szoros kapcsolatot alakított ki a felügyelete alá tartozó intézményekkel. Szakmai útmutatásainak köszönhetően több esetben sikerült javítani az iratok őrzési körülményein. Szervezte és irányította a levéltár iratátvételeit, így jelentősen sikerült csökkentenie a még kint lévő, maradandó értékű iratok mennyiségét.

Debrecen új- és legújabb kori történetének szenvedélyes kutatója volt. Gyűjtött minden olyan szakkönyvet, amely a témával kapcsolatos. A nagyapjától örökölt könyvtárával együtt egy egész szobányi helytörténeti irodalommal rendelkezett. Debrecen levéltári anyagának referenseként nagy szorgalommal és elkötelezettséggel tanulmányozta a várostörténeti iratanyagot, amelyet részben a kutatószolgálati, részben a tudományos és közművelődési munkában hasznosított. Kutatásai különféle aspektusait (építés-,

mentalitás-, jog-, igazgatás- és intézménytörténet, valamint archontológia) szaktanulmányokban, önálló kötetekben dolgozta fel és tette közzé. Levéltári forrásokon nyugvó hitelességgel, nagy precizitással, remek íráskészséggel alkotott. Páratlan forrásismeretét híven tükrözik jeles publikációi.

Kutatásai eredményeiről helyi és országos konferenciákon tartott előadásokat. A társadalmi szervezetekkel kialakított jó munkakapcsolata révén kurátora volt több kiállításnak, így megrendezte a Debreceni Népi Együttes 60 éves munkáját, a Debreceni Vívóklub és a 80 éves Debreceni Fotóklub kialakulását és fejlődését bemutató tárlatokat. Több építéstörténeti összeállításban is részt vett, amelyek elsősorban debreceni nevezetességeket és azok építését mutatták be, mint például az Aranybika, a városháza vagy a megyeháza épülete. Sajnos, a Csokonai Színház felújítása kapcsán történt kutatómunkában betegsége miatt már nem tudott részt venni, pedig a színházzal szinte napi kapcsolatban volt, ő rendezte a levéltárba bekerült irataikat és segítette kutatóik munkáját.

Oktatóként bekapcsolódott a Debreceni Egyetem levéltár szakirányú történész hallgatóinak képzésébe, de az irattáros tanfolyamokon is rendszeresen tartott előadásokat. Mentorként több kollégát vezetett be a levéltáros szakma rejtelmeibe.

Fontosnak tartotta a levéltár múltjának a megismerését is, ezért levéltártörténeti kutatásokat is végzett. Hosszas munkával feltárta Debrecen Város Levéltára kiemelkedő személyiségeinek pályáivét, e kutatás eredménye a *Levéltárosok arcképcsarnoka* című tárlat, amely jelenleg is központi kutatónk állandó kiállítása.

Honlapunk tartalmi bővítését és állandó megújítását szem előtt tartva virtuális kiállításokat is létrehozott, ilyen volt például *A Debreceni Virágkarnevál 40 éve* című tárlat 2013-ban. Az ő nevéhez fűződik a levéltár 2013-ban indult *Levelesláda kincsei* című elektronikus forrásközlő rovatának a megszületése, amelyben számos érdekes cikket tett közzé.

Szintén 2013-ban – országosan is egyedülálló módon, s elsősorban neki köszönhetően – levéltárunk együttműködési megállapodást kötött a Debreceni Törvényszékkel, a Debreceni Ítéltáblával és a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karával, amelynek keretében létrejött egy megyei bíróságtörténeti kutatócsoport, s Icuka ennek fontos tagja volt. A gyümölcsöző kapcsolatnak számos eredmény köszönhető: bíróságtörténeti konferenciák, kiállítások, valamint a *Jogszolgáltatás története* című, öt kötetből álló reprezentatív kiadványsorozat. Hiánypótlóak azok az általa írt kötetek is, amelyek a Debreceni Királyi Ítéltábla történetének egy-egy fejezetéről és elnökeinek életútjáról szólnak.

A Magyar Nemzeti Levéltár országos projektjei közül szinte mindegyikben részt vett. A Reformáció MNL projekt keretében készítette el *Debreceni végrendeletek* című kötetét, amely szívügye volt. Az 1956-os forradalom utáni megtorlás büntetőpereinek feldolgozásában is tevékenyen részt vett, sokáig elhallgatott tényekkel gazdagította helytörténetírásunkat. 2018-ban szakmai és tudományos munkája elismeréseként megkapta a Pro Archivó Nationali-díj arany fokozatát.

Az MH 5. Bocskai István Lövészdandárral és a Hadkiegészítő Parancsnoksággal való együttműködés keretében jelentős munkát vállalt a Hajdú-Bihar vármegyei hősi sírok, emlékművek és hősi halottak adatainak feldolgozásában. A térség katonai múltjának feltárásában végzett aktív részvételéért 2019-ben a honvédelmi minisztertől a Honvédelemért kitüntető cím III. fokozatát vehette át.

Talán nem tévedek nagyot, ha azt gondolom, hogy a legkedvesebb munkái a város történetét bemutató kiállítások voltak. A Múzeumok Éjszakája program keretében ugyanis több éven át rendeztünk kiállítást a régi városházán. Ezek közül talán a legbüszkébb a *Debrecen, a szabadság fővárosa* című tárlatra volt, amely nemcsak a legszínesebb tematikájú, de neki köszönhetően a legtöbb ragyogó ötlettel kivitelezett kiállításunk is volt.

Aki csak találkozott vele, szakmailag kiválóan felkészült, ugyanakkor kedves, segítőkész embernek ismerte. Nagyfokú nyitottságot mutatott az újdonságokra. Akkor volt igazán elemében, amikor valami szokatlant, újat kellett csinálni. Előadásainak például mindig sikerült képi- vagy hangeffektusokkal – csak órá jellemző – varázslatos hangulatot teremtenie. Szípkasztak a gondolatai egy-egy kiállítási enteriőr megvalósítása során. Ilyenkor nem egyszer történt, hogy még a napi munka után is azon gondolkodott, hogy amit megtudott napközben a levéltári forrásokból, azokat az információkat hogyan tudnánk látványosan visszaadni a nagyközönség számára. Azt is nagyon élvezte, amikor néhány évvel ezelőtt végigjártuk a kollégákkal Debrecen legmagasabb pontjait, így felkérkedtünk a templomtornyokba is „tanulmányozás” végett. Ragyogott a szeme a boldogságtól, amikor a Kistemplom vagy a Nagytemplom tetejéről lenézhattunk a nyüzsgő városra. Talán kedvenc költőjének, Gulyás Pálnak *Debrecen, ó-kikötő* című verse járhatott az eszében, amelynek sorait ő maga rajzolta fel a Költészet Napján 2015-ben levéltárunk üvegablakára, amikor csatlakoztunk a *Verseket a kirakatba Debrecenben is* mozgalomhoz.

Leles gyűjtője volt a térség kulturális és néprajzi örökségének. Többször fordultunk hozzá – illetve ő maga is felajánlotta kincseit –, ha az aktuális kiállítások tárgyira volt szükség. Tudós vénája mellett nagyon is szerette az életet. Imádott utazni. A levéltár által szervezett európai tanulmányutak szinte mindegyikén részt vett. Nagyon szeretett táncolni is. Emlékszem arra, amikor egy utazásunkon Amszterdamban a hirtelen jött zápor elől bemenekülve egy kis kávéházba, a jó zenére táncra perdült. Nagyon szerette a természetet, a kertészkedést, gyakran mesélt örömmel – persze a rá jellemző szerénységgel – a kertről, büszke volt az ott termelt gyümölcsökre, zöldségekre. Még jobban szerette az állatokat: kutyája, cicája meghálálta a gondoskodást, hű társai voltak betegsége idején is.

Szenvedélyesen szerette Debrecent. Néhány hónappal ezelőtt nagy lelkesedéssel vetette bele magát a debreceni civisházak történetébe. A Csapó utcai, ma Roncsbárként működő egyik civisház megmentése érdekében felkutatta a ház történetét, s online módon közzétette, remélve hogy ha a város vezetői elolvassák, talán elállnak lebontásától. Nagyon sok terve volt még, gondolatban félretettünk számos forrást, hiszen tudtuk, hogy azokat ő akarja feldolgozni. Pótolhatatlan veszteség a történettudomány számára, hogy már nem veheti a kezébe azokat!

Szülővárosának szeretetéről, s egyben életének hitvallásáról a nagyapjának ajánlott *Debreceni végrendeletek* című könyvében Szabó Magdát idézve így írt:

„Ez az én városom, nem tehetek másként. Kitartottam tegnap az arcomat a szélbe, és elnevettem magamat, hogyan fogom azt valakivel is megértetni, hogy ez az egyetlen szél, amit a halálom óráján is érezni szeretnék. Mert semmiféle szél sem tud megnyugtatni, csak az, amelyik a puszta felől sodorja magával az őseim sorát.”

A forradalom lelkes kutatójának szíve – milyen érdekesen szőtték a párkák élete fonalát! – utolsót október 23-án, az 56-os emlékezés óráiban dobbant.

Nyugodj békében, Icuka!

Szendiné Orvos Erzsébet

A Levéltári Szemle szerzőinek figyelmébe!

A Levéltári Szemle aktuális közlési és hivatkozási szabályzata, valamint a levéltáros interjúkra vonatkozó útmutató elérhető a Magyar Levéltári Portálon:

[https://archivportal.hu/index.php/egyesulet/
leveltari-szemle/](https://archivportal.hu/index.php/egyesulet/leveltari-szemle/)

Kérjük jövőendő szerzőinket, hogy kéziratuk elkészítésénél ezen útmutatókat vegyék figyelembe!

A borítón: a főváros 150 éves évfordulójára elhelyezett fényoroszlán a BFL előtt.

Illusztráció az 54–64. oldalon található tanulmányhoz.

(Fotó: Györffy Szabolcs)

600 Ft

WWW.ARCHIVPORTAL.HU/LEVELTARI-SZEMLE